

Monikielisyys helsinkiläistytöjen vuorovaikutuksen resurssina

Pro gradu -tutkielma
Ninni Lankinen
Helsingin yliopiston
Suomen kielen,
suomalais-ugrialaisten ja
pohjoismaisten
kielten ja kirjallisuuksien laitos
Helmikuu 2010

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos	
Tekijä/Författare – Author Ninni Lankinen			
Työn nimi Arbetets titel – Title Monikielisyys helsinkiläistyttöjen vuorovaikutuksen resurssina			
Oppiaine Läroämne – Subject suomen kieli			
Työn laji Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika Datum – Month and year helmikuu 2010	
		Sivumäärä Sidoantal – Number of pages 125 s. + 2 liitesivua	
Tiivistelmä Referat – Abstract			
<p>Tutkimus tarkastelee monikielisyyttä teini-ikäisten helsinkiläistyttöjen vuorovaikutuksessa. Työ kuuluu vuorovaikutuksellisen sosiolingvistiikan alaan ja keskittyy kielen leksikaaliseen tasoon. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia monikielisiä resursseja monietnisessä nuorten tyttöjen ystäväpiirissä hyödynnetään ja millaisia funktioita niillä ryhmänsisäisessä vuorovaikutuksessa on.</p> <p>Tutkielman aineisto on kerätty etnografista tutkimusotetta ja osallistuvaa havainnointia hyödyntäen eräällä itähelsinkiläisellä nuorisotalolla ja koululla alkuvuodesta 2009. Aineisto koostuu vapaamuotoisissa tilanteissa tehdyistä nauhoituksista, haastatteluista ja kenttämuistiinpanoista. Tutkimuksen kohteena on kuuden yhdeksäsluokkalaisen tytön kiinteä ystäväpiiri, jonka jäsenistä neljällä on maahanmuuttajatausta, kaksi on etniseltä taustaltaan suomalaisia.</p> <p>Työn aluksi esittelen tutkimuksen kannalta keskeisiä tieteellisiä viitekehyksiä ja termejä. Työ asettuu sosiolingvistiikan ja keskusteluanalyysin risteyskohtaan sekä kaksi- ja monikielisyystutkimuksen läheisyyteen. Lyhyesti käsittelen myös Helsingin puhekielen tutkimusta sekä tyylin ja identiteetin kysymyksiä.</p> <p>Tutkimuksessa tarkastelen aineistossa esiintyvää monenlaista monikielisyyttä ryhmänsisäisessä vuorovaikutuksessa. Näistä keskeisimpinä käsittelen maahanmuuttajien äidinkielisiä sanoja ja ilmauksia, afroamerikkalaiseen nuorisokulttuuriin ja erityisesti hip hopiin viittaavaa englannin kielen käyttöä sekä muslimityttöjen jakamana uskonnon kielenä toimivaa arabian kieltä. Kysyn myös, tulisiko tutkittavia nimittää natiivi- vai toisen kielen puhujiksi, ja miksi. Valotan väitteitani esimerkeillä tutkittavien erilaisista suomen kielen käyttötilanteista ja rekistereistä.</p> <p>Työ perehtyy myös siihen, miksi monikielisiä resursseja ylipäänsä käytetään. Keskeinen monikielisiä valintoja selittävä syy on sosiaalinen orientaatio. Erityisesti nuorisokulttuurit kuten hip hop tuntuvat vaikuttavan nuorten tekemiin kielellisiin valintoihin. Ne rakentavat ja tuovat ilmi puhujan identiteettiä samaan tapaan kuin se, kuinka pukeudutaan, millaista musiikkia kuunnellaan ja kuinka aikaa vietetään. Monikieliset ainekset toimivat myös tutkitun ryhmän sisäistä kiinteyttä rakentavana keinona: ystävän äidinkielisiä ilmauksia käytetään ryhmässä taajaan. Vieraalla kielellä kiroilu toimii paitsi me-koodina keskustelussa myös tarjoaa mahdollisuuden kiltin tytön roolin rajojen koetteluun.</p> <p>Tyypillisesti monikielisiä resursseja hyödynnetään aineistossa silloin, kun tutkittavat viettävät aikaansa isolla porukalla musiikkia kuunnellen, vitsaillen ja tanssien. Usein näissä tilanteissa on läsnä muitakin kuin ryhmään kuuluvia nuoria; erityisesti tyttöjen ja poikien välinen vuorovaikutus kutsuu puheeseen monikielisiä aineksia. Tällaisissa tilanteissa huumorilla on taipumus ketjuuntua liioittelujaksoiksi, joissa hyödynnetään ahkeraan myös muiden kuin suomen kielen varantoja.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että kielen vaihtaminen yhden tai useamman vuoron mittaiseksi ajaksi liittyy usein keskustelun osallistumiskehikon rakentamiseen ja muokkaamiseen. Selkeimpänä esimerkkinä tästä on koodinvaihto kahden kielen välillä silloin, kun vain puhuja ja puhuteltavat puhuvat molempia kieliä.</p> <p>Tutkitut nuoret suhtautuvat uusien kielten oppimiseen ja niiden puhumiseen mutkattomasti ja hyväksyvästi. Jo muutaman sanan kokoisella kielitaidolla voidaan rakentaa yhteistä maaperää ja ilmaista solidaarisuutta muita kohtaan. Tutkimassani monietnisessä ja -kielisessä ystäväporukassa vallitseekin selkeä sosiaalinen orientaatio monikielisyyteen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords suomi toisena kielenä, monikielisyys, nuorisokulttuurit, kiroilu, variaatio, tytöt			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen motivaatio	1
1.1.1	Monikielinen Suomi	2
1.1.2	Toisen polven maahanmuuttajat Suomessa	3
1.2	Tutkimuksen kulku	5
1.2.1	Aineisto	5
1.2.2	Tutkimusongelmat	17
1.2.3	Tutkimuksen rakenne	18
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA	20
2.1	Helsingin puhekielen tutkimus	20
2.2	Keskusteluntutkimuksen ja sosiolingvistiikan risteyskohtia	21
2.3	Kaksi- ja monikielisyys	23
2.3.1	Kaksikielisyyden tutkimus	24
2.3.2	Etnisten ja monietnisten kielimuotojen tutkimus	26
2.4	Tytöt ja pojat kielen käyttäjinä	37
3	MONIKIELISET AINEKSET VUOROVAIKUTUKSESSA	39
3.1	Eri kielet vuorovaikutuksessa	39
3.1.1	Maahanmuuttajataustaisten informanttien äidinkielliset ainekset	39
3.1.2	Englanninkieliset ainekset	45
3.1.3	Arabiankieliset ainekset	63
3.1.4	Erilaiset suomet vuorovaikutuksessa	73
3.2	Yhteenvedoa kielellisistä resursseista	79
4	MONIKIELISTEN AINESTEN VUOROVAIKUTUSFUNKTIOT	81
4.1	Osallistumiskehikko ja monikielinen vuorovaikutus	81
4.1.1	Koodinvaihto kahden kielen välillä – kahden kesken ryhmässä	82
4.1.2	Vuorovaikutus vastakkaisen sukupuolen kanssa	89
4.2	Liioittelujaksot ja kielelliset kaksinkamppailut	93
4.3	Kiroilu ja perinteisen tyttöyden kritiikki	99
4.4	Solidaarisuus kielellisten valintojen selittäjänä	102
4.5	Uudet etnisyydet ja kielelliset identiteetit	105

5	KESKUSTELUA	110
	LÄHTEET	114
	LIITTEET	124

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen motivaatio

Heikki Paunosen Stadin slangin suursanakirjan sisälehdellä on näkyvissä Stadin kundin kartta 1910–1920-luvuilla, joka sisältää valikoiman ”vanhoista keskeisistä mestoista”. Kartta kattaa lähinnä Helsingin kantakaupungin – idässä viimeinen merkitty paikka on Vanhankaupungin edustalla sijaitseva Lammassaari, ”Lammis”. Jos vastaava kartta laadittaisiin 2000-luvun alun Stadin *kundin* tai *muijan* näkökulmasta, saattaisi fokus olla hyvinkin toisenlainen, vaikka ei juuri slangiin keskityttäisikään. (Paunonen & Paunonen 2000.)

Itä-Helsinkiä pidetään 2000-luvun slangin innovaatiokeskuksena. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa on tätä tutkimusta kirjoitettaessa käynnissä mittava hanke nimeltään ”Helsingin suomea: monimuotoisuus, sosiaalinen identiteetti ja kielelliset asenteet kaupunkiympäristössä”, joka keskittyy kartoittamaan erityisesti Itä-Helsingin puhekieltä. Hanketta johtaa Marja-Leena Sorjonen. Hankkeen osatutkimuksissa tarkastellaan muun muassa nuorisotaloa toimintayhteisönä, raamattupiirin jäsenten kielellistä vaihtelua ja kielellisiä asenteita sekä nuorten kielellisiä resursseja ja tyylejä monietnisisessä Helsingissä. Myös tämä työ valmistuu hankkeen puitteissa.

Muutaman vuosikymmenen aikana pääkaupunkiseudun etninen jakauma on muuttunut radikaalisti. Helsingissä on jo muutamia kouluja, joissa maahanmuuttajataustaisia oppilaita on puolet tai enemmän kaikista oppilaista. Kolmannes oppilaista on maahanmuuttajataustaisia jo yhdeksässä 127:sta Helsingin peruskoulusta. (Helsingin Sanomat 28.11.2009). Useissa kouluissa oppilaiden puhumia äidinkieliä lasketaan jo kymmenissä. Pirkko Nuolijärven mukaan ulkomaalaistaustaisia ja siten erikielisiä helsinkiläisiä on eniten Itä- ja Koillis-Helsingissä (2006: 329).

Helsingissä on siis mahdollista kuulla kotimaisten kielten lisäksi jopa toistakymmentä kieltä päivässä. Tämän lisäksi erilaisten suomen kielen varieteettien kirjo on runsas: yhden metromatkan aikana on mahdollista kuulla itä- ja länsimurteita, businessjargonia, maahanmuuttajien puhumaa suomea, vanhojen Stadin kundien slangia ja Suomessa syntyneiden maahanmuuttajataustaisten nuorten eri kieliä ja kielimuotoja yhdistelevää nuorisokieltä. Onkin kiinnostavaa kysyä, millaista suomea Helsingissä oikeastaan puhutaan 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen vaihteessa?

1.1.1 Monikielinen Suomi

Suomi on vanhastaan monikielinen maa (Kalliokoski 2009a: 9). Vaikka suurin osa suomalaisista on toki aina puhunut suomea, on maassa vuosisatoja vanhoja kielivähemmistöjä. Uusimman kielellisen monipuolistumisen aallon ovat synnyttäneet Suomeen muuttaneet ulkomaalaiset. Maahanmuuttajat ovat Suomessa keskittyneet erityisesti Etelä-Suomeen ja suurimpiin kaupunkeihin. Eniten ulkomaalaisia asukkaita on Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla, mutta myös Turussa ja Tampereella ulkomaalaisia on jo useita tuhansia (Taskutieto 2009).

Suomessa puhutaan suomen ja ruotsin jälkeen eniten venäjää, viroa, englantia ja somalia. (Taskutieto 2009.) Seuraavassa taulukossa Suomessa puhuttavista kielistä 15 yleisintä on listattu suuruusjärjestyksessä.

Taulukko 1. Suomen 15 yleisintä äidinkieltä vuodenvaihteessa 2008–2009.
(Taskutieto 2009.)

<i>Äidinkieli</i>	<i>Puhujia yht.</i>
Suomi	4 844 047
Ruotsi	289 951
Venäjä	48 740
Viro	22 357
Englanti	11 344
Somali	10 647
Arabia	8 806
Kiina	6 458
Kurdi	6 455
Albania	6 308
Saksa	5 096
Vietnam	4 977
Turkki	4 669

Thai	4 519
Persia	4 222

Maahanmuuton lisääntyminen on muuttanut etnistä ja kielellistä jakaumaa erityisesti pääkaupunkiseudulla. Maahanmuuttajien osuus helsinkiläisistä on kasvanut kahdenkymmenen vuoden aikana merkittävästi (HTK 2009; Nuolijärvi 2006: 327). Kun vuonna 1991 Helsingissä asui runsaat 5 000 ulkomaalaista (Helsingin Sanomat 5.12.2004), on luku 18 vuotta myöhemmin moninkertainen: vuodenvaihteessa 2008–2009 Helsingissä asui kaikkiaan 38 654 ulkomaalaista (Taskutieto 2009). Muutos on ollut nopeaa myös viime vuosina: pelkästään vuodesta 2005 vuoteen 2009 Helsingin vieraskielisen väestön määrä kasvoi 37 prosentilla (HTK 2009). Usein kielitausta kertoo tilastoissa enemmän kuin kansalaisuus: moni maahanmuuttaja ja maahanmuuttajataustainen on Suomen kansalainen.

Helsinki eroaa muusta maasta niin väestön etnisen kuin kielitaustankin takia melko radikaalisti. Muun kuin suomen- ja ruotsinkielisiä oli koko maassa vuosien 2008 ja 2009 vaihteessa 3,6 % väestöstä, kun Helsingin seudulla luku oli jo melkein 10 % kaikista kaupungin asukkaista (HTK 2009). Suurimmat kieliryhmät ovat kutakuinkin samat koko maassa ja Helsingissä – vain somalinkielisiä on prosentuaalisesti enemmän Helsingissä kuin koko Suomessa. Somalinkielisiä helsinkiläisiä oli vuoden 2008 lopussa kaikkiaan 5 700, kun englantia ensimmäisenä kielenään puhui vain 3 800 helsinkiläistä (HTK 2009).

1.1.2 Toisen polven maahanmuuttajat Suomessa

Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset kaupunkilaiset muodostavat jo merkittävän vähemmistön helsinkiläisessä kielimaisemassa. Maahanmuuttajien äidinkielten ja maahanmuuttajataustaisten nuorten puhuman suomen kielen voisi jo tällä hetkellä kuvitella vaikuttavan suomalaissyntyisten helsinkiläisten puhekieleen, etenkin kekseliääseen ja jatkuvasti uutta luovaan slangiin, jolle on aina ollut tyypillistä sanojen lainaaminen sekä muokkaaminen muun muassa johtamalla ja yhdistämällä (Paunonen 2000: 14–44).

Maahanmuuttajien ikärakenne on valtaväestöön verrattuna nuori, mikä näkyy selkeästi pääkaupunkiseudun kouluissa. Helsingin kaupungin opetusviraston tilastojen mukaan vuonna 2008 maahanmuuttajataustaisia oppilaita oli kaupungin omissa kouluissa 13,1 % (Opetusvirasto lukuina 2008). On luultavaa, että myös yksityisten ja valtion ylläpitämien koulujen, kuten normaalikoulujen oppilaisissa maahanmuuttajataustaisia oppilaita on runsaasti. Näiden koulujen tiedot eivät näy opetusviraston luvuissa. Pelkki- en syntyperäisten suomalaisten ympäröimänä eläminen Helsingissä alkaa varsinkin kouluikäisten keskuudessa olla yhä harvinaisempaa, vaikka maahanmuuttajat toki ovat usein keskittyneet tietyille asuinalueille.

Koulut ovat kulttuurisia tehosekoittimia, joissa alueen kaikki kouluikäiset lapset ja nuoret ovat jossain määrin tekemisissä keskenään. Kielellisillä innovaatioilla on perinteisesti ollut tapana syntyä juuri nuorten keskuudessa (Chambers 2009: 181–182), joten monikulttuurisessa ympäristössä kasvaneet teini-ikäiset ovat kiinnostavaa tutkimusmaaperää selvittäessä maahanmuuttajien puhumien kielten ja suomen kielen vuorovaikutusta.

Tärkeänä lähtökohtana kiinnostukselleni maahanmuuttajanuorten kielellistä variaatiota kohtaan on toiminut Heini Lehtosen pro gradu -työ vuodelta 2004. Tein työn innoittamana proseminaari-tutkielmani (Lankinen 2005) maahanmuuttajanuorten A-loppuisten vokaaliyhtymien variaatiosta. Työn rajattu mitta ja siihen käytetty aika eivät mahdollistaneet nuorten kielellisten resurssien ja monikielisyysyden tarkastelua, vaikka niitäkin teemoja aineistossani sivuttiin.

Eryityisesti maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kielellinen variaatio ja laajemminkin tyylit ovat pohdituttaneet minua pitkään. Huomioni ovat herättäneet etenkin ”steis- sin sompputyöt”, Helsingin rautatieasemalla aikaansa viettävät somalitaustaiset tytöt, jotka vaikuttivat vaatetuksellaan ja käytöksellään yhdistävän sujuvasti aineksia niin kotikulttuuristaan kuin suomalaisesta ja laajemmin länsimaisesta nuorisokulttuuristakin. Etenkin huivin käyttöön tuntui liittyvän runsaasti symboliikkaa; toisin kuin äitinsä, nämä Suomessa varttuneet tytöt kietaisivat huivin niskaansa. Usein huivin seurana roikkuivat suuret korvarenkaat, jotka viestivät tietoisista yhteyksistä myös länsimaisiin muotivirtauksiin.

Tavattuani roikkuviin farkkuihin, tiukkaan nahkatakkiin ja leuan alta solmittuun huiviin sonnustautuneen, uhmakkaasti käyttäytyvän teini-ikäisen somalitytön tulini en-

tistä tietoisemmaksi maahanmuuttajataustaisten tyttöjen moninaisista identiteeteistä. Kuuntelin myös mielenkiinnolla erinäisiä keskusteluja julkisissa liikennevälineissä sekä todistin Suomessa syntyneen ja varttuneen pikkuveljeni käyttävän arabiankielisiä diskurssipartikkeleja maahanmuuttajataustaisten ystäviensä seurassa.

Arvelin, etteivät nämä monipuoliset kytkökset nuorisokulttuureihin, maahanmuuttajakieliin, kotikulttuureihin ja ystäväpiirin etniseen jakaumaan voisi olla näkymättä nuorten puhumassa kielessä. Päätinkin perehtyä pro gradu -työssäni monikielisyyden ilmentymiin ja merkityksiin monietnisissä ystäväporukoissa. Kovin selkeää tutkimuskysymystä tai kiinnostuksen kohdetta minulla ei kentälle lähtiessäni ollut, vaan lähdin liikkeelle pyrkimyksestä ymmärtää monikielisten nuorisoryhmien vuorovaikutuksen lainalaisuuksia.

1.2 Tutkimuksen kulku

Tässä luvussa esittelen työni lähtökohdat: aineiston ja informantit. Alaluvussa 1.2.1.1 selvitän tämän tutkimuksen suhdetta etnografiseen metodiin, joka on fennistiikassa tois- taiseksi melko vähän käytetty näkökulma. Luku 1.2.1.2 esittelee tutkittavat, heidän kie- llliset taustansa sekä sosiaaliset suhteensa ryhmän sisällä ja koulussa. Oletan, ettei itä- helsinkiläisten teinityttöjen arki ole lukijoille perin pohjin tuttua. Alaluku 1.2.1.3 keskit- tyynkin kuvaamaan kentällä kohtaamaani nuorisokulttuurien kirjoa ja antamaan lukijalle käsityksen informanttien tyylistä.

1.2.1 Aineisto

Tässä tutkimuksessa aineisto on hankittu kolmen eri menetelmän avulla: haastattelemal- la, havainnoimalla ja vapaamuotoisia keskusteluja nauhoittamalla. Haastatteluista osa on yksilöhaastatteluja, osa pari- tai ryhmähaastatteluja. Aineistoni sisältää myös retro- spektiivisiä keskusteluja, joissa pyysin tutkittavilta selvennystä joihinkin epäselväksi jääneisiin kohtiin nauhoituksissa. Näissä keskusteluissa pyysin myös heiltä käännöksiä niistä keskusteluista, joissa vuorovaikutus tapahtui sellaisella kielellä, jota en itse osaa. Retrospektiivisissä keskusteluissa oli lähes aina paikalla useampi kuin yksi informantti.

Aineiston hankinta kesti kaikkiaan noin kolme kuukautta; tuon ajan seurasin informanttejani erilaisissa arkipäivän (julkisissa) tilanteissa. Hankin aineiston etnografista metodia mukailleen.

Nauhoitukset on tehty itähelsinkiläisellä koululla ja läheisellä nuorisotalolla alkuvuodesta 2009, jolloin tyttöjen viimeinen vuosi peruskoulussa oli puolessa välissä. Olen nauhoittanut tyttöjen puhetta vapaamuotoisissa tilanteissa sekä muutamalla oppitunnilla. Olin aina nauhoitushetkellä paikalla, mutta useimmiten tapahtumia syrjästä seuraten ja muistiinpanoja tehden. Suurin osa nauhoituksista on tehty pienikokoisilla diginauhureilla; ryhmähaastattelut ja suurin osa taustahaastatteluista on myös videoitu. Keskeisimmän aineiston muodostavat reilun puolen tunnin ruokavälitunneilla nauhoitetut vapaamuotoiset tilanteet. Niitä on yhtä tutkittavaa lukuun ottamatta kaikilta kaksi nauhoitusta, siis yhteensä noin 60 minuuttia kultakin. Olen myös tehnyt kenttämuistiinpanoja nuorisotalolla, välitunneilla sekä seuraamillani oppitunneilla.

Aineistooni kuuluu yhteensä noin 5 tuntia välituntinauhoituksia¹, 2 tuntia kahden tai kolmenkeskisiä haastatteluja, 2 tuntia retrospektiivisiä keskusteluja sekä 44 minuutin pituinen vapaamuotoinen ryhmähaastattelu. Tein kaikkien kuuden tutkittavan kanssa noin 30 minuuttia kestäneen taustahaastattelun, jossa keskustelimme muun muassa nuorten arkeen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvistä seikoista kuten harrastuksista, ystävyssuhteista, perheestä, vapaa-ajanvietosta sekä informanttien taustoista. Kysymykseksi kohdistuivat lisäksi haastateltavien kielelliseen todellisuuteen – eri kielten käyttöaloihin, kielelliseen identiteettiin ja käsityksiin eri kielten käytöstä.

Valitsin juuri ruokatauot keskeisiksi nauhoitustilanteiksi, sillä ne muodostivat muuten melko tiukasti strukturoidun koulupäivän sisälle vapaamman sosiaalisen tilan. Reilun puolen tunnin tauolla oppilaat ehtivät paitsi ruokailla myös viettää aikaansa koulun aulassa. Välitunteihin kuului muun muassa musiikin kuuntelua, kavereiden kanssa juttelua, tanssimista niin käytävällä kuin aulan vessassakin sekä herkkujen ostamista koulun välituntioskista. Ruokavälitunteihin sijoittui myös runsaasti tyttöjen ja poikien välistä vuorovaikutusta, joka osoittautui monin paikoin kielellisesti hyvin kiinnostavaksi.

---

¹ Osa näistä nauhoituksista on päällekkäisiä: nauhoitin yleensä kahta tai kolmea tutkittavaa samaan aikaan. Jos tutkittavat viettivät välituntia yhdessä, saattoi eri nauhureihin tallentua samat keskustelut. Usein näin kävikin.

Vaikka aulassa ja ruokalassa oli aina läsnä joku opettajakunnan jäsenistä, tuntuivat ruokavälitunneilla päteväen nuorten säännöt ja tavat olla. Aulavalvojat puuttuivat vain fyysiseen nahisteluun, joskin sitäkin saattoi usein jatkua melko pitkään ennen opettajan väliintuloa. Muuten oppilaat saivat käytännössä tehdä mitä halusivat – esimerkiksi minkäänlaista pakkoa ulkoiluun ei näyttänyt olevan. Pääpaino tutkimuksessa on siis näissä vapaamuotoisissa välituntikeskusteluissa; haastatteluaineistoa käytän lähinnä ilmiöiden lisävalottamiseen. Haastattelut ja osallistuvan havainnoinnin avulla keräämäni materiaali ovat myös tarjonneet kullannarvoista taustatietoa yrittäessäni ymmärtää kentällä kohtaamiani ilmiöitä.

Aineisto on – haastatteluja lukuun ottamatta – nauhoitettu hyvin hälyisissä ja kaikuisissa tiloissa. Samaan aikaan kielellisen vuorovaikutuksen kanssa tapahtuu lähestulkoon aina useampia asioita: tytöt kulkevat aulassa, tapaavat ja tervehtivät tuttuja, syövät lounasta, neuvottelevat opettajien kanssa tehtävien palauttamisesta, kuuntelevat musiikkia, laulavat ja tanssivat. Vapaamuotoisessa aineistossa on oikeastaan vain yksi tilanne, jossa kaksi informanttia istuu pöydän ääressä keskustelemassa, eikä nauhalla ole juuriakaan taustahälyä tai muita häiriötekijöitä. Tosin tuolla kotitaloustunnilla puheenaihe oli niin luottamuksellinen, että tytöt puhuivat lähes koko ajan melkein kuiskaten.

Näistä syistä johtuen osa aineistostani on kutakuinkin litterointikelvotonta – viiden tai useamman henkilön runsaasta päällekkäispuhunnasta ja samanaikaisista keskusteluista on paikoin mahdoton saada selvää. Siksi osaan litteraateista on jäänyt epäselviä kohtia, jotka on merkitty merkillä (-). Muuten olen pyrkinyt noudattamaan litteroinnissa² keskusteluanalyysin perinteen tarkkuutta niiltä osin, kuin olen kokenut sen tarpeelliseksi. Silloin, kun esimerkissä on keskeistä muodon sijaan sisältö, olen käyttänyt hie-man yksinkertaistettua litterointia, jossa en ole kiinnittänyt täsmällistä huomiota esimerkiksi intonaatioon, taukojen pituuksiin ja päällekkäispuhunsaan.

Vieraskieliset ainekset (englantia lukuun ottamatta) ovat työssäni siinä muodossa, jossa tutkittavat ovat ne minulle muistiin kirjanneet. Tiedostan sen, että osassa esimerkeistä saattaa esiintyä horjuntaa muun muassa oikeinkirjoituksessa tai käännösten tarkkuudessa. Työni kannalta keskeistä on kuitenkin se, mitä ilmaukset tutkittaville tarkoittavat ja millaisiin tarkoituksiin he niitä vuorovaikutuksessaan käyttävät. Litteraateissa

---

² Litterointimerkit ovat työn liitteenä (liite 1). Tarkemmin litterointimerkkien käytöstä: Seppänen 1997b.

käännökset esiintyvät vieraskielisen aineksen alapuolella olevalla rivillä. Niitä seuraa aina kielikohtainen lyhenne, kuten al. (albania)³. Aineistossa esiintyviä lauluja en ole kääntänyt.

Lesley Milroy (1987: 35–36) mukaan tutkijan osallistuva havainnointi mahdollistaa haastattelutilannetta paremmin paitsi arkipäiväisen kielen myös ryhmän sisäisten normien tutkimisen. Milroy on myös ehdottanut, että satunnaisesti valittujen kielentutkijoiden haastattelemisen sijaan variaation tutkimuksen aineistoa hankittaessa tulisi hyödyntää olemassa olevia sosiaalisia verkostoja. Sosiaaliset verkostot mahdollistavat hänen mukaansa spontaanin ja mahdollisimman monipuolisen puheen tallentamisen (mp.). Juuri tähän olen aineistoa hankkiessani pyrkinyt: saamaan nauhalle todelliseen sosiaaliseen verkostoon kuuluvien yksilöiden tuottamaa, mahdollisimman rentoa ja jokapäiväistä kieltä sekä ymmärtämään sosiaalisia merkityksiä tutkittavien elämässä. Apuna tämän saavuttamisessa olen käyttänyt etnografista tiedon keräämistä.

1.2.1.1 Etnografisen metodin käyttö

Sirpa Lappalaisen mukaan etnografialla ”saatetaan viitata esimerkiksi tutkijan menetelmien kirjoon – ainakin silloin kun tutkimukseen sisältyy läsnäoloa tutkimuksen kohteena olevassa yhteisössä” (S. Lappalainen 2007: 9). Koululaisia tutkinut Tarja Tolonen lisää etnografian olevan tutkimusmenetelmä, jossa tutkimustieto muodostuu osana kenttätutkimusprosessia. Hänen mielestään etnografiseen tutkimukseen liittyy paitsi pitkä läsnäolo kentällä, myös pyrkimys ymmärtää kulttuuria sisältä käsin. (Tolonen 2001: 43–44.) Lappalaisen mukaan etiikka on etnografiassa vahvasti läsnä: tutkijan on etnografisessa kohtaamisessa kunnioitettava tutkimuskohteidensa merkityksenantoja ja tietämistä. Samaa aikaa hänen tulee säilyttää kriittisyys suhteessa tähän tietoon. (Mts. 10.)

Bucholtzin ja Skapoullin (2008) mukaan identiteetin lingvistinen tutkiminen on välttämätöntä aloittaa vuorovaikutuksellista kontekstia tarkastelemalla. Vain tarkan analyysin kautta tutkija voi kaivaa esiin ne kielelliset resurssit, joiden avulla puhujat asemoivat toisiaan ja muita sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Etnografinen tutkimusote mahdol-

---

³ Lista esimerkeissä käytettyjen kielten lyhenteistä on työn liitteenä (liite 2).

listaa ainakin osin sen, että vuorovaikutukseen osallistuvien yksilöiden lisäksi myös tutkija kykenee tekemään päätelmiä vuorovaikutuksen osasten merkityksistä juuri tutkimuksen kohteena olevassa yhteisössä. Ilmiöiden ymmärtämiseksi on tarkasteltava tutkimuskohteena olevien ihmisten elämää muokkaavia lingvistisiä, vuorovaikutuksellisia, etnografisia ja laajempia sosiokulttuurisia ja -poliittisia yhteyksiä samanaikaisesti. (Mas. 5–12.)

Näkökulmani oli kenttätyössä sikäli subjektiivinen (vrt. Tolonen 2001: 47), että pidin tiettyä sosiaalista ryhmää keskeisenä tiedonlähteenäni. Pyrin kuitenkin seuraamaan ryhmän asemaa koulun laajemmassa sosiaalisessa kentässä ja havainnoimaan muidenkin oppilaiden kielellisiä ja sosiaalisia käytänteitä. Kenties suurimmaksi ongelmaksi kenttätyössä muodostui informaation tulva. Hetkittäin oli vaikeaa keskittyä tavoitteelliseen ja rajattuun havainnointiin, kun kaikki ympärillä tapahtuva tuntui kokonaiskuvan kannalta tärkeältä. Kentällä liikkuessani keskeinen tavoitteeni oli ymmärtää sitä todellisuutta, jossa tutkimuskohteeni elävät, ja hahmottaa sitä nimenomaan heidän näkökulmastaan.

Etnografisessa tutkimuksessa on usein tapana kertoa, kuinka tutkija on päässyt tutkittaviensa pariin. Tällainen kentälle- tai **sisäänpääsykertomus** sisältää muun muassa kuvauksen siitä, kuinka kaaos alkaa hiljalleen hahmottua systeemiksi ja kuinka tutkija alkaa ymmärtää havainnoimaansa kulttuuria. (Tolonen 2001: 44.) Minun tapauksesani ei varsinaisesti sisäänpääsystä voitane puhua, niin lyhyen ajan kentällä vietin. Tolosen tapaan (mts. 50–64) kentällä oloni rakentui hetkittäisistä hyväksytyksi tulemisista ja mukaan ottamisista, mutta myös ulkopuolelle sulkemisesta ja häiriöksi olon tunteista. Lyhyehköstä kenttäjaksosta huolimatta koen tarpeelliseksi kertoa hiukan tekemästäni kenttätyöstä; ellei muusta syystä, niin vinkiksi muille vastaavaa tutkimusta aloitteleville.

Aloitin informanttien etsinnän ottamalla yhteyttä helsinkiläisiin nuorisotaloihin. Tutkimukseni sai eräästä itähelsinkiläisestä nuorisotalosta innostuneen vastaanoton, ja nuoriso-ohjaajat vaikuttivat auliilta auttamaan minua tutkittavien löytämisessä. Ryhdyin viettämään aikaa talolla, juttelemaan nuorten kanssa, seuraillemaan heidän puuhiaan ja varsinkin talolla pidettäviä hip hop -tanssitunteja. Nuoriso-ohjaajien avulla löysin talolla

aikaansa viettäneen Ranan⁴ ja Dritan, joista ainakin Rana oli ohjaajien mukaan käynyt hip hop -tunneilla.

Sovin tapaamisen Dritan ja Ranan kanssa ja pyysin heitä kutsumaan mukaansa myös muita mahdollisesti monikielisiä, tanssista innostuneita kavereitaan. Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun ilmestyivät Anisaa lukuun ottamatta kaikki tutkimukseni informantit: Drita, Rana, Sanni, Vera, Oona sekä Dritan sisko Edona. En ollut varautunut moiseen väenpaljouteen harkitulla kysymyspatterilla, joten keskustelu soljui melko lailla omalla painollaan. Välillä esitin kysymyksiä, joihin tytöt antoivat vaihtelevasti vastauksia. Kaiken kaikkiaan keskustelu oli informanteille oudosta asetelmastaan huolimatta melko vapaamuotoinen ja rento; sen pääpaino oli toisiimme tutustumisessa.

Melko pian siirryin tekemään nauhoituksia myös koululla. Tässä vaiheessa hankin luvat nauhoitusten tekemiseen ja aineiston käyttöön tyttöjen vanhemmilta ja opetusvirastolta. Vaikka koulu institutionaalisenä ympäristönä toikin aineistoon tiettyjä rajoituksia, oli se käytännössä ainoa mahdollisuus tavoittaa kaikki informantit samalla kertaa. Informanttini tuntuivat ensimmäisten viikkojen jälkeen viettävän aikaansa nuorisotalolla yhä harvemmin, joten kouluun siirtymiseni helpotti tutkittavien tavoittamista merkittävästi. Alun perinkään kaikki tytöistä eivät viettäneet aikaansa nuorisotalolla: Anisa ei käynyt siellä omien sanojensa mukaan lainkaan ja Verakin hyvin harvoin.

Tytöt suhtautuivat nauhoittamiseen alkukankeuden jälkeen hyvin mutkattomasti ja vastailivat mielellään muiden oppilaiden kysymyksiin nauhureista. Pienet mikrofonit olivat nauhuria näkyvämpi osa nauhoitustilannetta; hieman kännykkää pienemmät nauhurit mahtuivat taskuun. Mikrofonin ansiosta myös tutkimukseen osallistumattomat koululaiset olivat yleensä tietoisia nauhoitustilanteesta – joskaan aina he eivät huomanneet tai muistaneet niitä. Nauhalle tallentui myös sellaisia keskusteluja, joissa toinen osapuoli ei välttämättä tiennyt nauhurista. Samoin tutkimukseen osallistumattomien nuorten ääniä on nauhoilla runsaasti, mutta en ole käyttänyt niitä aineistonani. Muutama tapauksessa olen tosin litteroinut myös tutkimukseen osallistumattoman koululaisen vuorot, mutta näitä puhujia käsittelen täysin anonymieina.

Tutkittavien suhtautuminen minuun oli paikoin välinpitämätöntä, paikoin uteliasta. Koska pysyttelin välituntien aikana sivussa tapahtumien keskipisteestä enkä varsinaises-

---

⁴ Kaikkien työssä esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu.

ti seurannut heitä, ei välillemme aluksi päässyt kehittymään kovin läheistä suhdetta. Toisaalta nauhoitusten loppuvaiheessa, intiimimpien taustahaastattelujen ja retrospektiivisten keskustelujen jälkeen, tytöt kyselivät yhä enemmän elämästäni ja tarkistivat kuumumiseni. Suurin osa heistä suhtautui aineistonhankintaan positiivisesti ja avuliaasti. Olen kuitenkin tietoinen kenttätöiden dialogisuudesta – Tolosen (2001: 48–49) mukaan tutkija on aina osa kenttätöitä. En yritäkään väittää, ettei läsnäolonni koulussa olisi vaikuttanut tutkimiini nuoriin ja keräämääni aineistoon jollain tavalla.

Läsnäolonni tuntui harvoin suoranaisesti häiritsevän tutkittavia, vaikka he hetkitäin olivatkin vastahakoisia jäämään haastateltaviksi koulupäivän jälkeen tai sopimaan tapaamisia kanssani. Pyrin kunnioittamaan heidän tilaansa: tein tietoisin päätöksiä olla astumatta turhaan heidän reviirilleen välitunneilla, jotka niin selvästi oli pyhitetty nuorten ”omalle ajalle”. Päätin myös olla videoimatta⁵ välituntitilanteita, jotta keskustelut olisivat mahdollisimman rentoja ja aitoja, mitä ne käsittääkseni olivatkin. Minulle oli tärkeää häiritä mahdollisimman vähän informanttieni elämää, ihmissuhteita ja vapaa-ajanviettoa, joten seurasin tilanteita hiukan sivummalta. Lopetin aineistonhankinnan kokonaan siinä vaiheessa, kun informantit alkoivat vaikuttaa haluttomilta uhraamaan enempää aikaansa tutkimukselleni.

Pienen etäisyyden säilyttäminen informantteihin on tietysti osin ristiriidassa etnografisen metodin periaatteiden kanssa: siinähan nimenomaan tavoitteena on tulkita aineistoa sisältä käsin. Toisaalta monet tutkijat (mm. Tolonen 2001: 50–64) ovat kuvanneet läheisyyttä tutkittavien kanssa aaltomaiseksi liikkeeksi läheisyyden ja syrjään asettumisen tai asettamisen välillä.

Tekemäni valinnat saattoivat vaikuttaa siihen, kuinka hyvin informantteihin tutustuin ja kuinka syvällisesti saatoin heidän välistään kommunikaatiota ymmärtää. Päätin kuitenkin painottaa etiikkaa ja informanttieni yksityisyyden kunnioittamista varsinaisen ryhmään sisällyttämisen sijaan. Palkaksi hienotunteisuudestani sain nauhalle hyvin autenttista ja rentoa vuorovaikutusta, jonka tutkimuksellinen arvo on oman arvioni mukaan suurempi kuin jos olisin pyrkinyt tiukempaan sosiaaliseen läheisyyteen informanttien kanssa.

---

⁵ Lehtonen (2004: 9) kirjoittaa videoimisen problematiikasta näin: kameralle ”joko esiinnyttiin tai sitä hävettiin.”

En halunnut lähestyä informantteja opettajan tai muun auktoriteetin roolissa, joten aloitin heidän etsimisensä nimenomaan nuorisotalolta, jossa kerroin olevani lopputyötään tekevä opiskelija. Kuten Lehtoselle (2004: 159), myös minulle oli tärkeää lähestyä tutkimuskohteitani mahdollisimman rehellisesti ja omana itsenäni. Uskon, että tanssimisesta kiinnostuneena nuorena naisena minun oli helpompi lähestyä heitä ja saada heidät juttelemaan kanssani rennosti, kuin jos olisin esitellyt itseni tulevana opettajana. Tutkimusaiheekseni kerroin monikielisten tyttöjen puheen.

1.2.1.2 Tutkittavien esittely

Kaikki tutkittavani olivat tutkimushetkellä yhdeksäsluokkalaisia ja kävivät samaa koulua. Viisi työstä oli samalla luokalla. He muodostivat kiinteän ystäväporukan, joka vietti aikaansa yhdessä myös koulun ulkopuolella.

Anisa on syntynyt Afganistanissa, josta hänen perheensä muutti heti Anisan syntymän jälkeen Iraniin. Sieltä perhe muutti Suomeen noin seitsemän vuotta sitten. Hän on informanteista vanhin, 18-vuotias. Anisa puhuu äidinkielenään *daria*, mutta vietettyään suurimman osan lapsuudestaan Iranissa hän osaa myös *farsia* eli persiaa⁶. Hän kertoo osaavansa myös jonkin verran hindiä, jota on oppinut pakistanilaiselta isoäidiltään. Anisa on mielestään monikielinen. Kotona hän puhuu pääosin *daria*.

Drita on syntynyt Suomessa, johon hänen vanhempansa ovat muuttaneet Kosovosta. Drita puhuu kotona albaniaa ja joskus sisarustensa kanssa myös suomea. Perheellä on kiinteät yhteydet vanhaan kotimaahansa – he käyvät Kosovossa joka kesä. Drita kertoo viihtyvänsä siellä hyvin, ja häntä myös pidetään maassa kosvolaisena eikä suomalaisena. Drita on omasta mielestään kaksikielinen ja tuntee itsensä enemmän kosvolaiseksi kuin suomalaiseksi. Drita viettää aikaansa etenkin Ranan kanssa, mutta myös

---

⁶ Anhavan mukaan *dari* poikkeaa (Iranin) persiasta, *farsista* jossain määrin, ”mutta on olennaisesti samaa kieltä” (Anhava 1998: 93–94). On siis hiukan kyseenalaista, onko kyseessä selkeästi kaksi eri kieltä vai saman kielen kaksi alueellista varieteettia. Kuten itselleni vieraiden kielten oikeinkirjoituksessa, pidän myös tässä kohtaa informanttieni omia näkemyksiä ohjenuoranani. Anisan mukaan hän oppi ensin *darin* ja sitten *farsin*, joten käsittelen niitä kahtena eri kielenä.

Vera on hänelle läheinen. Dritan toista koulua käyvä sisko **Edona** oli mukana ensimmäisessä ryhmähaastattelussa.

Etniseltä taustaltaan suomalainen **Oona** on tuntenut Dritan pitkään ja viettänyt paljon aikaa myös Dritan siskon Edonan kanssa. Nykyään hän kertoo olevansa kenties läheisin Sannin kanssa. Dritan mukaan Oona osaa albaniaa melko paljon vietettyään aiemmin aikaa lähinnä Veran, Dritan ja Edonan kanssa. Hän on silti mielestään yksikielinen. Oonalla on ystäväpiirissä maine hieman hömppänä blondina ja ”pissiksenä”. Oona osallistui nauhoituksiin vasta loppuvaiheessa; siksi häneltä on vähemmän materiaalia kuin muilta.

Myös **Rana** on syntynyt Suomessa. Hänen vanhempansa ja perheen vanhimmat lapset ovat syntyneet Somalimaassa. Rana puhuu kotona somalia, koulussa omien sanojensa mukaan vain suomea. Ranan puheelle ovat tyypillisiä runsaat englanninkieliset ilmaukset. Hän kertoo sekoittavansa puheessaan tietoisesti eri kieliä. Rana on omien sanojensa mukaan tyyliltään *gangsta*. Rana on jonkinlainen ryhmän johtaja ja mielipidevaikuttaja. Moni mainitsi hänet haastatteluissa kielellisesti kekseliääksi. Hän kertoi myös opettaneensa muille tytöille uusia sanoja.

Esim. 1 (yksinkertaistettu litteraatio. Rana kertoo sanoista, joita on opettanut muille ryhmän jäsenille.)

R: Mä opetin niille hot stuff, yf, sit damn koko ajan ne hokee tota damn tota sanaa. Mä opetin niille vähän sanoja, Drita oli pissis ennen mä vaihoin vähän sen tyylii.

Oonan tapaan myös **Sanni** on omien sanojensa mukaan yksikielinen suomalainen. Hän viettää Oonan kanssa melko paljon aikaa nuorisotalolla, ja on porukasta kenties eniten tekemisissä koulun poikien kanssa. Sanni on Ranan hyvä ystävä. Hän kertoo ymmärtävänsä jonkin verran somalia vietettyään paljon aikaa Ranan perheen kanssa ja Ranan opettua hänelle somalinkielisiä sanoja.

Veneran eli **Veran** vanhemmat ovat kotoisin Kosovosta, alueelta jolla Veran mukaan useimmat puhuvat sekä albaniaa että turkkia. Vera onkin mielestään monikielinen, sillä ensimmäisen kielensä albanian lisäksi hän osaa myös hyvin turkkia. Hänen isänsä suku on turkinkielinen. Vera kertoo oppineensa isältään myös hieman serbiaa ja venäjää. Vera ja Drita ovat asuneet pitkään lähekkäin ja ovat olleet ystäviä jo vuosia.

Ryhmä on muodostunut melko vastikään; he kertoivat ystäväystyneensä vasta edellisvuonna. Tyttöjen väliset ystävyysuhteet eivät vaikuttaneet kaikin puolin kovinkaan kiinteiltä ja syvällisiltä, vaikka he viettivätkin paljon aikaansa yhdessä. Kaikki tytöistä eivät esimerkiksi olleet vierailleet toistensa kotona tai viettäneet aikaa kahden kesken. Ei ollut myöskään itsestään selvää, että tytöt luottivat toisilleen salaisuuksia, kuten ihastustensa kohteita. Ryhmä sisälsi erilaisia klikkejä, sosiaalisia jännitteitä ja muita suhteita tiiviimpiä ystävyysuhteita, mutta oli silti informanteilleni ilmeisen tärkeä. Kukaan heistä ei kertonut viettävänsä vapaa-aikaansa oikeastaan muiden kanssa.

Tyttöjen sosiaalinen status ja verkostot koulussa vaikuttivat varsin vankoilta. Paitasi että he muodostivat tiiviin ryhmän keskenään, oli heillä runsaasti tuttuja myös muilta luokilta ja luokka-asteilta. Muiden saman luokan tyttöjen kanssa he eivät juuri olleet tekemisissä. Siinä missä Ranan ja poikien välistä kanssakäymistä leimasi rento toverillisuus, olivat Oona, Anisa ja Sanni avoimen kiinnostuneita pojista myös romanttisessa mielessä. Heidän ja poikien välinen kanssakäyminen oli usein kiusoittelevaa ja flirttaillevaa, joskus myös avoimen eroottista. Tyttöjen kesken silti kaikki tytöistä puhuivat paljon pojista.

Tytöt kuuluivat mitä ilmeisimmin koulun ”suosittuihin oppilaisiin”, mikä osaltaan varmasti johtui myös heidän asemastaan koulun vanhimpina, yhdeksäsluokkalaisina. Välitunneilla he liikkuivat itsevarman oloisina koulun aulassa, juttelivat poikien kanssa ja joskus myös tanssivat musiikin tahtiin huomiota herättävän suurieleisesti. Tyttöjen sosiaalinen status toi monin paikoin mieleen Penelope Eckertin kalifornialaiseen *junior high'hin* sijoittuvan tutkimuksen. Siinä suosittujen yläasteikäisten oppilaiden porukka organisoi koulun sosiaalista elämää ja etenkin sen ”heteroseksuaalisia markkinoita” (ks. Eckert & McConnell-Ginet 2000: 25–27) muun muassa tekemällä päätöksiä siitä, kenen tulisi seurustella kenenkin kanssa. (Eckert 2008.)

Oli osittain silkkaa sattumaa, että tutkimuskohteekseni valikoitui ryhmä suosittuja, koulun arjessa näkyviä ja kuuluvia tyttöjä. Toisaalta informanteilleni ennakoon asettamani kriteerit – monikielisyys, kiinteä sosiaalinen verkosto ja kiinnostus hip hop -kulttuuriin – kenties jo sinänsä ohjasivat minua kohti juuri tämänkaltaisia yläkoululaisia. Olin havaitsevinani, etteivät läheskään kaikki koulun tytöt oleskelleet nuorisotalolla. Sinne tuntui valikoituvan sosiaalisesti kyvykkäitä ja aktiivisia tyttöjä. Nuoriso-ohjaajien mukaan maahanmuuttajataustaisia tyttöjä kävi talolla paljon vähemmän kuin poikia,

mikä myös kertoo informanttien poikkeuksellisuudesta. Rana kertoi haastattelussa, ettei hänen kotonaan ajatella nuorisotalolla ”hengailun” olevan lainkaan hyvää ajanvietettä.

Kukaan tytöistä ei vaikuttanut erityisen kiinnostuneelta koulunkäynnistä, eikä heidän koulumenestyksensä ollut aivan parhaasta päästä. Kaikilla heillä oli silti selkeä näkemys peruskoulun jälkeisistä ammattihaaveista. Tytöistä Drita, Rana ja Sanni aikoiivat hakea peruskoulun jälkeen lukioon. Vera ja Anisa olivat hakeutumassa ammatilliseen koulutukseen ja Oona suorittamaan kaksoistutkintoa.

1.2.1.3 Itähelsinkiläiset nuorisokulttuurit

Vaikka nuorisotutkimuksen piirissä tutkitaan myös nuorisokulttuureja kaiken aikaa, voidaan kansan syvien rivien nuorisokulttuurituntemuksesta kiittää ennen kaikkea ei-akateemisia medioita. Erityinen hatunnosto aiheen esillä pitämisestä on annettava Helsingin Sanomien kaupunki- ja sunnuntaitoimitukselle, jotka ovat viiden viime vuoden aikana muun muassa raportoineet *pissis*-ilmiöstä (Mikä ihmeen pissis? HS 21.11.2004), kyselleet Helsingin asematunnelissa aikaansa viettäviltä maahanmuuttajanuorilta heidän käyttämiään nimityksiä eri etnisille ryhmille (Ihan sairaasti pakolaisia, HS 5.12.2004) ja perehtyneet sisäpiiriin kuuluvien haastateltavien avulla erilaisiin alakulttuureihin Kampin kauppakeskuksessa (Täyslaidallinen teinityylejä, HS 12.8.2007).

Informanttiryhmän neljästä muslimitytöstä vain Rana käyttää huivia ja pitkää hametta. Joskus juhlimaan lähtiessään hän tosin käyttää muodikasta villamyssyä, jonka alta näkyy reilusti vaalennettua etutukkaa. Ranan tyyliin kuuluvat huivin ja hameen lisäksi isot korvarenkaat, hupparit, saappaat ja lyhyt nahkatakki. Ryhmän muiden tyttöjen tyyli oli tyttömäisempi ja lähempänä pintamuotia. Etenkin Anisa ja Oona tuntuivat korostavan pukeutumisellaan myös naisellisuuttaan: heillä oli usein päällään minihame ja avoimella kaula-aukolla varustettu tiukka paita. Myös Sannille paljastava pukeutuminen oli tavallista, mutta joinain päivinä hän saattoi olla pukeutunut hyvinkin rennosti ja peittävästi housuihin ja tennareihin. Dritan tyyli muistutti eniten Anisan ja Oonan tyyliä, mutta oli hieman peittävämpi ja tyttömäisempi.

Selkeästi muista tytöistä pukeutumisessaan poikkesi Vera. Kiltin ja kunnollisen kuvan itsestään antanut Vera pukeutui usein löysiin college-housuihin ja neuletakkeihin. Hänen pukeutumistyyliään voisi kenties kuvailla rennon sporttiseksi – mitään paljasta-

vaa, avonaista tai tiukkaa en hänen päällään nähnyt. Ryhmän suhtautuminen Veran ruumiillisuuteen ja esimerkiksi meikkaamiseen oli alleviivaavaa: muut tytöt muun muassa kertoivat naureskellen Veran suunnittelevan Dritan korkokenkien lainaamista heidän menessään elokuvaan. Vera sai myös kuulla huomautuksia heikoista urheilijan taidoistaan sekä lukuisista ulkonäkönsä liittyvistä seikoista etenkin Ranalta.

Sana *pissis* tuli suuren yleisön tietoon Helsingin Sanomien artikkelista, joka käsiteli teini-ikäisiä tyttöjä, *pissaliisoja* eli *pissiksiä*, ”jotka pukeutuvat paljastavasti, puhuvat kovaa ja meikkaavat reilusti yli” (HS 21.11.2004). *Pissiksenä* olemiseen kuuluu olennaisena osana myös tietynlainen puhetapa, johon liittyvät informanttieni mukaan ilmaukset kuten *ihkudaa*, joka on yhdistelmä sanoista *ihku* (’ihana’) ja *daa*. Sana *pissis*⁷ on havaintojeni mukaan menettänyt nuorten keskuudessa negatiivista merkitystään; *pissiksi* luetaan usein melko suuri osa meikkiä ja tiukkoja vaatteita käyttävistä teinitytöistä. Tässä ystäväporukassa *pissiksenä* olo oli kuitenkin selvästi preferoimaton alakulttuurin valinta; kukaan heistä ei myöntänyt olevansa *pissis* enää, vaikka kenties aiemmin olisi ollutkin.

Informanteistani Rana lokeroi itsensä *gangstaksi*. *Gangsta*-sana lienee suomalaisnuorille tuttu ennen kaikkea yhdestä rap-musiikin tyyliuunnista, *gangsta rapista*. Myös kaupallinen valtavirta-rap hyödyntää nykyään runsaasti *gangsta rapin* kuvastoa. Ranan puheessa *gangstaus* näkyy hänen mukaansa muun muassa jamaikalaisvaikutteisena englannin kielen käyttönä. Hip hopin ja gangsta-rapin vaikutuksia informanttien puheeseen ja käyttäytymiseen käsitellen laajemmin luvussa 3.1.2.2.

Koska minulla aikuisena tutkijana ei ole tutkimuskohteeseeni – teini-ikäisten kielen ja kielellisiin käytänteisiin – sisäpiiriläisen näkemystä, voivat sen ymmärtämisessä auttaa paitsi keskustelut tutkittavien kanssa, myös monet populaarikulttuurin tuotteet. Olen käyttänyt työssäni lähteenä muutamia akateemiselta uskottavuudeltaan kyseenalaisia lähteitä, kuten Wikipediaa ja Youtubea. Internet-lähteet ovat mielestäni relevantteja eräiden työssäni käsiteltävien ilmiöiden kannalta; niistä kun ei ole olemassa tutkimuskirjallisuutta tai juuri muutamaakaan julkaistua lähdemateriaalia. Internet-lähteet myös ker-

---

⁷ *Pissiksistä* löytyy runsaasti tietoa internetistä, muun muassa osoitteesta www.pissismi.org. Myös siellä kieli mainitaan yhdeksi *pissismin* neljästä peruskivestä. Muut kolme peruskiveä ovat ironisen sivuston mukaan ulkonäkö, käyttäytyminen ja asenne.

toivat jonkinlaisista suuren yleisön stereotypioista. Niitä voidaan siten pitää myös osana etnografista aineistoa.

Internet toimii tutkimuksessani hyvänä tiedonlähteenä myös siksi, että nuoret käyttävät sosiaalisia medioita hyväkseen päivittäin. Internetissä ollaan mitä suurimmassa määrin heidän omalla maaperällään. Esimerkiksi Irc-galleria tarjoaa ensimmäisen käden tietoa nuorten välisestä vuorovaikutuksesta, jolloin ilmiöihin pääsee paneutumaan ilman välikäsiä. Vaikka etnografian kautta onkin mahdollista päästä lähelle tutkimuskohdetta ja oppia ymmärtämään kulttuurien sisäisiä lainalaisuuksia, on kyseenalaista, kuinka syvällinen ryhmän ulkopuolisen ymmärrys aiheesta voi koskaan olla. Terve epäily ja lähdekritiikin käyttö ovat käsittääkseni tarpeen niin Hikipedian artikkelien kuin akateemisen tutkimuskirjallisuudenkin suhteen.

1.2.2 Tutkimusongelmat

Lähtökohtana maahanmuuttajien kielestä tehdyissä tutkimuksissa on usein jonkinlainen ongelma. Tavoitteena on ollut selvittää vaikkapa sitä, millaisia virheitä S2-oppijat tekevät, kuinka yksittäisen kielioppiasian opettaminen olisi paras toteuttaa tai miten oppijan kielitaito kehittyy kullakin kielen osa-alueella. Viime vuosina tutkimuksia on tehty esimerkiksi suomi toisena kielenä -ylioppilasaineista (Asikainen 2008; Hakonen 2008; Orgmets 2006) sekä sanaston opettamisesta (Hirvensalo 2008) ja vokaalien kvantiteettiopposition oppimisesta (Tiermas 2008). Kaikissa mainituissa töissä näkökulma on ollut joko opetuksen tai kielenoppimisen.

Kvalitatiivista, maahanmuuttajien tai maahanmuuttajataustaisten puhujien suomen kielen variaatiota tai vuorovaikutusta tarkastelevia tutkimuksia on toistaiseksi vähän. Erityisesti monikielisten helsinkiläislasten ja -nuorten puhumaa suomea ja kaksikielisyttä käsittelevä tutkimus on vielä alussa. Pirkko Nuolijärven (2006: 331) kaan ”Helsingin puhekielen nykyvariaation ja tulevaisuuden kielimuotojen selvittämiseksi olisi hyödyllistä saada aineistoa erikielisten lasten ja nuorten vuorovaikutustilanteista ja heidän kielellisistä valinnoistaan ja kielioloista laajemminkin” (mas. 331). Nuolijärvi myös korostaa monitieteisen tutkimuksen tarvetta tulevaisuudessa (mas. 332).

Kielitaidon näkökulman sijaan minua kiinnostaakin selvittää, miten pitkään Suomessa asuneet tai täällä syntyneet maahanmuuttajataustaiset nuoret ottavat ja kokevat

suomen kielen omakseen ja kuinka he käyttävät sitä monikielisissä puheyhteisöissään. Oletan, että monikielisyys on heille arkipäiväistä ja normaalia tavalla, josta vanhempieni sukupolvi olisi lapsuudessaan voinut vain haaveilla. Muun muassa näihin kysymyksiin ja Nuolijärven esittämään haasteeseen tutkimukseni pyrkii osaltaan vastaamaan.

Tämän tutkimuksen tavoite on tarkastella kielellisiä valintoja kuuden helsinkiläisen nuoren puheessa. Keskiössä ovat ennen kaikkea keskustelun monikieliset ainekset. Tutkimuskysymykseni on kaksiosainen: **1. millaisia monikielisiä resursseja** monietnisisessä nuorten tyttöjen ystäväpiirissä hyödynnetään ja **2. mitä niillä tehdään** ryhmäsisäisessä vuorovaikutuksessa? Pyrin siis paitsi esittelemään monikielisen vuorovaikutuksen piirteitä myös pohtimaan syitä sen esiintymiselle.

Tutkimukseni keskittyy kielenpiirteisiin, mutta analyysin tueksi olen pohtinut myös nuorisokulttuureihin, musiikkiin ja pukeutumiseen liittyviä seikkoja. Näiden ulottuvuuksien rajaaminen ulos tutkimuksestani ei mielestäni tekisi oikeutta tutkimuskohteilteni, niin tärkeä osa heidän arkipäiväänsä tyyliin ja elämänpoliittisiin valintoihin liittyvät kysymykset ovat.

Vuorovaikutuksen lainalaisuuksia tarkasteltaessa jonkinlainen poikkitieteellisyys tai vähintäänkin poikkimetodologisuus tuntuu väistämättömältä ilmiöiden mahdollisimman totuudenmukaisen ja rehellisen kuvaamisen nimissä. Vaikka työ onkin yksittäisen ihmisen havaintoihin ja päätelmiin perustuva yritys hahmottaa todellisuutta, uskon tekeväni oikeutta informanteilleni parhaiten kuvaamalla heidän välistään vuorovaikutusta mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Vaikka aineisto tarjoaisi mahdollisuuden myös kulttuurintutkimukseen, työni on ennen kaikkea lingvistinen.

1.2.3 Tutkimuksen rakenne

Tässä luvussa olen esittellyt työni lähtökohtia, aineistoa ja informantteja. Esittelin myös etnografista metodologiaa ja sitä, kuinka minut hyväksyttiin kentälle nauhuriini ja muistiinpanovälineideni kanssa. Luvussa 2 puolestaan käsittelen työn teoreettista viitekehystä ja keskeistä termistöä. Käsitellyiksi tulevat niin sosiolingvistiikka, keskusteluanalyysi kuin vuorovaikutuksellisesti painottunut variaationtutkimus, joka hyödyntää molempien edellä mainittujen tutkimusperinteiden kysymyksenasetteluja. Selitän myös työni kanalta keskeisiä identiteetin, sukupuolen sekä kaksi- ja monikielisyyden ulottuvuuksia.

Koska monietnisten nuorten puhekielen tutkimus on Suomessa vielä verrattain nuorta, koostan luvussa 2.3.2.1 aiheesta melko laajan kirjallisuuskatsauksen. Fokus luvussa on silti tutkimukseni kannalta tärkeissä tutkimuksissa. Kiinnostus monietnisiin kielimuotoihin on varsinkin muualla maailmassa laajaa, mutta arvelen sen lisääntyvän myös meillä lähitulevaisuudessa. Toivon kirjallisuuskatsauksen kannustavan monikielisydestä innostuneita lukijoita tutkimuskirjallisuuden pariin ja toisaalta sijoittavan tutkimukseni tiettyyn kenttään, jota en suinkaan ole lähestymässä yksin.

Ensimmäisessä analyysiluvussa 3 käsittelen niitä kielen resursseja, joita nuoret puheessaan hyödyntävät. Luvussa kysyn myös, millaista identiteettiä tai sosiaalista orientaatiota valinnoilla ilmennetään. Lopuksi esittelen informanttien puhekielen piirteitä laajemminkin, etenkin sen suhdetta slangiin ja suomen yleiskieleen. Luvussa 4 puolestaan keskityn niihin funktioihin, joita monikielisillä aineksilla nuorten puheessa on. Lopuksi tuon vielä työhöni ”uusien etnisyyksien” näkökulman ja pohdin informanttien kielellistä ja etnistä identiteettiä Suomessa syntyneinä maahanmuuttajataustaisina tytöinä.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Helsingin puhekielen tutkimus

Agraarinen Suomi alkoi teollistua 1860-luvulla. Kun ihmiset muuttivat maaseudulta kasvaviin kaupunkeihin töihin, muuttui erityisesti Helsingin kielimaisema. Helsingin kielelliset olot ovat olleet sosiolingvivistisesti mielenkiintoiset aina kaupungin perustamisesta lähtien – perustettiinhan kaupunki keskelle ruotsinkielistä aluetta. Siten kaupungin puhekieli on kehittynyt muuttajien kielestä aineksia valikoiden, yhdistäen ja muokaten. Helsinkiä onkin nimitetty eri murteiden sulatusuuniksi. (Paunonen 2006: 14.)

Helsingin kielelliseen arkeen on alusta asti kuulunut paitsi monimurteisuus, myös monikielisyys. Stadin slangi on lähtökohtaisesti kielikontaktien tulos, ja eroaa moniaineksisuudessaan monista suurkaupunkien slangeista. Esimerkiksi Lontoon, Pariisin ja Tukholman slangit ovat muodostuneet maan valtakielen pohjalta, kun taas Stadin slangi seisoo kahdella tukevalla (suomen- ja ruotsinkielisellä) jalallaan venäjänkielisen jakkaran päällä (Paunonen 2006: 59). Paunosen mukaan voidaan ajatella, että pääosin 1990-luvulla alkaneen ja kiihtyneen kehityksen tuloksena Helsinki on palaamassa juurilleen monikieliseksi ja -kulttuuriseksi kaupungiksi. (Paunonen mas: 14–15; ks. myös Kalliokoski 2009a: 9.)

Kieliympäristö, jossa toisen polven maahanmuuttajanuoret tällä hetkellä elävät, muistuttaa Paunosen mukaan kiinnostavalla tavalla niitä kielioloja, joissa Helsinkiin 1800-luvun loppupuolella muuttaneiden lapset elivät. Kuten maahanmuuttajanuorten puhuma suomi, oli slangikin nimenomaan muualta muuttaneiden jälkeläisten kieli. Paunosen mukaan slangi oli sen puhujille sekä keino ymmärtää toisiaan että korostaa tiettyyn ryhmään kuulumista. Uusille helsinkiläisille oli tärkeää erottautua vanhempiensa maalaisuudesta myös puheen avulla; siksi kotona puhuttu murre ei ollut mahdollinen puhekieli laitakaupungin kujilla ja piholla. Slangi toimi uuden, stadilaisen identiteetin kulmakivenä. (Paunonen 2006: 51–53.)

Nykyään Helsingin seudun puhe on yhä vähenevässä määrin yhteneväistä. Pirkko Nuolijärvi kuvaa Helsingin puhekielen tämänhetkistä tilannetta näin: ”Sörkän slangista on tultu Myllypuron multietnolektiin, Vuosaaren varieteettiin ja Kallahden kielimuo-

toon, joilla kaikilla on kenties sekä yhteisiä piirteitä että kaupunginosa- tai koulukohtaisia eroja” (Nuolijärvi 2006: 332). Kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden kuvaaminen tutkimuksen keinoin edistää Nuolijärven mukaan suvaitsevaisuutta. Tutkija voi myös tehdä työllään erilaista tunnetuksi, jopa arkipäiväiseksi ja tavalliseksi (mas. 332–333).

2.2 Keskusteluntutkimuksen ja sosiolingvistiikan risteyskohtia

Sosiolingvistiikan perusajatuksena on ollut selvittää, miten kielenulkoiset muuttujat kuten ikä, sukupuoli ja koulutustausta vaikuttavat puhujien kielelliseen variaatioon. Suomalaisessa sosiolingvistiikassa pohja on ollut vahvasti dialektologiassa. Etenkin labovilaista tutkimusperinnettä jatkanut variaatioanalyysi on saanut runsaasti jalansijaa. Hanna Lappalaisen mukaan sosiolingvistinen tutkimus on Suomessa keskittynyt pitkälti tarkastelemaan, millaista alueellista ja sosiaalista vaihtelua kielessä on. (Lappalainen 2004: 13–14.)

Variaationtutkimusta on kritisoitu muun muassa siitä, että sen laajat tutkimusaineistot ja demografisten muuttujien perusteella jaetut puhujaryhmät yksinkertaistavat inhimillisen vuorovaikutuksen numeroiksi ja turhan laajoiksi yleistyksiksi. Perinteinen sosiolingvistiikka kun ei esimerkiksi ota tarkastelussaan huomioon puhetilannetta, ryhmien sisäistä variaatiota tai vaikkapa tiettyjen varianttien kantamaa sosiaalista merkitystä. Variaationtutkimus on lisäksi käyttänyt usein aineistonaan haastatteluja, joita harvoin voidaan pitää täysin luontevina puhetilanteina. (Lappalainen 2004: 15–16; 20.)

Keskusteluntutkimuksen juuret ovat vahvasti yhteiskuntatieteissä. Liisa Tainion mukaan keskustelunanalyysi on eräs etnometodologisen sosiologian suuntauksista ja sopii siksi hyvin yhteiskunnallisesti suuntautuneen tutkimuksen analyysivälineeksi (Tainio 1997: 9). Tässä tutkimuksessa käytän samaa termien välistä merkityseroa kuin Tainio ja kumppanit teoksessaan: keskustelunanalyysillä viitataan tiettyä tutkimusperinnettä noudattelevaan analyysitapaan, kun taas keskusteluntutkimuksella tarkoitan kaikenlaista keskustelupuheen tutkimista. (Mas. 9–10.)

Jonkinlaisena keskustelunanalyysin pohjavireenä toimii

oivallus, että keskustelu ei ole kaaos eikä puhujien keskinäinen ymmärtäminen

perustu sattumaan, vaan että vuorovaikutus on yksityiskohtiaan myöten järjestynyttä ja jäsentynyttä toimintaa (Hakulinen 1997: 13.)

Sen lisäksi kieli on Hakulisen mukaan hyvin joustavaa; yksittäisen ilmauksen ”merkitys syntyy viime kädessä vastaanottajan päättelyprosessista, ilmauksen ja kontekstin yhteisvaikutuksesta” (mas.14). Hakulinen lisää vielä keskustelunanalyysin keskeisiin ominaisuuksiin kyvyn päästä käsiksi ihmisten kielen avulla rakentamiin identiteetteihin (mas. 14), joiden tutkiminen esimerkiksi pelkillä haastattelukysymyksillä onkin vaikeaa.

Interaktionaalisen eli vuorovaikutuksellisen sosiolingvistiikan alullepanijana pidetään John J. Gumperzia (esim. 1982). Vuorovaikutuksellinen sosiolingvistiikka on pyrkinyt yhdistämään tai käyttämään rinnan sosiolingvistiikkaa ja keskustelunanalyysia. Ensimmäisiä suomalaisia vuorovaikutuksellista sosiolingvistiikkaa toden teolla hyödyntäviä tutkimuksia oli Hanna Lappalaisen (2004) väitöskirja *Variaatio ja sen funktiot*. Lappalainen tarkasteli tutkimuksessaan nuorten aikuisten kielellistä variaatiota. Tutkimus lähti liikkeelle variaation tutkimuksen kysymyksenasetteluista, mutta hyödynsi myös keskustelunanalyysia. Lappalaisen fokus oli sosiaalisessa verkostossa, jonka jäseniä hän nauhoitti erilaisissa kielellisissä tilanteissa. Väitöskirja selvitti myös variaation funktioita.

Samankaltaista lähestymistapaa on käyttänyt pro gradu -työssään, sen pohjalta kirjoittamissaan artikkeleissa ja valmisteilla olevassa väitöskirjassaan Heini Lehtonen (2004, 2008, 2009). Hän on keskittynyt selvittämään maahanmuuttajataustaisten helsinkiläisnuorten kielellisen variaation piirteitä. Lehtosen urauurtava gradu on myös ensimmäinen maahanmuuttajanuorten suomen kielen variaatioon keskittynyt tutkimus Suomessa. Myös Susanna Hagman (2009) on hyödyntänyt muun muassa sosiolingvistiikan ja keskustelunanalyysin metodeja slangitutkimuksessaan.

Variaation tutkimuksen uusi aalto onkin pyrkinyt tarkastelemaan paitsi kielen vaihtelua, myös sen funktioita vuorovaikutuksessa. Pelkän variaation tutkimuksen kysymyksenasettelut on koettu riittämättömiksi pyrittäessä ymmärtämään kielen variaation syitä ja merkityksiä. Erityisesti kysymys kontekstista on saanut lisävalotusta keskustelunanalyysista. Keskustelunanalyysissa kun on lähdetty siitä ajatuksesta, että konteksti on jotakin sellaista, jota puhujat aktiivisesti rakentavat puhetilanteessa (Lappalainen 2004: 19.)

Tähän tutkimukseen informantteja etsiessäni olin kiinnostunut löytämään tanssia harrastavan ja hip hop -kulttuurista kiinnostuneen tyttöporukan, jota sitoo yhteen ystävyys ja yhteenkuuluvuuden tunne. Perinteisistä sosiolingvivistisistä muuttujista keskeisiä olivat siis ennen kaikkea ikä ja sukupuoli. Niiden lisäksi koen tärkeäksi kaksi seikkaa, jotka eivät löydy perinteisimmistä variaationtutkimuksista. Tutkittavat ensinnäkin kuuluvat tiettyyn sosiaaliseen verkostoon ja heillä on samankaltaisia harrastuksia, musiikkimieltymyksiä ja ajanviettotapoja. He muodostavat puhujayhteisön. Toisena huomionarvoisena muuttujana pidän etnistä taustaa. Se on kielellisen taustan ohella ainoa taustamuuttuja, jossa tutkittavat eroavat toisistaan. Nämä muuttajat saattavatkin joissain tilanteissa selittää variaation eroja ryhmän sisällä.

Monietnisten nuorisoryhmien puhtaasti lingvistinen tutkiminen olisi käsittäkseni paitsi hankalaa myös todellisuuden rajaamista tieteen nimissä sellaiseen muotoon, josta tutkimukseen osallistuneiden olisi vaikeaa tunnistaa itsensä. Esimerkiksi maininnat tutkittavien käytöksestä, asenteista, pukeutumisesta ja musiikkimausta täsmentävät tutkimuksessa oleellisilta osin sitä kuvaa, joka heistä minulle välittyi. Keskittymällä pelkkiin lingvistisiin piirteisiin rajaisin itseni tärkeiden tutkimuskohteiden ja variaatiota selittävien seikkojen ulkopuolelle. Pukeutuminen tai musiikkimaku yksin eivät tietenkään määrää tai selitä kielellistä variaatiota, mutta ne ovat kaikki osa nuorten sosiokulttuurista todellisuutta (vrt. Bucholtz & Skapoulli 2009: 3) sekä keskeisiä identiteetin rakentamisen välineitä. Siten ne liittyvät erottamattomasti yhteen.

2.3 Kaksi- ja monikielisyys

Terminologia maahanmuuttamisen, maahanmuuttajuuden ja toisen polven maahanmuuttajien suhteen on kirjavaa ja jatkuvasti neuvottelun alla esimerkiksi eri medioissa. Maahanmuuttaja-termiä on kritisoitu muun muassa siitä, että se korostaa muuttamisen tapahtumaa, vaikka yksilön henkilöhistoriassa varsinainen muutto on voinut tapahtua vuosia tai vuosikymmeniä sitten. Sitä on myös pidetty leimaavana (Lehtinen 2002: 216). Kalliokosken mukaan vielä 1990-luvun keskustelussa maahanmuuttajien sijaan puhuttiin johdonmukaisesti pakolaisista – oli maahanmuutto sitten tapahtunut mistä syystä tahansa (Kalliokoski 2009b: 436–437).

Maahanmuuttaja-termin tilalle on ehdotettu esimerkiksi sanaa *maahanmuuttanut*, joka kuvaakin paremmin sitä, mitä nämä ihmiset ovat tällä hetkellä. Samoin näitä uusia suomalaisia on ehdotettu kutsuttavan sanalla *uussuomalainen* (Lepola 2000: 371), joka kenties kömpelöytensä takia on jäänyt julkisessa keskustelussa hiukan syrjään. Myös syntyperäisiin suomalaisiin viittaaminen aiheuttaa usein päänvaivaa: tulisiko paljasjal-kaisiin suomalaisiin viitata sanalla *kantaväestö*, *valtaväestö* vai yksinkertaisesti *suomalaiset* erotuksena *ulkomaalaisista*⁸?

Ajattelen informanttieni olevan suomalaisia ja helsinkiläisiä nuoria, joilla on maahanmuuttajatausta: heidän vanhempansa ovat muuttaneet Suomeen jostain muualta. Kutsun heitä maahanmuuttajataustaisiksi, mutta myös suomalaisiksi ja helsinkiläisiksi silloin, kun eronteko etnisesti suomalaisiin ei ole keskeistä. Tämä siitäkkin huolimatta, että Lehtisen (2002) käyttämä termi *maahanmuuttotaustainen* kenties kuvaa tilannetta täsmällisemmin; tutkittavat itse kun eivät ole muuttajia.

Lisäksi – ja ennen kaikkea – lähestyn kysymystä monikielisyyden näkökulmasta. Etnisyyksien, kansallisuuksien ja kansalaisuuksien monimutkaisten kytkösten sijaan keskityn siihen, mitä kieliä informanttini puhuvat ja millainen asema näillä kielillä nuorten keskinäisessä vuorovaikutuksessa on. Tämän tutkimuksen valossa he ovat kenties myös monietnisiä ja -kulttuurisia nuoria, mutta ennen muuta he ovat monikielisiä. Etninen tausta ei muodosta raja-aitoja tämän kategorian ympärille: myös etnisesti suomalaiset voivat olla monikielisiä.

2.3.1 Kaksikielisyyden tutkimus

Toisin kuin monesti ajatellaan, kaksikielisyys ei ole poikkeus yksikielisyyden muodostamasta säännöstä (Kalliokoski 2009a: 9). Itse asiassa suurin osa maailman ihmisistä

---

⁸ Aiheesta on kirjoittanut Outi Lepola (2000) sosiologian väitöskirjassaan *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi*. Hän käsittelee paitsi tässä puheena olevaa terminologiaa myös suomalaisuutta ja maahanmuuttajuutta laajemminkin. Hän muun muassa – aiheellisesti – kysyy, kuinka monta vuotta, vuosikymmentä tai kenties sukupolvea kestää, ennen kuin maahanmuuttaja hyväksytään osaksi suomalaista yhteiskuntaa, suomalaiseksi suomalaisten joukkoon (mts. 367–372).

elää elämänsä kaksi- tai monikielisinä, sujuvasti kielestä toiseen liikkuen. Miljoonien ihmisten kotikieli on toinen kuin ympäröivän yhteiskunnan, kulttuurin ja politiikan kieli. (Le Page & Tabouret-Keller 1985: 236; Romaine 1995: 6; Skutnabb-Kangas 1988: 55). Monissa Suomessa asuvissa maahanmuuttajaperheissä tilanne on juuri tällainen. Kuten Skutnabb-Kangas (mts. 55) toteaa, tämä ei läheskään aina ole vapaaehtoista ja itse valittua, vaan välttämättömyyden sanelemaa.

Kaksikielisyyttä on tutkittu kielitieteen parissa runsaasti, joten sen määrittelyjäkin on monta. Usein kaksikielisten ajatellaan hallitsevan kaksi kieltä natiivinkaltaisesti, mutta asia on harvoin näin yksiselitteinen. Lienee tavallisempaa, että kaksikielisen puhujan kielelliset käyttöalat ovat hyvin eriytyneet; työssä kommunikoidaan yhdellä kielellä, kotona toisella ja kenties kolmannellakin. Siten myös taidot eri kielissä voivat olla hyvin erilaisia. Kaksikielisiksi lasketaan usein paitsi sellaiset puhujat, jotka ovat omaksuneet kaksi kieltä jo lapsuudessaan, mutta myös myöhemmällä iällä toisen kielen sujuvaksi oppineet. Joidenkin määrittelyjen mukaan kaksikielisuuden kriteeriksi riittää se, että käyttää kahta kieltä päivittäin, mikä jo sinällään merkitsisi melko monen sähköposteja päivittäin englanniksi kirjoittavan suomalaisenkin kaksikielisyttä. (Hassinen 2002: 20; Romaine 1995: 11–12.)

Lapsen kehittymistä simultaanisti kaksikieliseksi tutkinut Sirje Hassinen (2002) määrittelee väitöskirjassaan kaksikielisuuden näin:

Kaksikielisyys ei ole staattinen tila vaan dynaaminen prosessi, joka muuttuu elämäntilanteen mukaan, sopeutuu ympäristöön ja yksilön tarpeisiin. – – [T]arhoitan kaksikielisyydellä sitä, että ihminen pystyy aktiivisesti puhumaan, ymmärtämään – – ja ajattelemaan kahdella kielellä ja automaattisesti vaihtamaan niitä, vaikka lähes samantasoisista osaamista kummassakin kielessä ei ole saavutettu”. (mts. 21)

Äidinkielen käsitettä on viime vuosikymmeninä tarkasteltu kriittisesti (mm. Skutnabb-Kangas 1988: 34–37). Termiin liittyy ajatus siitä, että sellaisia voisi kullakin olla vain yksi. Tässä tutkimuksessa käytän pääasiassa termiä *kotikieli* viittaamassa siihen kieleen, jota informantit puhuvat eniten perheensä kanssa. Käytän myös termejä *ensimmäinen kieli* (L1) ja *toinen kieli* (L2), tosin näidenkään rajat eivät suinkaan aina ole selkeät – saattaahan lapsi oppia useamman kielen samanaikaisesti (Hassinen 2002: 22–23). Lisäksi jokin kieli saattaa syrjäyttää ensimmäisenä opitun kielen jossain vaiheessa elämää tai olla rajatusta käyttöalastaan huolimatta puhujalle läheisin (Romaine 1995: 22).

Toinen kriittiseen valoon joutunut kaksikielisyyteen liittyvä termi on *natiivipuhuja* tai *syntyperäinen puhuja*. Ben Ramptonin (1990; 2005: 320–327) mukaan natiivipuhujan käsitteeseen liittyy synnynnäisyys ja siten essentiaalisuus. Kukaan, joka ei ole syntynyt tietyn kielen puhujaksi, ei tämän käsityksen mukaan voisi hallita kieltä täysin. Suomessa Kalliokoski (2009b: 436–438) sekä Lehtonen (2004; 2008: 106–107) ovat kiinnittäneet asiaan huomiota ja kritisoineet natiivi–kielenoppija-kahtiajakoa. Rampton (1990: 108) kysyy myös, kuka on se puhtaimmin puhuva natiivi, johon L2-puhujia verrataan – onhan syntyperäistenkin puhumassa kielessä lukuisia alueellisia ja sosiaalisia sekä ikään ja sukupuoleen liittyviä muuttujia, yksilöllisistä eroista puhumattakaan.

Kaksikielisyyden ajateltiin vielä 1960-luvulla aiheuttavan häiriöitä lapsen kielellisessä kehityksessä ja olevan yksilölle jopa haitallista (Hassinen 2002: 15–16, 33–35). Nykyään kaksikielisyyttä nähdään ennen kaikkea voimavarana. Termit *puolikielisyyttä* ja *välikieli*, joilla on viitattu toisen kielen puutteelliseen kompetenssiin ja joihin edelleen saattaa jossain törmätä, voitaisiin mielestäni 2000-luvun globalisoituvassa maailmassa lopultakin unohtaa. Pikemminkin tulisi hyväksyä ajatus erilaisista kielellisistä kompetensseista ja kielten käyttöaloista. Myös ei-syntyperäisillä puhujilla on ”oikeus” kieleen, eivätkä kaikki edes tahdo kuulostaa syntyperäisiltä (ks. esim. Lehtonen 2004: 135–136).

2.3.2 Etnisten ja monietnisten kielimuotojen tutkimus

Etnolektillä tarkoitetaan valtakielen varieteettia, jota saman (vähemmistö)kielen puhujat tai saman etnisen taustan jakavat ihmiset käyttävät keskenään. Etnolektin avulla on mahdollista tunnistaa puhuja sellaisen etnisen ryhmän jäseneksi, joka alun perin on käyttänyt toista kieltä (Clyne 2000: 86). Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi Yhdysvaltojen mustat, joiden etnolektia African American Vernacular Englishiä on tutkittu laajalti jo 1970-luvulta lähtien (Labov 1972). Latalaisesta Amerikasta Yhdysvaltoihin muuttaneet latinot puhuvat usein keskenään *chicano*-englanniksi kutsuttua etnolektia (Eckert 2008: 28–29). Etnolektinä pidetään myös saksanturkkilaisten puhumaa saksan varieteettia, niin sanottu *Gastarbeiterdeutsch* (Kallmeyer & Keim 2003: 31).

Etnolektien puhujat muodostavat usein tiiviin yhteisön, joka mahdollistaa yhtenäisen kielimuodon synnyn. Suomessa maahanmuuttajia on vähän suhteessa jo pelkästään muihin Pohjoismaihin, Keski-Euroopan maista puhumattakaan. Suomessa maahanmuut-

tajat eivät myöskään asu etnisesti yhtenäisillä alueilla, kuten joissain muissa maissa. Suomessa nekin asuinalueet, joissa maahanmuuttajia eniten asuu, ovat etnisesti hyvin heterogeenisia. Edellytyksiä suomalaisten etnolektien synnylle ei siis toistaiseksi ole oikeastaan ollut.

Osin Suomessa asuvien maahanmuuttajien etnisten taustojen moninaisuudesta johtuen edellytyksiä niin sanotun *multietnolektin* eli monietnisen varieteetin syntyyn sen sijaan saattaisi hyvinkin olla. Nuoret maahanmuuttajataustaiset suomalaiset eivät vietä aikaansa ainoastaan maanmiestensä kanssa, vaan nuorten sosiaaliset verkostot pitävät sisällään lukuisia kansallisuuksia, kansalaisuuksia ja kieliä. Näissä verkostoissa ei kenties ole niinkään väliä sillä, mistä nuori on kotoisin tai mitä kieltä hän puhuu kuin sillä, kenen kanssa hän ystäväystyy ja miten vapaa-aikansa viettää. Toisaalta varsinaisten maahanmuuttajalähiöiden puuttuminen saattaa hidastaa yhtenäisen kielimuodon syntyä (Nuolijärvi 2006: 332).

Kööpenhaminalaisia maahanmuuttajataustaisia nuoria tutkinut tanskalainen Pia Quist (2008) havaitsi, että monikielisyssä ympäristöissä elävät nuoret käyttävät runsaasti hyväkseen eri kielten ilmaisuvälineitä ja sanastoa erityisesti ikätovereidensa kanssa kommunikoidessaan. Heille oli tavallista lainata sanoja paitsi omasta kotikielästään myös ystäviensä ja tuttaviansa kielistä. Näiden kielellisten valintojen kautta he saattoivat osoittaa muun muassa lojaalisuuttaan muita maahanmuuttajataustaisia kohtaan. (Mas. 46–47.)

Quist nimittää tällaista monikielisten resurssien yhdistelystä syntynyttä kielimuotoa *multietnolektiksi*. Hän selittää termin tarkoittavan monietnisyssä urbaaneissa yhteisöissä kehittynyttä varieteettia tai tyyliä, joka assosioituu eri etnisistä taustoista lähtöisin oleviin puhujiin (Quist 2008: 44, 49). Termin *multi*-etuliite kertoo varieteetin monikoosteisuudesta ja loppuosa *lekti* puolestaan viittaa niihin piirteisiin, jotka erottavat sen standardikielystä ja muista lekteistä, kuten sosiolekteistä tai dialekteista eli aluemurteista (mas. 44). ”Keskeisiä piirteitä ovat monikielinen ydinsanasto ja tietynlainen ulkomalaisväri äänne- ja muoto-opissa” (Lehtonen 2009: 182–183).

Vaikka multietnolektin puhujat usein ovat maahanmuuttajia tai heidän jälkeläisiään, ei multietnolektin ajatella liittyvän niinkään kielenoppimiseen kuin tyyliin ja ryhmäidentiteetin rakentamiseen. Multietnolekti ei ole kehnon kielellisen kompetenssin osoitus tai tulos vaan osa laajempaa yksilöllistä ja yhteisöllistä kielellistä repertoaaria

(Svendsen & Røyneland 2008: 64; ks. myös Kotsinas 2000: 70–71). Multietnolektiä on nimitetty muun muassa maahanmuuttajasosiolektiksi (Kotsinas mts. 52), omaksi varieteetikseen (Clyne 2000: 87; Quist 2008: 44) ja monietniseksi vernakulaariksi (Rampton 2005: 46).

Multietnolektien tutkimusperinteen peruskivien muuraamisesta Skandinaviassa on kiittäminen ruotsalaista kielentutkija Ulla-Britt Kotsinasta. 1980-luvun loppupuolella Kotsinas kiinnostui maahanmuuttajataustaisten ruotsalaisnuorten puhumasta kielestä ja pohti, olisiko ruotsin kieleen syntymässä uusi murre. Kotsinas osoitti, ettei normista poikkeaminen ollut nuorten kohdalla tulosta heikosta kielitaidosta – kuten ruotsalaismedioiden huolestuneet äänenpainot tuolloin kernaasti esittivät – vaan tietoinen kielellinen valinta. Monet Kotsinasin informanteista olivat lisäksi kaksimurteisia ja pystyivät vaihtamaan siirtymään rekisteristä toiseen. Kotsinasin tutkimukset *rinkebysvenskan* tiimoilta herättivät runsaasti huomiota, mutta jäivät vaille jatko- ja laajentavaa tutkimusta muutamaksi vuosikymmeneksi. (Quist 2008: 44–46.)

Quistin ensimmäinen multietnolekti-tutkimus vuodelta 2000 tarkasteli multietnolektejä pitkälti Kotsinasin jalanjäljissä. Kuten Kotsinasilla, oli tässäkin tutkimuksessa tarkoituksena selvittää, oliko monikielisillä alueilla syntymässä uusi varieteetti. Tutkimuksessa nuorten kielestä löytyi melko samankaltaisia aineksia kuin ruotsalaisissa tutkimuksissa: eroja standardikieleen oli muun muassa kieliopillisen suvun käytössä ja sanajärjestyksessä. Kenties suurimmat erot standardikieleen olivat sanastossa ja prosodiassa. Ensin mainitussa esiintyi runsaasti lainasanoja muun muassa turkista, arabiasta, kurdista ja serbiasta. Suurin osa lainasanoista oli jonkinlaisia tabu- ja slangisanoja sekä intensifioijia ja diskurssipartikkeleja. Tutkimuksessa selvisi myös, että multietnolektin puhujat kokivat hyvin vahvasti puhuvansa muista varieteeteista eroavaa kielimuotoa. Heidän mukaansa kyse oli ”omasta kielestä”. (Quist 2008: 48–49.)

Vuonna 2005 tekemässään tutkimuksessa Quist tarkasteli multietnolektiä kielellisen käytänteen näkökulmasta. Lähtökohta ja teoreettinen tausta tässä tutkimuksessa oli erilainen kuin ensimmäisessä. Tämän tutkimuksen keskeinen havainto oli, ettei multietnolektin käytön ja etnisen taustan välillä ole automaattista korrelaatiota. Toinen päähavainto oli, ettei multietnolektiä ole mahdollista tarkastella erillään muista paikallisista kielen käytänteistä ja varieteeteista. Eri ryhmät eivät elä eristyksissä ympäristöstään vaan ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Samaan ystäväpiiriin voi kuulua

niin multietnolektin satunnaisia ja jatkuvia käyttäjiä kuin niitä, jotka eivät missään tilanteessa käytä multietnolektiä. (Quist 2008: 50–58.)

Englantilainen Ben Rampton (2005) on tutkinut sosiolingvistisiä prosesseja urbaanissa monietnisessä nuorisokulttuurissa. Keskeisenä tutkimuskohteena Ramptonilla ovat erään asuinalueen nuorten monietniset ystäväryhmät, joita hän on tutkinut etnografista tutkimusotetta hyväkseen käyttäen. Rampton esittelee termin *crossing*, joka tarkoittaa toisen kielen alueelle astumista, kielenylitystä. Se toimii vuorovaikutuksessa tärkeänä välineenä sosiaalisesta identiteetistä neuvoteltaessa. Tutkijalle se tarjoaa antoisan näkymän muun muassa kielen, etnisten suhteiden ja nuorisokulttuurien suhteisiin. (Mts. 18–19.) *Crossingiin* palaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Saksassa Inken Keim (2007) on tutkinut Mannheimissa asuvien saksanturkkilaisien tyttöjen sosiokulttuurista identiteettiä, kommunikaation tyylejä sekä näiden muutosta ajan myötä. Vaikka Keimin tutkimuksessa on kyse nimenomaan saman etnisen taustan jakavista nuorista, on tutkimus silti hyvin relevantti tämän tutkimuksen kannalta. Ensinnäkin kaikki Keimin informantit ovat teini-ikäisiä toisen polven maahanmuuttajatyttöjä ja toiseksi fokus on nimenomaan yhden ystäväporukan ryhmäsisäisessä kielenkäytössä. Hänen informanttinsa myös kohtaavat samankaltaista vanhan ja uuden kotimaan kulttuurien hankausta kuin minun informanttini. Keim mainitsee erikseen tyttöjen kapinan perinteistä turkkilaista naisen mallia ja paikkaa kohtaan, mikä vaikuttaa hedelmälliseltä tarkastelukulmalta myös tämän tutkimuksen aineiston suhteen.

Monikielisten aineiden tehtävien tarkastelua monietnistien nuorten vuorovaikutuksessa on tavallisesti edeltänyt variaationtutkimuksellinen osio tai aiempi itsenäinen tutkimus (Lehtonen 2004; Quist 2008; Svendsen & Røyneland 2008). Tällaisessa tutkimuksessa on yleensä lähestytty tutkimuskohdetta enemmän tai vähemmän itsenäisenä varieteettina. Tätä usein morfofonologisen variaation kuvailuun ja luokitteluun keskittyvää tutkimusvaihetta on pidetty tarpeellisena ja välttämättömänäkin välietappina vuorovaikutuksen funktioihin kiinni pääsemisessä. Tätä lähestymistapaa on kutsuttu rakenteelliseksi eli dialektologiseksi (Svendsen & Røyneland 2008: 63) tai varieteettinäkökulmaksi (Quist 2008: 43–44).

Paitsi varieteettina, on multietnolektaalista kielenkäyttöä mahdollista tarkastella myös tyylillisenä käytänteenä. Tällaisessa sosiopragmaattisessa tai funktionaalisessa (Svendsen & Røyneland 2008: 63) lähestymistavassa keskitytään tarkastelemaan niitä

tapoja, joilla maahanmuuttajanuoret asemoivat itsensä sosiaalisesti ja kuinka kieli toimii tässä työssä resurssina (Quist 2008: 49.) Kun tarkoitus on kuvailla ja ymmärtää kielellisen variaation käyttöä ja merkityksiä urbaaneilla monikielisillä alueilla, on molemmat esitellyt lähestymistavat tarkoituksenmukaista pitää avoinna, toteaa Quist (mas. 43–44).

Varieteettinäkökulma on usein jäänyt yksinomaiseksi vuorovaikutuksen tarkastelun jäädessä tyystin varjoon. Näin on yhdysvaltalaisen Meredith Doranin (2004) mukaan käynyt ainakin Ranskassa. Hänen mukaansa suuri osa pariisilaislähiöiden monietnisen variantin verlanin tutkimuksesta on keskittynyt sen rakenteellisiin piirteisiin. Verlanin käytön sosiaaliset merkitykset ja sen yhteydet puhujien identiteetteihin ovat jääneet vähemmälle tarkastelulle. Tähän puutteeseen Doran on tarttunut selvittäessään verlanin käyttöä identiteettiä rakentavana kielellisenä valintana.

Clyne (2000: 87) esittelee neljä kysymystä, jotka hänen mielestään olisi syytä esittää multietnolektipuhetta tutkittaessa:

- (i) What are the linguistic features [sic] of multi-ethnolects? Do they constitute common features of the source languages or salient features of one of them? Do they really extend beyond individual lexical items and shared phonological features that differentiate several base languages from the 'mainstream' language?
- (ii) How consistent are multi-ethnolects in their features across speakers of different languages?
- (iii) How do such varieties work at the discourse level?
- (iv) What is the role of social networks in multi-ethnolects?

Käsillä oleva pro gradu -työni keskittyy kysymyksistä kahteen viimeiseen: kuinka kyseiset varieteetit toimivat keskustelun tasolla sekä millainen rooli sosiaalisilla verkostoilla on multietnolekteissä.

Koska tavoitteeni on ymmärtää, miksi monikielisiä aineksia vuorovaikutuksessa esiintyy, olen rajannut varieteettinäkökulman ja sen myötä yksityiskohtaisen morfofonologisen variaation tarkastelun pääsääntöisesti tämän työn ulkopuolelle. Kuten Quistkin (2008: 44) toteaa, on kahden edellä esitellyn lähestymistavan yhdistäminen samaan tutkimukseen vähintäänkin haasteellista. Toinen syy rajaukseen on se, että voin nojata Lehtosen (2004) rakennepiirteitä tarkastelemaan tutkimukseen. Havaintojeni ja aineistosta saamani vaikutelman perusteella informanttieni morfofonologinen variaatio on yhtä moniulotteista ja toisaalta yksilöllistä kuin heidän ikätovereillaan Lehtosen tutkimuksessa. Sen tarkastelu vaatisi siten oman tutkimuksensa.

Käsitän monikielisyys osaksi yksilön kielellistä resurssivarantoa, joka on kaikkien puhujien kielenkäytön taustalla. Kielellisten resurssien taustat ovat moninaiset, eikä pääsy kielellisiin resursseihin edellytä minkään tietyn puhujaryhmän varsinaista jäsenyyttä. Nämä resurssit ovat periaatteessa kaikkien ulottuvilla, ja puhujien on mahdollista hyödyntää niitä halutessaan. Havaintoja valtakielien puhujien käyttämästä multietnolektistä on jo useista tutkimuksista (Kotsinas 2000; Quist 2008; Svendsen & Røyneland 2008). Keskeistä varieteetin valinnassa onkin syntyperän sijaan sosiaalinen orientaatio. Monikielisten valintojen avulla puhujien on mahdollista myös rakentaa ja muokata jotakin tiettyä identiteettiä.

2.3.2.1 Kielenylitys

Koodinvaihdolla on yleensä tarkoitettu kaksikielisessä puhujayhteisössä tapahtuvaa siirtymää kielestä toiseen. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että puhujat hallitsevat molemmat koodit yhtä hyvin, mikä mahdollistaa koodinvaihdon. Kun on puhe monietnisisestä ja -kielisistä puhujayhteisöistä, ei tällaista yleistystä useinkaan voida tehdä. Usein ystävän kielestä osataan vain muutama sana, mutta puutteellinen kielen hallinta ei estä käyttämästä niitä resursseja, jotka jo on saavutettu.

Monietnisisissä yhteisöissä kasvaneiden nuorten kielellisiä käytäntöjä tutkinut Rampton (1995; 2005) on tuonut monikielistä vuorovaikutusta koskevaan termistöön uuden käsitteen *crossing*. Sillä tarkoitetaan koodinvaihtoa sellaisen kielen (tai muun koodin) alueelle, jonka haltijaksi puhujaa ei varsinaisesti lasketa. Monietnisisissä yhteisöissä *crossingilla*, jonka Lehtonen (2004: 119) suomentaa *kielenylitykseksi*, on tärkeä sosiaalista koheesiota rakentava merkitys. Kuten monessa tutkimuksessa on osoitettu, toimii kielenylitys ystävän kieleen solidaarisuuden osoituksena. (Lehtonen 2004: 118–127; Rampton 1995: 280–284.)

Rampton kommentoi kirjansa toisessa, korjatussa painoksessa *crossingin* saamaa asemaa sosiolingvistisen tutkimuksen kentässä näin:

I do think that it was a timely addition to the notion of 'code-switching', reminding us that many people alternate between more than just their national standard language(s) and the home vernacular, and that they also use varieties associated with ethnic out-groups, not just in mockery. (Rampton 2005: 8–9.)

Keskeistä kielenylityksessä on siis a) sen monipuolisuus: kieltä on mahdollista vaihtaa mihin kieleen tahansa, ei vain puhujan ”omiin” kieliin, b) se, että kielenylitys tehdään nimenomaan sellaiseen kieleen, jonka puhuja ylityksen tekijä ei oikeastaan ole ja c) sen tarkoitus ei yleensä ainakaan ensisijaisesti ole matkia tai pilkata kielenylityksen ”kohdekielen” puhujia. Sellainenkin kielenylityksen käyttö toki on mahdollista, mutta usein kielenylityksen tarkoitus on osoittaa, että puhujat kuuluvat samaan ryhmään.

Usein kielenylitysten syyksi raportoidaan pelleily ja huvittelu. Monietnisissä ympäristöissä elävät nuoret kertovat opettavansa toisilleen oman äidinkiellensä ilmauksia – varsinkin kiro sanoja. (Rampton 2005: 58–59.) Kuten jo edellä todettiin, kielenylitys voi olla myös loukkaavaa, jos kielenylityksen tekijällä ei muiden mielestä ole ”oikeutta” kieleen. Yleensä kielenylitys on kuitenkin sosiaalisen koheesion synnyttämisen väline: sitä tapahtuu nimenomaan läheisten ystävien välillä ja hyväntahtoisessa hengessä (Lehtonen 2004: 125–127). Etenkin Ramptonin aineistossa on lisäksi tapauksia, joissa kielenylitystä käytetään auktoriteetin vastustamiseen tai aikuisten ennakkoluulojen testaamiseen (mts. 102–104).

2.3.2.2 Tyylittely ja kielelliset resurssit

2000-luvulla sosiolingvistiikan kiinnostuksen kohteeksi ovat nousseet muun muassa sosiaaliset tyylit. Niitä tutkiessaan Eckert (2008: 26) lähtee oletuksesta, että sosiolingvistinen variaatio on ennen kaikkea (kielellisten) resurssien kokoelma, jota puhujat hyödyntävät jokapäiväisissä käytännöissään. Aiemmassa sosiolingvistisessä tutkimuksessa oli tapana tarkastella tiettyä puhujaryhmää. Tarkastelun tulosten ajateltiin kertovan jotakin yleispätevää tutkitusta ryhmästä, esimerkiksi akateemisesti koulutetuista. Ajatus siitä, että yksittäiset kielenpiirteet olisivat vain valkoihoisten, naisten, keski-ikäisten tai työväenluokkaisten puhujien ulottuvilla, on kuitenkin outo.

Kuten monessa viimeaikaisessa tutkimuksessa korostetaan, ovat eri puhujaryhmät paitsi varsin heterogeenisiä puhujaprofiileiltaan, myös jatkuvassa vuorovaikutuksessa muiden ryhmien kanssa. Siten on mahdollista, että alun perin tiettyyn varieteettiin liitetty piirre leviää myös muiden puhujaryhmien käyttöön. Tällöin myös piirteen merkitys saattaa muuttua; siinä missä vaikkapa tietty vokaalivariantti on aiemmin osoittanut pu-

hujan etnistä taustaa, saattavat sen herättämät assosiaatiot muuttua osoittamaan jotain tyystin muuta seikkaa. (Esim. Bucholtz & Skapoulli 2009.)

Yhdyn Penelope Eckertin (2008) ajatukseen siitä, etteivät mitkään kielenpiirteet tai pienenkään ryhmän käyttämät kielimuodot elä tyhjiössä tai eristyksissä muista kielenpuhujista ja ryhmistä. Kuten jo edellä todettiin, ovat jonkinlaista monietnistä identiteettiä ilmentävät valinnat myös kantaväestöön kuuluvien puhujien saatavilla ja käytettävissä. Kun ne otetaan osaksi vuorovaikutusta, on kyse kielellisestä tyyllittelystä, jonka avulla voidaan ilmaista erilaisia asioita, kuten vaikkapa kovapintaisuutta, kypsyyttä, hienostuneisuutta tai seksuaalista kyvykkyyttä (mas. 27). Tyyllittelyn vastakohtana käytän tässä tutkimuksessa *rutiinipuheen* käsitettä.

Paitsi ulkonäköön, vaatetukseen ja musiikkimakuun, tyylikkyys ja tyylien hallinta liittyvät vahvasti myös kieleen. Eckert puhuukin ”kaikenlaisista tyyleistä”, siis myös kielellisistä (mas. 33). Myös etnisyys liittyy näihin tyyleihin, vaikka sen ja kielellisen tyyllittelyn suhde onkin kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Syyksi tähän kaikkeen Eckert nimeää identiteettityön, eli sen kuinka identiteettiä jatkuvasti ilmennetään, rakennetaan, luodaan ja kuinka se on jatkuvan neuvottelun alaisena.

Tyyllittelyn ja sosiaalisten tyylien taustalla nähdään usein vaikuttavan Le Pagen (1978) ajatus useammasta identiteetistä, joita tuodaan ilmi toiminnalla. Englanninkielinen termi *act of identity* kertoo ennen kaikkea niistä valinnoista, joita puhujat tekevät. Valinnat kertovat siitä, mihin puhujaryhmään haluaisimme tulla liitetyksi, eivät välttämättä niinkään siitä, mihin ryhmään kuulumme. Yksilön projektiot omasta itsestään vaativat lisäksi muiden vahvistuksen pysyäkseen osana puhujan kielellistä repertoaaria. (Auer 2007: 4–5.)

Keskustelun monikieliset ainekset tarjoavat kiinnostavan näköalan siihen, millaisia sosiaalisia kytköksiä, orientaatioita ja motivaatioita vuorovaikutus sisältää ja kuinka niitä tehdään relevanteiksi. Monia aineistostani nousseita ilmiöitä yhdistää aktiivinen identiteettityö. Samoin etnisyys vaikuttaa tavalla tai toisella tärkeältä informanttien arjessa. Osin sitä ilmentävillä kielellisillä valinnoilla saavutetaan ja ilmituodaan myös tietty status ja positio koulun sosiaalisessa järjestyksessä.

2.3.2.3 Identiteetin problematiikkaa

Maailman viimeaikaisten muutosten, globalisaation, maasta- ja maahanmuuton sekä informaation, kulutushyödykkeiden ja visuaalisten viestien nopean kierron myötä erilaiset identiteetit ovat yhä joustavammin ja toisaalta monimutkaisemmin yksilöiden saavutettavissa. Aiemmin homogeenisina ja laaja-alaisina pidetyt yhteisöä koskevat identiteetit kuten kansallisuus, sukupuoli, sosiaalinen luokka ja rotu sirpaloituvat yhä tiivistyvässä maailmassa. Nuoret ilmentävät tätä yhteiskunnallista muutosta erityisen hyvin, sillä nuorisokulttuurille juuri uudet tuulet ja omaperäisyys ovat luonteenomaisia. (Bucholtz ja Skapoulli 2009: 1.)

Aiemmin identiteetin on ajateltu olevan pysyvä ja myötäsyttyinen entiteetti. Tämä niin sanottu essentialistinen, olemuksellinen lähestymistapa näkee identiteetin muodostuvan ryhmän ominaisuuksista, kuten kielestä, etnisestä taustasta, kansallisuudesta tai jopa fyysisistä piirteistä. Käsitteen mukaan identiteetti on kaikilla ryhmän jäsenillä suunnilleen samanlainen ja säilyy melko muuttumattomana läpi yksilön elämän. Stuart Hall kuvaa tämän näkemyksen mukaista identiteettiä minän olemukselliseksi keskuksiksi. (Hall 1999: 21–22; Laihiala-Kankainen – Pietikäinen – Dufva 2002: 11.)

Aiempi staattinen identiteetikäsitys on joutunut tekemään tilaa dynaamiselle, ei-essentialistiselle identiteetikäsitykselle. Nykykäsityksen mukaan identiteetti on alati muuttuva ja fragmentaarinen. Ihmisellä voi olla eri identiteettejä, joita hän ilmaisee erilaisin keinoin. Yksilön identiteetit voivat olla keskenään ristiriitaisia ja jopa keskenään yhteensopimattomia (Hall 1999: 22–23). Maisa Martin (2002: 53) kuvaa tätä monitahoisuutta toteamalla, että ihminen voi olla sekä innokas kortinpelaaja että hiihtäjä näiden seikkojen vähentämättä toisen tärkeyttä yksilön elämässä. Miksipä sama yksilö ei siis voisi olla yhtä aikaa ja yhtä paljon esimerkiksi venäläinen ja suomalainen.

Etniseltä taustaltaan moninaisten nuorten identiteettiä on tarkastellut Isossa-Britanniassa muun muassa Roxy Harris, joka vastustaa kiivaasti ajatusta ”kahden kulttuurin välissä” elävistä nuorista (2006: 2). Olen samaa mieltä: kahteen kulttuuriin kuulumisen ei kai automaattisesti vähennä kuulumista toiseen. Kenties käyttökelpoisempi mielikuva onkin venäläistaustaisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteettiä tutkineen Sanna Iskaniuksen (2002) ajatus kahden kielen ja kulttuurin *keskellä* elävistä ihmisistä (mts. 201).

Identiteetti rakentuu paitsi suhteessa toisiin ja yksilön ryhmään samastumiseen, myös muista ryhmistä erottautumiseen (Vaattovaara 2009: 25). Oman ryhmän määrittämiseksi – keitä ”me” olemme – on piirrettävä raja samalla siihen, mitä ja keitä ”me” emme ole (Hall 1999: 12–13; Laihiala-Kankainen ym. 2002: 13). ”Niihin” on Le Pagen ja Tabouret-Kellerin (1985: 182) mukaan tavallisesti helppo liittää monenlaisia epäsuotuisia attribuutteja. Kenties vaikeampaa on sen sijaan määrittellä ”niille” kovin tarkkoja lingvistisiä piirteitä.

Kaikilla puhujilla ei tietenkään ole automaattista pääsyä kaikkiin puhujaryhmiin. Tästä hyvänä esimerkkinä on hip hopiin usein liitetty autenttisuuden vaatimus, joka äärimmäisessä muodossaan rajaa kyseisen kulttuurin ulkopuolelle kaikki ihonvärittään ei-mustat. Viitteitä siitä, ettei puhujalla ole pääsyä tiettyyn ryhmään, voidaan usein etsiä muiden vuorovaikutukseen osallistuvien reaktioista. Tähän palaan luvussa 3.1.2, kun käsitelen hip hopia kulttuurisena ilmiönä sekä toisaalta kokoelmana tyyllillisiä valintoja informanttieni arjessa.

Toistaiseksi tutkimuksissa on perehdytty melko vähän siihen, millä tavoin kieli toimii nuorten identiteettien ilmentämisessä. 2000-luvun nuorilla on esteetön pääsy lukuisiin kielellisiin ja kulttuurisiin resursseihin globaalien medioiden kautta. Siten nuorten identiteettien on mahdollista olla samaan aikaan juuriltaan paikallisia sekä globaalisti orientoituneita. Kielen avulla nuorten on mahdollista ottaa omakseen monia eri identiteettiresursseja, ja sitä kautta rakentaa vallitsevia käsityksiä haastavia dynaamisia identiteettejä. Nuoret eivät ole uhreja globaalien sukupuolen ja etnisyyden kategorioiden muutosprosesseissa, vaan aktiivisia kulttuurisia ja sosiaalisia toimijoita sekä uusien kulttuuristen käytäntöjen tuottajia. (Bucholtz & Skapoulli 2009: 3–4.)

Kysymys siitä, kuinka tiedostettuja tai tiedostamattomia kielelliset valinnat ovat, on herättänyt keskustelua. Yhdyn Mantilan (2008: 73) ja Eckertin (2008: 26) näkemykseen siitä, että kyse on luultavasti molemmista. Tärkeämpää kuin tiedostettisuuden pohdinta on työssäni kuitenkin se, että identiteettiä ja ryhmähenkeä rakennetaan yhteistyössä muiden kanssa. Jotta tämä yhteistyö olisi mahdollista, täytyy eri varianteilla ja sanavalinnoilla olla puhujille suunnilleen samankaltaiset merkitykset – tai ainakin puhujalla täytyy olla tieto niistä merkityksistä, joita sanotulla kuulijalle on.

Identiteetin käsitettä ja etenkin sen suhdetta kieleen pidetään usein määrittelyjä kaihtavana ja epämääräisenä. Viime aikoina identiteetti on käsitetty vuorovaikutuksen

tulokseksi, joka tuotetaan ja josta myös jatkuvasti neuvotellaan muiden puhujien kanssa. Kuten Vaattovaara toteaa, variaatiota vuorovaikutuksessa tutkittaessa identiteetti oletetaan väistämättä neuvottelunalaiseksi ja muuttuvaksi (2009: 23). Routarinne ja Uusi-Hallila (2008: 33) kuvaavat identiteetin ja kielen ja suhdetta näin: ”[n]uoret tekevät kielellä diskursiivista identiteettityötä: valitsemalla tiettyjä kielenpiirteitä he myös valitsevat tietynlaisia identiteettejä.”

Tässä tutkimuksessa identiteettiä käsitellään Routarinteen ja Uusi-Hallilan (2008: 33) hengessä ennen kaikkea prosessina – sarjana valintoja, joita yksittäinen puhuja tekee vuorovaikutuksessa asemoidessaan itseään sosiaalisella kartalla. Tiedostan identiteetti-termin häilyväisyyden ja koen hieman ongelmalliseksi väittää, että puhuja X rakentaa kielellisellä valinnallaan Y identiteettiä Z. Tästä huolimatta voi tutkimuskohteeseensa perehtynyt tutkija päätellä vuorovaikutustilanteen kulusta ja muiden puhujien reaktioista yhtä jos toistakin. Siksi onkin tärkeää pyrkiä ymmärtämään paitsi informantien kielellistä variaatiota, myös sen taustalla vaikuttavaa sosiaalista järjestystä, normistoa ja käytänteitä mahdollisimman hyvin.

Oletan, että kieli on nuorille toisella tavalla identiteetin kannalta merkityksellinen seikka kuin aikuisille. Nuoret ovat jonkinlaisessa sosiaalisessa välitilassa kodin ja oman ystäväpiirin vaikutusalassa, kutakuinkin yhtä riippuvaisia kummankin elinpiirin säännöistä ja hyväksynnästä. Heidän elämäntapaa koskevat valintansa ovat vasta muotoutumassa, joten moninaisten identiteettien ilmentäminen on kenties todennäköisempää kuin aikuisilla. Johonkin ryhmään – olipa se sitten oma ystäväpiiri tai vaikkapa globaali nuorisokulttuuri – kuuluminen on melkein pä elintärkeää, ja näitä valintoja ilmennetään niin kulttuurisilla kuin kielellisillä valinnoilla. (Ks. esim. Bucholtz & Skapoulli 2009: 7; Halonen 2009: 348–349; Raitanen 2001: 206–207.)

Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on tehtävänänsä kieli-identiteettiin vaikuttavia valintoja monin verroin enemmän kuin yksikielisillä suomalaissyntyisillä ikätovereillaan. Heillä on käytössään kahden tai useamman kielen ilmaisuvarat ja mahdollisuus identifioitua useampaan kulttuuriseen ryhmään. Kysymys siitä, missä määrin nämä valinnat näkyvät heidän puheessaan, onkin erityisen mielenkiintoinen.

Tässä tutkimuksessa käsitän identiteetin siis yksilölliseksi ja muuttuvaksi. Käsitokseni mukaan identiteetti reaalistuu vuorovaikutuksessa tehtävinä valintoina, joista huomioni suuntautuu nimenomaan kielellisiin. Erilaisten kielellisten käytäntöjen ja va-

lintojen avulla puhuja rakentaa ja muokkaa identiteettiään ja tekee sen myös näkyväksi muille. Kielelliset valinnat asemoivat puhujan myös sosiaaliseen ympäristöönsä: niiden avulla puhujan on mahdollista osoittaa kuulumista ja lojaalisuutta tai vaihtoehtoisesti ottaa etäisyyttä tiettyihin puhujaryhmiin.

2.4 Tytöt ja pojat kielen käyttäjinä

Kielen suhdetta sukupuoleen on tutkittu aktiivisesti 1970-luvulta alkaen. Vaikka sukupuoli lasketaan yhdeksi sosiolingvistiseksi muuttujaksi, on sukupuolen vaikutusta kielen käyttöön tutkittu suomalaisessa lingvistiikassa verrattain vähän. Sukupuoli on toki otettu esiin sosiolingvistisissä tutkimuksissa, mutta tutkimuksissaan pääsääntöisesti sukupuolen ja kielen suhteeseen keskittyneitä tutkijoita on maassamme vähän, kenties Liisa Tainiota (ks. esim. 2001) lukuun ottamatta.

Sukupuolentutkimuksen piirissä on ollut tapana erottaa toisistaan *biologinen* (sex) ja *sosiaalinen* (gender) *sukupuoli* (Eckert & McConnell-Ginet 2003: 10–15). Samoin etnometodologian piirissä sukupuoli on nähty interaktionaalisena saavutuksena (Tainio 2001: 24–27). Tunnustan kernaasti sukupuoli-termin moniulotteisuuden ja ongelmallisuuden. Vaikka aineistoni kenties antaisi siihenkin eväitä, ei tämä tutkimus keskity tarkastelemaan sukupuolen konstruointia vuorovaikutuksessa, eikä eronteko sosiaalisen ja biologisen sukupuolen välillä siten useinkaan ole työssäni keskeinen. Olen kuitenkin kiinnostunut siitä, millaisia feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen liittyviä piirteitä aineistosta nousee esiin ja miten tutkittavat niihin suhtautuvat. Erityisesti alaluvussa 3.1.2.2 sukupuoli päättyy valokeilaan, kun pohdittavana on maskuliinisen hip hop-kulttuurin ilmentymät tyttöjen ja poikien välisessä vuorovaikutuksessa.

Yhdysvalloissa gender-tutkimuksen piirissä on oltu hyvinkin kiinnostuneita kielen sukupuolittuneisuudesta. Myös sukupuoleen keskittyvää kielentutkimusta on tehty runsaasti. Alan pioneereina voidaan pitää ainakin Penelope Eckertiä (esim. Eckert & McConnell-Ginet 2003) ja Mary Bucholtzia (esim. 1995), joista viime mainittu on perehtynyt myös kielen ja etnisyyden suhteeseen. Eckert puolestaan on ollut kiinnostunut sukupuolittuneista kielellisistä käytännöistä etenkin nuorten keskuudessa (esim. 2000, 2008).

Multietnolektiä on usein pidetty ennen kaikkea maskuliinisena ilmiönä. Monikaan tutkimus ei anna tähän olettamukseen sen kummempaa taustatietoa tai perusteluja. Informanteiksi on usein valittu jo lähtökohtaisesti lähinnä nuoria miehiä. Tämä oikeuttaa toki tutkimustuloksissa toteamaan, että kyseessä on ainakin pojille tyypillinen variaatio, mutta ilmiön maskuliinisuudesta tai feminiinisuudesta se ei kerro mitään. Suomessa multietnolektiä on tosin lähdetty alusta asti tutkimaan molempien sukupuolten kielellisiin resursseihin kuuluvana ilmiönä – esimerkiksi Lehtosella (2004) on tutkimuksessaan informantteina sekä poikia että tyttöjä.

Olin alun perinkin kiinnostunut tarkastelemaan nimenomaan maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kieltä, osin juuri tästä tutkimuskentän aukosta johtuen. Oletin, ettei kyseessä voi olla vain miespuolisten kielenkäyttäjien käytössä oleva ilmiö, varsinkaan kun olin omin korvin kuullut vaaleahiuksisten ja sinisilmäisten suomalaistyttöjen *vannovan mutsinsa pään kautta* julkisissa liikennevälineissä ja taustoiltaan monietnisten tyttöjen vaihtavan suvereenisti kieltä ja koodia. Lähtökohtanani tutkimusta aloittaessani oli selvittää, millaista tyttöjen monikielisyys on ja eroaisiko se merkittävilta osin niistä huomioista, joita muut ovat tehneet poikien monikielisydestä.

Eckertin (2008) tutkimuksen mukaan tytöt hyödyntävät puheessaan enemmän erilaisia tyyllillisiä resursseja kuin pojat (mas. 36). Tämä on linjassa sen kanssa, mitä naisten kielenkäytöstä yleisestikin on todettu: naisten ja tyttöjen variaatio on yleensä monipuolisempaa kuin poikien ja miesten. Sen perusteella on usein arveltu naisten olevan miehiä alttiimpia ilmaisemaan kielen avulla sosiaalisia eroja. (Mas. 36; Eckert 2000: 302.) Vaikka en olekaan vertaillut tyttöjen ja poikien kielellisiä käytäntöjä Itä-Helsingissä, voin kuitenkin todeta, että tämän tutkimuksen tytöt hyödynsivät erilaisia tyyllillisiä resursseja hyvin aktiivisesti.

3 MONIKIELISET AINEKSET VUOROVAIKUTUKSESSA

3.1 Eri kielet vuorovaikutuksessa

Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on kielellisen variaationsa taustalla ainakin kolme ulottuvuutta: heidän oma äidinkieliensä ja sen rekisterit, suomi sekä muut maahanmuuttajakielet (Lankinen 2005: 26). Lehtosen (2004) tutkimuksen perusteella listaa voitaisiin laajentaa hiukan: heidän hyödynnettävinään ovat myös suomen puhekielen ja yleiskielen, aksentin, tyylitellyn huonon suomen, lainaamisen, koodinvaihdon ja kielenylityksen sekä selkosuomen resurssit. Tässä luvussa pyrin löytämään variaation rakennusaineiksia omasta aineistostani. Luvun tavoitteena on esitellä ja luokitella niitä monikielisiä aineksia, joita informanttien puheessa esiintyy. Pääpaino on kielen leksikaalisissa aineksissa.

3.1.1 Maahanmuuttajataustaisten informanttien äidinkieliset ainekset

Informanteistani kaksi, Drita ja Vera, puhuvat äidinkielenään albaniaa. Varsinkin kahden kesken ollessaan he vaihtoivat kielen usein albaniaan pitkienkin jaksojen ajaksi. Esimerkiksi eräässä ruokalassa nauhoitetussa noin kymmenen minuutin mittaisessa keskustelussa he puhuvat melkein yksinomaan albaniaa toisilleen. Tällaisiin tapauksiin perehdyn tarkemmin luvussa 4.1.1, jossa pohdin kaksikielisen koodinvaihdon sosiaalisia funktioita. Tässä luvussa sen sijaan keskityn siihen, millaisia monikielisiä aineksia informantit ylipäänsä käyttävät vuorovaikutuksessaan.

Albania on informanttien äidinkielistä eniten läsnä ryhmässä ja sitä kautta myös tyttöjen keskinäisessä ryhmäpuheessa; sitä käytettiin runsaasti esimerkiksi kielenylityksissä. Se, että Drita ja Vera puhuivat usein muiden läsnä ollessa albaniaa, tarjosi kenties muulle ryhmälle luontevan tilaisuuden oppia albaniankielisiä sanoja. Lisäksi Vera ja Drita opettivat mielellään albaniankielisiä ilmauksia ystävilleen, mikä varmasti lisäsi ryhmän yleistä albanian kielen hallintaa. Erityisesti albaniankieliset kiro sanat toistuivat aineistossani taajaan.

Erilaiset kesto- ja vaikutusvaikutukset havaintojeni mukaan olevan tyyppillisiä nuorisokielelle. Koulu- ja vapaa-aikavälillä kaikuviin, lyhytikäisten⁹ mutta kukoistuskautenaan hyvin taajaan käytettyjen hokemien alkuperä lienee useimmiten lauluissa, TV:n sketsisarjoissa tai nuorten yhteisessä henkilöhistoriassa. Hokemat kuuluvat erottamattomana osana myös tutkimuskohteena olevien nuorten puheeseen. Haastatteluissa he listasivat mielellään sanoja, jotka ovat tyyppillisiä juuri heidän ystäväporukkinsa kielenkäytölle.

Seuraava katkelma valottaa oivallisesti sitä, kuinka mutkatonta useamman kielen samanaikainen läsnäolo informanttien puheessa on. Katkelmassa somalinkielinen Rana haistattelee Karim-nimiselle pojalle *tashif me* -ilmauksen avulla (rivi 1). Kyseinen ilmaus yhdistää kaksi erikielistä sadattelua: albaniankielinen *taqsif sha nonen* ('mä nussin sun mutsia') ja englanninkielinen *fuck me* ('haista vittu') muodostavat fuusiomuodon *taqsif me*, jonka merkitys lienee suunnilleen sama kuin ilmauksen *fuck me*. Aineistossani ei ole ainuttakaan Ranan tuottamaa täydellistä *taqsif sha nonen* -vuoroa; *taqsif* ja *taqsif me* ovat hänen versioitaan ilmauksesta.

Esim. 2 (Ruokailu. Rana (R), Vera (V) ja Drita (D) istuvat syö-
mässä ja juttelemassa, samalla kun Ninni (N) neuvoo Veralle mik-
rofonin paikkaa. Karim-niminen poika on juuri vienyt Dritan kän-
nykän.)

1 R: @Karim **taqsif me**
('haista vittu', al. + engl.)
2 ((V ja D nauravat))
3 D: >se tarkoittaa **fuck me**< ehe (.) ups (.)
('haista vittu', en.)
4 iha sama no vittu voiks tää a- anta takas vittu
5 N: tossa [jossain se on ihan hyvä]
6 D: [joo mun puhelin (.) joo] mee hakee se
7 N: ton voi laittaa taskuun
8 R: **Karim you fucking taqsif me**
('sä vitun- haista vittu', en. + al.)
9 V: **foj Drit, thuj qka mi thanf**
('Hei Drita, kerro mitä mä sanon sille', al.)
11 D: **voi taqsif sha noi** anna se puhelin tänne

---

⁹ Rampton (2006) on kirjoittanut brittikoululaisten vapaaehtoisesta saksan kielen käyttämisestä osana heidän keskinäistä vuorovaikutustaan. Saksankielisten tervehdysten ja kiitosten käyttäminen osoittautui ohimeneväksi villitykseksi, mutta Rampton käsitteli sitä silti tärkeänä osana tutkittavien senhetkisiä kielellisiä käytäntöjä. Hän liitti saksan käytön paitsi rituaalisuuteen myös performatiivisuuteen. (Mts. 137–172.)

Katkelma alkaa Ranan implisiittisesti Karimille suuntaamalla haistatuksella (r. 1), johon Drita reagoi kääntämällä ilmauksen *taqsif me* englanniksi. Drita ilmeisesti ajattelee, ettei Rana tiedä albaniankielisen ilmauksen *taqsif sha nonen* merkitystä. Tämä saattaa myös pitää paikkansa: aiemmin tehdyssä ryhmähaastattelussa Rana kysyi muilta, mitä ilmaus tarkoittaa. Drita tuntuu muistavan nauhurin – ja kenties minun – olemassaolon kiroiltuaan englanniksi (r. 3): hän naurahtaa ja sanoo *ups*. Tämä varovaisuus asettuu kuitenkin heti kyseenalaiseksi rivillä 4. Rana jatkaa vielä albaniaa ja englantia yhdistävällä kielenylityksellä rivillä 8. Tässä vaiheessa myös Vera osallistuu keskusteluun ja suuntaa sanansa vain Dritalle vaihtamalla koodin albaniaan (r. 9). Drita ei kuitenkaan vastaa Veralle vaan jatkaa puhelintopiikkia ja albaniankielistä kiroilua (r. 11).

Kuten esimerkistä huomataan, informantit yhdistävät suomen kielen resurssit väivatta niin albaniankielisiin kuin englanninkielisiin resursseihin, kuten Ranan vuorot riveillä 1 ja 8 sekä Dritan vuoro rivillä 11 osoittavat. Maahanmuuttajataustaisten nuorten äidinkielet toimivat me-hengen rakentamisessa oivallisena välineenä – ryhmälle tyypillisen hokeman sosiaalinen painoarvo lisääntyy, jos ryhmään kuulumattomat eivät ymmärrä, mitä kyseinen ilmaus tarkoittaa. Oletan, että Ranan vuorot riveillä 1 ja 8 on suunnattu Karimia enemmän muille tytöille – he ainakin ymmärtävät vuoron merkityksen, mitä Karim taas ei välttämättä tee. Palaan esimerkkiin vielä alaluvussa 4.4, jolloin tarkastelen esimerkkiä hiukan eri näkökulmasta.

Tärkeä osa ryhmään kuulumista rakentavia ja vahvistavia lausahduksia ovat vieraskieliset kiro sanat ja leikkimieliset solvaukset. Näiden osuus kaikesta monikielisestä vuorovaikutuksesta on aineistossani hyvin suuri. Kysyessäni haastatteluissa tutkittavilta, mitä he osaavat sanoa ystäviensä äidinkielellä, melkein kaikki mainitsivat kiroilun. Osa mainitsi jopa osaavansa pelkästään kiro sanoja. Myös muissa tutkimuksissa kiro sanat on usein mainittu ensimmäisinä ystävän kielestä opittavina sanoina (Kotsinas 2000: 67; Lehtonen 2004: 123, 158; Rampton 1995: 42–43).

Jo mainittu *taqsif sha nonen* tuntui lunastaneen enemmän tai vähemmän pysyvän paikan ryhmän me-puheessa. Ilmaus oli kaikkien ryhmän jäsenten tuntema ja käyttämä – olkoonkin, etteivät kaikki informantit suinkaan osanneet tai mahdollisesti tohtineet sitä täsmällisesti suomentaa. Käytössä oli myös variantteja, kuten *taqsif sha noi* sekä

Ranan taajaan käyttämä *taqsif me*. Ilmauksen täsmällisyys ei vaikuttanut olevan tytöistä kovinkaan tärkeää – kukaan ei esimerkiksi korjannut muiden tuottamia virheellisiä muotoja keskustelussa. Toisaalta Ranan *taqsif me* herätti kyllä muissa huvitusta, joten aivan neutraalina sitä ei ilmeisesti pidetty.

Tytöt kiroilivat kyllä suomeksikin. Suomenkieliset kiro sanat eivät poikenneet syn-typeräisten suomalaisnuorten suosimista kiro sanoista. Vieraskieliset karkeudet sen si-jaan erottuivat suomenkielisistä kiroilukonventioista selvästi. Monet niistä muistuttivat Kotsinasin Tukholman Rinkebyssä ja Botkyrkassa keräämää aineistoa (Kotsinas 2000: 55–56). Kotsinas arvelee ruotsinkielisten *knulla din mamma* ja *jag knullar din mamma*-tyyppisten solvausten saaneen vaikutteita joko englannista tai tutkimuksen kohteena olleiden asuinalueiden maahanmuuttajakielistä (mp.). Ilmaukset vastaavat *taqsif sha nonenia*. Tällainen kiro sanatyppi ei ole ominainen myöskään suomen kielelle.

Eräs sattumus kuvaa hyvin *taqsif sha nonen* -ilmauksen taajakäyttöisyyttä. Koulun oppilaiden oli määrä kirjoittaa helmikuisen ruokavälitunnin aikana ystävänpäivätervehdyksiä muille. Nämä luettaisiin myöhemmin kaikkien kuultavaksi keskusradiosta. Tytöt askaroivat lappusten parissa pitkään, kunnes keksivät, että voisivat väittää kyseisen lau-seen merkitsevän hyvän ystävänpäivän toivotusta albaniaksi. Loppuvälitunnin he kulki-vat käytävällä muka toivottaen muille oppilaille hyvää ystävänpäivää – *taqsif sha nonen!*

Ranan äidinkielen somalin tai Anisan äidinkielen darin käyttöä ei aineistosta löy-dy lainkaan ryhmän sisäisessä kommunikaatiossa. Haastatteluissa informantit mainitsi-vat kyllä osaavansa ja ymmärtävänsä joitakin sanoja myös näillä kielillä, mutta nauhalle ei tallentunut niiden käyttöä. Onko albania ryhmän kahden albaniankielisen jäsenen myötä yksinkertaisesti muita kieliä paremmin tarjolla yhteiseen käyttöön vai kertooko muiden kielten puuttuminen aineistosta jostain muustakin?

Darin kielen poissaoloa saattaa osin selittää haastattelussa esiin tullut Anisan ha-luttomuus opettaa muille omaa äidinkieltään. Hänen mukaansa olisi noloa, jos muut huutelisivat hävyttömyyksiä hänen kielellään. Anisa tuntui ajattelevan, että joutuisi sel-laisesta jollain lailla vastuuseen. Veraa ja Dritaa tällainen ajatus ei tuntunut vaivaavan lainkaan. Vaikka eroja tyttöjen suhtautumisessa olisi kenties mahdollista tulkita kulttuu-rieroilla, pidän todennäköisempänä selittäjänä Anisan ikää. Hänhän on kaikkia muita muutaman vuoden vanhempi, ja hän pyrki myös haastatteluissa käyttäytymään ja pu-humaan asiallisesti, huolitellusti ja aikuismaisesti. Hän vaikutti muita tietoisemmalta

niistä odotuksista, joita ympäristöllä on nuoren naisen käytökselle. Ryhmänsisäisessä vuorovaikutuksessa tämä harkinta ei näkynyt, vaan Anisa käyttäytyi samaan tapaan kuin muutkin.

Rana korosti haastatteluissa useaan otteeseen olevansa kotoisin Somalimaasta Somalian sijaan. Somalimaata hän nimitti landiaksi, kenties alueen englanninkielisen nimen Somaliland mukaisesti. Äidinkielekseen hän kertoi landian ja sanoi, että puhuu somalialaisten kanssa suomea, sillä ei ymmärrä somalia. Toisaalta, kun toisessa yhteydessä tarkistin, puhuuko hän äidinkielenään somalia, hän myönsi asian auliisti. Harvinaisia kieliä listaava ja kartoittava Ethnologue ei tunne landia-nimistä kieltä (http://www.ethnologue.com/language_index.asp?letter=L). Sen tietojen mukaan Somalian pohjoisosissa – joihin Somalimaakin oletettavasti lähteen mukaan kuuluu – puhutaan somalin kieltä. Itse asiassa somalian standardikieli pohjautuu Ethnologuen mukaan juuri pohjoisiin varieteetteihin (http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=SO). Vaikka Ranan kotona mahdollisesti puhuttaisiinkin jotakin paikallismurretta, on epätodennäköistä, että kieli eroaisi niin merkittävästi somalista, kuin hän antaa ymmärtää. Ranan perhe oli myös ilmoittanut koululle tyttärensä äidinkieleksi somalin.

Rana on tutkittavistani ainoa, joka ei tutkimushetkellä ollut koskaan käynyt vanhempiensa synnyinmaassa. Somalimaa esiintyi hänen puheissaan vieraana ja eksoottisena – keskustellessamme aiheesta hän ilmaisi huolensa muun muassa maan torakka- ja hämähäkkivilanteesta ja kertoi kammoksuvansa ajatusta rinnakkaiselosta kaikenlaisien ötököiden kanssa. Hän odotti silti innolla suunnitelmissa ollutta matkaa Somaliaan ja siellä asuvien sukulaistensa tapaamista. Esimerkiksi Dritalle ja Veralle Kosovo vaikutti tutummalta ja selkeämmin toiselta kotimaalta, sillä heidän perheensä vierailivat siellä vuosittain.

Ranan suhde etnisyyteen, kotimaahan ja eri kieliin vaikuttaa moniulotteiselta ja joustavalta. Hän yhdistelee kieliä ennakkoluulottomasti ja käyttää informanteistani selvästi eniten monikielisiä aineksia puheessaan. Vain somali tuntuu loistavan poissaolollaan niin Ranan kuin muidenkin tyttöjen puheessa. On kiinnostavaa, ettei somalin kieli löydy tietään ryhmän monikieliseen vuorovaikutukseen, kun sinne löytää Ranan haastattelukommentin mukaan espanjakin. Ranan statuksesta ryhmässä saattaa kertoa jotain se, etten kuullut muiden edes kyselevän häneltä somalinkielisiä sanoja. Kenties muut ha-

vaitsivat Ranan suhteen äidinkieleensä olevan jollain lailla ongelmallinen ja hienotunteisesti eivät kummeksuneet asiaa ääneen.

Vaikuttaa ilmeiseltä, että Rana tahtoo ottaa tietoista välimatkaa taustaansa ja kotimaahansa – kenties somalialaisten Suomessa saaman torjuvan kohtelun takia (ks. Jaakkola 2009: 52). Hänelle etnisyys liittyy ennen kaikkea ihonväriin, ja hän samastuu mieluummin Yhdysvaltain mustiin kuin Suomen somalialaisväestöön. Kenties tästä syystä Rana tahtoo korostaa ”afroamerikkalaisuuttaan” somalialaisuutensa kustannuksella. Eri maahanmuuttajaryhmien kokemaa etnisestä taustasta johtuvaa syrjintää käsitellessä tarkemmin luvussa 4.4, jolloin palaan myös Ranan etniseen identiteettiin.

Aineistossa esiintyy aineksia myös muista maahanmuuttajakielistä, kuten kurdista ja turkista. Ryhmäpuheessa toistui muun muassa kurdinkielinen *sakbab*, jonka Anisa suomensi ’faijas on koira’. Taustaa ilmaukselle en onnistunut selvittämään, joten luotan tässäkin informanttien antamiin tietoihin ja käännöksiin. Turkkiä kuulin käytettävän ainakin leikillisen nimittelyn välineenä; Vera, Drita ja Anisa toistelivat taajaan turkinkielistä nimeä *Hairulla*. Sen käyttöä he perustelivat yksinkertaisesti nimen huvittavuudella. Kaiken kaikkiaan muiden kuin suomen kielen käyttö olikin ryhmässä runsasta. Vaikutti melkein päältä, että tytöt pyrkivät tavoitteellisesti oppimaan uusia sanoja toistensa kielillä ja myös muilla maahanmuuttajakielillä käyttääkseen niitä sitten ryhmäpuheessaan.

Albanian käyttö hävyttömyyksien kielenä ja toisaalta darin ja somalin kielen täydellinen poissaolo saavat miettimään tyttöjen suhdetta tabusanoihin laajemminkin. Anisalle sellaisten lauseiden kuin *faijas on koira, mä nussin sun mutsia* ja *mä nussin sun sukua*¹⁰ tuottaminen hänelle itselleen vieraalla kielellä ei tuota ongelmia, mutta dariksi tai persiaksi hän ei aineistossani kiroile kertaakaan. Kyse voi olla oman kieliyhteisön sosiaalisesta kontrollista; vieraalla kielellä kiroillessa esimerkiksi omat vanhemmat eivät ymmärrä sanottua. Drita toisaalta kiroilee nimenomaan äidinkielellään kaikkein ronskimmin: suomen *vitun horo* ei kenties aivan vedä vertoja albaniankielisille solvauksille *taqsif sha nonen* (’mä nussin sun mutsia’) ja *ta ha piqken* (’mä syön sun pillun’). Tyttöjen mielissä äidinkielen, vieraiden kielten ja tabusanojen liitto tuntuukin saavan toisistaan poikkeavia ilmenemismuotoja.

---

¹⁰ Katso esimerkki 20.

3.1.2 Englanninkieliset ainekset

Englanti on toiminut ensisijaisena slangisanojen lainaamiskielenä jo vuosikymmeniä (Paunonen & Paunonen 2000: 16, 31). Ei siis ole yllätys, että myös informanttini käyttävät puheessaan runsaasti englanninkielisiä lainasanoja. Paitsi sanoja, englanninkielisistä maista lainataan runsaasti kulttuurisia elementtejä. Etenkin amerikkalainen nuorisokulttuuri on levinnyt median välityksellä ympäri maailmaa, ja se muodostaa Suomesakin monelle nuorelle keskeisen samastumiskohteen. Yksi tällainen laajalle levinnyt nuorisokulttuuri on hip hop, joka tuntui kuljettavan mukanaan paljon englanninkielisiä aineksia nuorten väliseen kielliseen vuorovaikutukseen (ks. Westinen 2007: 10–15).

Tässä luvussa esittelen ensin Suomessa vielä melko vähäistä hip hop -tutkimusta yleisellä tasolla ja pohdin sitä, millaisena hip hop -kulttuuri reaalistuu informanttieni kaltaisten monietnisten helsinkiläisnuorten elämässä. Sen jälkeen erittelen aineistossa esiintyvää hip hop -tyylistä kielenkäyttöä.

3.1.2.1 Hip hop tutkimuksessa ja helsinkiläisnuorten arjessa¹¹

Yhdysvalloista lähtöisin olevan hip hop -kulttuurin juuret ovat vahvasti afroamerikkalaisessa kulttuurissa ja sen suullisessa perinteessä. 2000-luvun populaarikulttuurin tuotteena se on kuitenkin levinnyt ympäri maailmaa merkittäväksi osaksi globaaleja nuorisokulttuureja. (Hip hopin historiasta¹² ks. Nurmi 2008: 152–157; Westinen 2007: 15–19.) Tässä tutkimuksessa sana *hip hop* viittaa kulttuuriin, kun taas *rap*-sanalla viitaan hip hopiin yleisesti liitettyyn musiikkiin.

---

¹¹ Hip hopia käsittelevässä osiossa olen saanut apua suomalaisen rapin mieskuvasta pro graduaan valmistelevalta Tuomas Alholta, joka on ystävällisesti toiminut kulttuurioppaana hip hopin eri elementteihin ja merkityksiin.

¹² Kiinnostavan, joskin aiheeseen perehtymättömälle melko yksityiskohtaisen kokoelman hip hopia tarkastelevia artikkeleja tarjoaa teos nimeltä *That's the joint!* (Forman & Neal 2004.)

Kentälle astuessani kiinnitin hyvin pian huomioni hip hopin kuvaston ja kielen läsnäoloon koulussa. Pojilla löysät housut, taaksepäin käännetyt lipat ja suuret elkeet, tytöillä niukat vaatteet, suuret korvarenkaat ja korkeat korot tuntuivat enemmänkin säännöltä kuin poikkeukselta, ainakin koulun suosituimpien oppilaiden keskuudessa. Paikallinen versio hip hopista tuntui kiteytyvän sanaan *gangsta* (sanasta *gangster*, 'gangsteri', 'pikkurikollinen'), jolla kuvattiin erityisesti hip hopista kiinnostuneita oppilaita. Sellaisia yhtenäisiä ryhmiä kuin esimerkiksi Eckertin tutkimuksen *jocks* ja *burnouts* ei koulussa havaintojeni mukaan ollut (Eckert 2000: 46–68).

Hip hopia Suomessa tutkittaessa on yleensä oltu kiinnostuneita sen (mahdollisesta) poliittisuudesta ja keskitytty paitsi rap-sanoituksiin myös hip hopiin laajempänä globaalina ja lokaalina kulttuurisena ilmiönä. Tutkijat vaikuttavat olevan melko samanmielisiä siitä, ettei suomalainen hip hop ole järin poliittista – jotain kai voidaan tulkita siitäkin, että lähes tulkoon ainoa yhteiskunnallisen hip hopin esimerkkitapaus on tutkimuksissa artisti nimeltä Asa (aiemmin Avain). Hänen rap-tekstejään on tarkasteltu useammassakin tutkimuksessa (Liesaho 2002; Suoranta 2005; Westinen 2007: 29–30).

Jan Liesaho (2002) on tutkinut pro gradu -työssään suomalaisen hip hopin poliittisuutta ja myös esitellyt hip hop -kulttuurin rantautumista Suomeen. Liesahon haastattelemat 1970-luvulla syntyneet vanhan koulukunnan hiphopparit tekevät selvän eron kaupallisen nyky hip hopin ja ”vanhan, aidon hip hopin” välillä. (Liesaho 2002: 47) Myös aihetta tarkastelleen Jaana Lähteenmaan mukaan ”hiphopparit ovat vapaamman ulkomaalaispolitiikan puolella, he ”diggaavat” mustaa kulttuuria” (Lähteenmaa 1991: 101–102).

Hip hop osana itähelsinkiläisten koululaisten arkipäivää on melko kaukana hip hopin juurista. Se hip hop -kulttuuri, jota tässä luvussa käsittelen, perustuu ennen kaikkea katumuodin, musiikin ja jossain määrin myös tanssin läsnäoloon. Hip hopiin olennaisena osana usein laskettavat graffititaide ja rap-musiikin tekeminen puuttuvat käsittelyssäni tyystin, sillä viittauksia niihin ei aineistossani ollut. Käsittelen siis hip hopia sellaisena kuin sen kentällä ollessani näin ja koin, en niinkään sellaisena juuriinsa aktiivisessa yhteydessä olevana kulttuurisena, musiikillisena ja poliittisena ilmiönä, kuin sitä monissa tutkimuksissa (esim. Alim 2009) on käsitelty. Fokus tässä luvussa ja työssä laajemminkin on siis puhtaasti siinä, mitä hip hop informanteilleni ja heidän sosiaalisen verkostonsa jäsenille minun tulkintani mukaan merkitsee.

Informanteilleni hip hop vaikuttaa olevan kaikkea muuta kuin poliittinen tai yhteiskunnallinen ilmiö. Korkeintaan jonkinlaisia viitteitä elämänpoliittisiin valintoihin ja kenties myös tiettyjä kapinallisuuden teemoja oli mahdollista havaita. Hip hop yläasteikäisille itähelsinkiläisnuorille näyttää tarkoittavan tietynlaista musiikkimakua, pukeutumistyyliä, käyttäytymistä ja myös kielenkäyttöä. Kuten Suoranta (2005: 191) toteaa, hip hop on ”[I]uonnollisesti – – myös esteettisen itseilmaisun muoto”.

Hip hop -kulttuuri on herättänyt jonkin verran lingvististäkin kiinnostusta. Moni tutkija on ollut kiinnostunut hip hop -kulttuurin vaikutuksista puhujien kieleen (esim. Alim 2009; Androutsopoulos 2007). Suomessa hip hopia on kielellisestä näkökulmasta tarkastellut ainakin Elina Westinen (2007). Hän tarkastelee pro gradu -työssään ja tekeillä olevassa väitöskirjassaan suomalaisten hip hop -sanoitusten sisältämiä englanninkielisiä ilmauksia, kielten sekoittamista sekä sitä, kuinka hip hop -identiteetti rakentuu sanoituksissa.

Jyrki Kalliokoski (2006) on tutkinut rap-tekstejä ja niiden sisältämiä slangipiirteitä. Kalliokosken mukaan englannin läsnäolo hiphoppareiden kielessä mahdollistaa globaalissa kulttuurissa mukana olemisen: ”Englannin ottaminen osaksi hiphop-yhteisön kieltä ja rapin slangia on keino tehdä globaalista, maailmankielestä, paikallista, suomalaisen hiphop-yhteisön puheenpartta”. Puhujien kielellinen repertuaari toimii pohjana omalle yhteisölle tyypillisen puheen rakentamisessa. Ryhmäpuhe puolestaan on erittäin tärkeä ainesosa hip hop -identiteettiä koostettaessa. (Mas. 314.) Kalliokosken tavoin suomalaisia rap-tekstejä on pro gradu -työssään ja valmisteilla olevassa väitöskirjassaan tutkinut Dragana Cvetanović (2003 ja tulossa).

Hip hop -kulttuurin ja toisen polven maahanmuuton yhteyttä on tutkittu maailmalla jonkin verran, Suomessa ei toistaiseksi käsittääkseen lainkaan. Cecelia Cutler (esim. 2008) on tarkastellut tutkimuksissaan valkoihoisten nuorten samastumista alun perin mustien kulttuuriksi ymmärrettyyn hip hopiin. Näkökulma on myös suomalaisnuorten kannalta kiinnostava. Hip hop -kulttuurille tyypilliseen tapaan ilmiö saa eri maissa erilaisia ilmenemismuotoja, mutta säilyttää aina myös alkuperäisiä ominaisuuksiaan. Hip hop on usein tavalla tai toisella läsnä myös pohjoismaisissa multietnolektitutkimuksissa (esim. Svendsen & Røyneland 2008).

3.1.2.2 Hip hop -vaikutteiset kielenpiirteet

Vaikka nuorisokieli lainaa englannista paljonkin, liittyivät aineistoni englanninkieliset esimerkit usein juuri hip hopiin. Informanteistani varsinkin Ranalle englannin kielen käyttö tuntuu linkittyvän nimenomaan afroamerikkalaiseen hip hop -kulttuuriin. Ryhmän keskinäisessä kielenkäytössä paino englanninkielisissä lainoissa onkin afroamerikkalaiselle varieteetille (African American Vernacular English eli AAVE, myös African American English. Ks. esim. Labov 1972) tyypillisillä ilmauksilla. Westinen (2007: 62) nimittää gradussaan AAVE:a hip hop -slangiksi.

Seuraavassa esimerkissä informantit antavat näytteen siitä, millaiseen kanssakäymiseen englantia on mahdollista käyttää. AAVE:lle tyypillisiä piirteitä esimerkissä ovat muun muassa kopulaverbin puute (*who Ø you callin'*) sekä loppu-*n*:n muuttuminen *n*:ksi (*calling > callin'*) rivin 4 vuorossa.

Esim. 3. (Ruokatunti. Rana (R), Anisa (A), Vera (V) ja anonyymi poika (p1). Rana etsii paperia, johon kirjoittaa ystävänpäivä-tervehdyksiä.)

1 R: hei mist tää o mäki haluu **bitch**
('narttu, huora, ämmä', eng.)
2 A: ai mitä pitää kirjottaa
3 p1: em mä tiiä **bitch** ((Ranalle))
4 R: ↑**who you callin' bitch you fucking ho'**
('ketä sä sanot huoraksi, vitun horo?', eng.)(.)
5 >missä missä<
6 p1: **I'm callin' you bitch bitch**
('sanon sua huoraksi, huora', eng.)
7 A: eh he he [he]
8 R: [missä]
9 V: ä hä hä hää
10 R: missä oikeesti (.) älä jaks

Ranan sanavarastoon olennaisena osana kuuluva *bitch* tuntuu herättävän tämän melko tyylipuhtaan ”gettoenglannin” jakson (r. 1). Poika vastaa Ranan *bitchiin* samalla mitalla (r. 3), mikä aiheuttaa sananvaihdon aitoon AAVE-tyyliin: *who you callin bitch* (r. 4) ja *I'm callin you bitch, bitch* (r. 6). Jonkinlaista ironista lisäväriä sananvaihtoon tuo myös se, että jaksossa nimitetään miespuolista puhujaa sanalla *bitch*; sillä kun useimmiten viitataan naiseen. Keskusteluun tuodaan tässä katkelmassa selvästi vieraita ääniä – niin poika kuin Ranakin puhuvat katkelmassa jonkun toisen äänellä ja luovat

melkein tyhjästä draamallisia elementtejä sisältävän ”konfliktin”. Tällainen draama-
tiikka olikin tyypillistä tutkittavien vuorovaikutukselle¹³.

Esimerkissä esiintyvän *bitchin* sanatarkka merkitys on ’narttu’, mutta arkikielessä
sitä käytetään AAVE:ssa usein ’pahansisuisen ämmän’ merkityksessä. Sanalla on kes-
keinen tehtävä afroamerikkalaisessa kielenkäytössä. Vaikka sana tuntuu ensi kuulemalta
negatiiviselta ja loukkaavalta, saattaa siihen etenkin hip hopin kielessä liittyä neutraaleja
ja positiivisiakin konnotaatioita. Hip hopissa *bitch* onkin melko ristiriitainen ilmaus:
toisaalta verbinä käytetty *bitch* tarkoittaa ruikuttamista tai hankalaksi heittäytymistä,
toisaalta *bitch* saattaa myös olla vahva nainen, joka ei anna muiden hyppiä nenilleen.
(Alho, suullinen tieto 9.9.2009.)

Tutkittavien ryhmäpuheessa *bitch* on yleensä täysin neutraali sana, jonka merki-
tykseen ei keskustelun virrassa puututa millään tavalla. Sen käännökseksi voisi hyvinkin
sopia nuorten puheessa neutraali ’naista’ tai ’tyttöä’ tarkoittava *muija*. Toista puhutelta-
essa *bitchiä* parhaiten vastaava sana tuntuu olevan *sinä* tai yleisemmin *tyyppi*, esimer-
kiksi vuoronalkuisessa ilmauksessa ”hei bitch”. Samassa asemassa esiintyi usein myös
bitchin suomenkielinen vastine *horo* (ks. esimerkin 4 rivit 1, 3, 11 ja 13). Sitä toisteltiin
usein nimenomaan toisille ryhmän jäsenille puhuttaessa. *Bitchin* tapaan sen merkitys ei
ollut ainakaan mitenkään itsestään selvästi loukkaava vaan usein hyvinkin arkipäiväinen.
Joskus sanan arkipäiväisyydestä jouduttiin silti neuvottelemaan, kun joku eksplisiittises-
ti kieltäytyi olemasta *horo*. Näin tapahtuu esimerkissä 4.

Seuraavassa katkelmassa ollaan koulun ruokalassa. Nauhoitus on aluillaan ja jaan
tutkittaville nauhureita. Hetkeä aiemmin olen pyytänyt myös Ranaa ottamaan nauhurin
välitunnin ajaksi. Hiukan myöhemmin kaikki siirtyvät koulun aulaan, jossa ohjeistan
Ranaa mikrofonin kiinnittämisessä.

Esim. 4. (Ruokailu. Rana (R), Vera (V) ja Drita (D) istuvat
syömässä ja juttelemassa.)

- 1 D: Rana säki laitat **vitu horo**
- 2 R: no vittu sä (-)
- 3 V: **Rana horo** (.) he he **horo Rana** (.) no ei läppä
- 4 R: njää (.) varo mä en lyö sua kohta

---

¹³ Draamaan nuorten tyttöjen sosiaalisissa käytännöissä on kiinnittänyt huomiota myös Eckert (2008).

5 V: ehee (.) uskoin
 ((hetkeä myöhemmin, kun tytöt ovat siirtyneet aulaan))

6 N: Rana (.) tässä on tää (.) sull o- @e:ei sull on tota
 7 hilloo tos valkosessa paidassa.@ (1.0) ton voi
 8 laittaa [sinne] taskuun
 9 R: [fehɦf]
 10 N: ja paat toi johonki siihen sun [paitaas kiinni]
 11 R: [hei horo]
 12 voitsä pliis hakee mulle (.) vettä
 13 V: ↑mä en o horo
 14 D: (-)
 15 N: >mitäh?<
 16 D: mitä tapahtu
 17 V: hilloo meni ton paitaan

Esimerkin alussa Dritan Ranalle suuntaama *vituhoro* tuntuu neutraalilta, eikä Ranakaan reagoi sanaan loukkaantumalla (r. 1 ja 2). Ranan vuoro rivillä 2 keskittyy käsittääkseni enemmänkin protestoimaan Dritan yritystä komennella häntä. On harvinaista, että Ranaa kutsuttiin *horoksi* tai *bitchiksi* ilman hänen omaa aloitettaan. Tämä nähtiin jo esimerkissä 3, jossa poika kutsui Ranaa *bitchiksi*. Silloin pojan vuoro (esim. 3, r. 6) herätti hieman vahingoniloista hilpeyttä Anisassa ja Verassa (esim. 3, r. 7 ja 9). Tällä kertaa ongelmaa vuorovaikutuksessa ei synny: Dritalla Ranan parhaana ystävänä tuntuu olevan valtuudet kutsua tätä *bitchiksi* (r. 1).

Rivillä 3 Vera tarttuu tähän sosiaalisen hierarkian kyseenalaistamiseen kenties Dritan aloitteen turvin ja jää toistelemaan ”Rana horo” -yhdistelmää, mutta kumoo sanansa heti perään vetoamalla *läppään*. Veran valtuudet Ranan horotteluun eivät kuitenkaan ole lainkaan samat kuin Dritalla. Tässä kohtaa keskustelua *horohoro* muuttuu ongelmalliseksi, minkä Rana tuo melko eksplisiittisesti esiin rivillä 4. Vera vakuuttaa lopuksi vielä keskustelun etenevän vitsimoodissa esittämällä epäuskonsa Ranan uhkauksen totisuudesta (r. 5) – Veran vuoron merkitys on tarkkaan ottaen ’en usko’. Myöhemmin, tyttöjen siirryttyä ruokalasta koulun aulaan Rana tuntuu antavan Veralle takaisin: rivillä 11 Rana nimittää Veraa *horoksi*.

Aulassa huomaamme Ranan valkoisella paidalla puolukkahilloa. Riveillä 11–12 Rana pyytää Veraa hakemaan vettä puhdistukseen paitansa. Vuoro on kiinnostava: se sisältää ehkä neutraaliksi tarkoitettua, mutta loukkaavana käsitellyn *horon* sekä pyynnön käskystä erottavan *voitsä pliis* -ilmauksen. Tällainen kohtelias pyyntö on Ranalle melko harvinainen – ehkä ilmauksen poikkeuksellisuutta pehmentämään tarvitaan sen alkuun

horo. Veraa kohtelias pyyntömuoto ei silti vakuuta, ja hän puolustautuu tiukasti rivillä 13. Rana ei enää vastaa tähän, sillä topiikki vaihtuu Dritan tultua paikalle. Tilanne ratkeaa lopullisesti tyttöjen siirtyessä vessaan paitaa pesemään.

Horoa käsiteltiin loukkaavana sanana aineistossa vain silloin, kun tilanteeseen liittyi jo valmiiksi eripuraa tai jonkinlaisia jännitteitä. En kuullut muiden kuin Ranan ja Veran välillä *horoksi* kutsumisen aiheuttavan ongelmaa vuorovaikutuksessa. Heidän suhteensa olikin ylipäänsä jännitteinen, ja pieniä ristiriitatilanteita syntyi tuon tuosta. On kiinnostavaa, ettei englanninkielinen sana *bitch* herättänyt koskaan samanlaista vastareaktiota. *Bitch* tuntuikin liittyvän nimenomaan tietynlaista mielikuvaa herättelevään puhetapaan, eikä sen merkitykseen kiinnitetty samassa määrin huomiota kuin *horon*.

Ranan puhe sisälsi runsaasti AAVE-vaikutteisia sanoja. Näistä mainittakoon esimerkiksi *chillata* ('ottaa rennosti'), *battle* ('kaksintaistelu', esimerkiksi tanssissa tai räppäyksessä) ja suomeksi käännetty sana *sisko*, joiden kaikkien alkuperä on afroamerikkalaisten nuorten kielenkäytössä. Myös hänen ystävänsä tunnistavat englannin ahkeran käytön nimenomaan Ranalle tyypilliseksi seikaksi. Sannin sisko, jonka ryhmä myös hyvin tunsi, kommentoi Ranan kanssa tekemääni haastattelua sanomalla "siellä nauhalla on varmaan aika monta kertaa *bitch*". Myös esimerkissä 3 tunnutaan viittaavan tähän: pojan vuoro rivillä 3 vaikuttaisi kommentoivan Ranan tapaa toistella sanaa *bitch*.

Rasismia tutkineen Anna Rastaan (2007: 118) tutkimusaineistossa "[n]uorten kertomuksissa nousee esiin se, miten eri nuorisokulttuurit tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia olla 'muuta(kin) kuin suomalainen'". Cutlerin (2008: 10–14) mukaan Itä-Euroopasta Yhdysvaltoihin muuttaneille nuorille nimenomaan hip hop tarjoaa vaihtoehdoisen tulokulman amerikkalaisuuteen, etnisyyteen ja maahanmuuttajuuteen. Hip hopin avulla on mahdollista häivyttää oma etninen tausta ja syntyperä ja olla silti asettautumatta mihinkään toiseenkaan etniseen kategoriaan. Varsinkin Yhdysvalloissa etnisyyteen liittyvät kategoriat kuten *musta* ja *valkoinen* saattavat tuntua maahanmuuttajasta vierailta, joten tulokkaalle voi olla helpompaa asettaa itsensä tyystin niiden ulkopuolelle. Hip hop-tyylisten kielellisten markkereiden avulla on mahdollista ilmaista myös yleistä etnisestä valtavirrasta poikkeamista, tarkemmin määrittelemättömään vähemmistöön kuulumista (Svendsen & Røyneland 2008: 79).

Ylpeyttä omasta taustasta ja (ei-valkoisesta) ihonväristä korostava hip hop-kulttuuri tuntuu tarjoavan osalle suomalaisista maahanmuuttajanuorista voimaannutta-

van kokemuksen. Hip hopin voimaannuttavaan vaikutukseen ovat viitanneet myös Nurmi (2008: 157) sekä Westinen (2007: 41). Olen joskus kuullut ajatuksen hip hopin ja siihen liittyvä elämäntavan sosiaalisesti integroivasta vaikutuksesta Itä-Helsingin lähiöissä etenkin maahanmuuton ensi vaiheissa. Suomessa hip hop -kulttuuriin liittyy usein rasmin vastaisuus, joka mainitaan useissa tutkimuksissa myös multietnolektiä käyttävien ryhmien yhdeksi keskeiseksi piirteeksi. Kenties hiphopparit ovat tarjonneet luontevan sosiaalisen viitekehyksen, jossa etniseltä taustaltaan ei-suomalaiset ovat voineet tuntea olonsa tervetulleiksi.

Kun kysyin ryhmähaastattelussa, minkä maalaisia tytöt kokevat olevansa, Rana vastasi olevansa afroamerikkalainen. Hän myös selitti käsitettä Veralle, joka hieman kyseenalaisti väitettä: *se tarkoittaa, et on tumma*. Sana afroamerikkalainen viittaa siis Ranan mielestä ihonväriin, ei niinkään syntyperään tai tarkemmin etnisyyteen. Taustalla tässä saattaa olla amerikkalaisen populaarikulttuurin malli; USA:ssahan mustia on tapana nimittää poliittisesti korrektilla nimityksellä *African American*, ei sanalla *black*.

Ihonvärin ja etnisyyden yhteyttä nuorisokulttuureihin valottaa myös seuraava esimerkki, jossa Rana perustelee ihonvärillään sitä, ettei ole *pissis*. Olin hetkeä aiemmin pyytänyt tyttöjä selittämään minulle eri alakulttuurien eroja, muun muassa sitä, millaisia *pissikset* ja *gangstat* ovat.

Esim. 5 (Ryhmähaastattelu. Rana (R) ja Vera (V) vastaavat kysymykseen siitä, ovatko he pissiksiä. Yksinkertaistettu litteraatio.)

- 1 N: ootteks te pissiksiä
- 2 R: E:I, hell no
('ei helvetissä', eng.)
- 3 fmi- mikä mikä mikä mun väri olif
((koskee sormenpäillä poskeaan))
- 4 V: EI OLLA

Rana oli kertonut olleensa ”aiemmin gangsta”, mikä sai minut utelemaan, mitä tytöt ovat sitten nyt – *pissiksiäkö* vai kenties jotain muuta. Ranan vastaus rivillä 2 on siinä määrin painokas, että hän tuntuu tekevän selvän pesäeron itsensä ja pissisten välille.

Tätä eroa hän tuntee selittävän nimenomaan syntyperällään, vaikka tytöt myöhemmin haastattelussa vakuuttivatkin, ettei pissiksenä olo vaadi mitään tiettyä ihonväriä (r. 3)¹⁴.

Seuraava katkelma on ryhmähaastattelusta, jossa puheena olivat muun muassa eri tanssilajit. Tytöt kyselivät myös minun harrastuksistani. Vaikka varsinkaan Vera ei hyväksynyt Ranan "afroamerikkalaisuutta" aiemmin haastattelussa täysin ilman vastalauseita, tuntuu Ranan afrikkalaisuus ja ihonväri yhdistyvän Verankin mielessä ennemmin Harleemiin kuin Hargeisaan.

Esim. 6 (Ryhmähaastattelu. Drita (D), Vera (V) Rana (R) ja Dritan sisko Edona (E) juttelevat eri tanssilajeista.)

- 1 N: nykyään mä käyn vaa sit- jollai semmosilla
2 bailati: notunneilla ja afrossa ja semmosissa
3 R: mikä [afrotanssi]
4 D: [ai ↑afro]
5 N: ↑afroo.
6 V: [↑yo man (.) Chi↓ca:↓go]
('hei tyyppi', eng.)
7 N: [ne on länsiafrikkalaisii-]
8 R: ei se oo toll(h)asta ((potkaisee Veraa kohti))
9 (naurua)
10 V: läpäl ha ha ha (.) no ei
11 E: °okei (.) nyt olkaa hiljaa°
12 N: ↑ei ↑tarvii olla hiljaa

Kun Rana ja Drita pyytävät selvennystä siihen, mitä afrotanssi on (r. 3–4), tarjoaa Vera vastaukseksi melodisesti lausutun vuoron *yo man, Chicago* (r. 6). Samalla kun yritän vastata kysymykseen (r. 7), esittää Rana vastustuksensa Veran tekemään afro-tulkintaan (r. 8). Nauru vähentää tilanteen jännitettä ja ilmaisee, että kaikki jakavat käsityksen sananvaihdon kepeydestä.

Vuoro viittaa todennäköisesti ilmoituslehti Keltaisen Pörssin televisiomainokseen, jota esitettiin 2000-luvun alussa ja joka sittemmin on nauttinut ilmeisesti jonkinlaista kulttisuosiota internetin YouTubessa (<http://www.youtube.com/watch?v=Ueeb3qT5jPo>). Mainoksessa huppariin ja suuriin housuihin sonnustautunut poika kuvaa itseään video-

---

¹⁴ Ranan kommenttia hänen ihonväristään peilaa kiinnostavalla tavalla Helsingin Sanomien artikkeli monietnisestä tyttöjen kaveriporukasta Itä-Helsingissä (Helsingin Sanomat 28.10.2009). Tytöiltä kysyttiin haastattelussa, kokevatko he olevansa suomalaisia. Suomessa syntynyt somalialaistaustainen tyttö "nauraa ja osoittaa ihonväriään: 'Hei, mä oon somali.'"

kameralla, soittaa satunnaisia ääniä kosketinsoittimella ja räppää. Räppäyksessä toistuvat sana *yo* sekä *yo man, Chicago*. Mainos ironisoi itseään katu-uskottavina räppijätkinä pitäviä valkoisia poikia; aikansa heiluttuaan poika kolauttaa päänsä videokameraan ja sanoo surkeana: ”vaihdetaan räppimasiina kestävään videokameraan”. Videokatkelman yhteydessä käydyssä keskustelussa samalla internet-sivulla moni informanttieni ikätoveri tuntui muistavan mainoksen ala-asteajoiltaan, joten on hyvin mahdollista, että myös informanteilleni mainoksella on tuhti annos nostalgia-arvoa.

Vaikka *yo man Chicago* saattaa vaikuttaa ensi kuulemalta harmittomalta vitsiltä ja teinien hokemalta, on kiinnostavaa, että Vera viittaa juuri mainokseen, joka kyseenalaistaa suomalaisten hiphoppareiden aitoutta. Vuoro tuntuisikin toimivan jonkinlaisena piikkinä Ranan suuntaan; Rana on ainakin työistä se, joka Veralle vastaa. Se, kohdistuuko Veran kritiikki Ranan epäaitouteen afroamerikkalaisena hiphopparina, afrikkalaisen kulttuurin ja tanssin asiantuntijana vai kenties johonkin muuhun, jää arvailujen vaaraan. Rana viestii vastauksellaan (r. 8) useampaakin asiaa samanaikaisesti: sitä, että hän ensinnäkin tietää, millaista afrotanssi ei ole, sekä sitä, ettei Veran vitsi naurattanut häntä. Veran piikki tuntuu joka tapauksessa osuvan – Rana kokee kenties taustansa asetetun jollain lailla kyseenalaiseksi, vaikkei hän ilmeisesti olekaan erityisen hyvin perillä afrikkalaisten kansantanssien luonteesta eikä afrikkalaista taustaansa korostakaan.

Tummaihoiselle, afrikkalaistaustaiselle mutta Suomessa varttuneelle nuorelle saattaa afroamerikkalainen nuorisokulttuuri tarjota hyvinkin luontevan samastumiskohteen. Ihonväri tuo myös tiettyä uskottavuutta varsinkin hip hop -kulttuurin suhteen. Kuvaavan esimerkin tästä tarjosi tilanne, jota todistin nuorisotalolla. Rana kätteli hip hop -tyylisesti pukeutunutta poikaa musiikkivideoista ja jenginuorista kertovista elokuvista tutulla monivaiheisella tekniikalla. Samaa yrittänyt Drita sai Ranan puuskahtamaan *et sä osaa* sekä havainnollistavan opastuksen kättelyrituaalin saloihin.

Ihonväritään vaalea Drita ei ollut tilanteessa afroamerikkalaisen nuorisokulttuurin automaattinen tuntija, vaan kaipasi ainakin Ranan mielestä tarkempaa tietoa rituaalin oikeaoppisesta toteutuksesta. Ranan asettuminen asiantuntija-asemaan tilanteessa, josta Dritalla toki lienee samanlaiset pohjatiedot musiikin, television ja elokuvien kautta, kertoo paljon siitä, mihin alakulttuuriin kenelläkin heidän mielestään on pääsy. Tummaihoisen, vaikka sitten Oulussa syntynyt nuori, on ilmeisesti saanut syntymäoikeutenaan jonkinlaisen ymmärryksen amerikkalaisten jenginuorten elämästä ja kulttuurista.

Rana myös kertoi moneen otteeseen opettaneensa muille tytöille ja etenkin entiselle *pissikselle* Dritalle sanoja ja tanssiliikkeitä.

Hip hop -kulttuurissa ihonväri on usein läsnä ja keskustelunalainen monin tavoin (Alho, suullinen tieto 9.9.2009). Valkoisten hiphoppareiden aitoutta kyseenalaistetaan, ja heistä puhutaan hiukan alentuvaan sävyyn ja usein vitsailtenkin nimityksellä *wigga*, *white nigga*, 'valkoinen neekeri'. Hip hopin ajatellaan monesti kuuluvan aidosti vain mustille. *Nigga*-sana¹⁵ kantaa mukanaan monenlaisia merkityksiä ja kulttuurista paino-
lastia, mikä näkyy myös esimerkissä 7. Etnisyyden, hip hopin ja autenttisuuden suhdetta kommentoidaan laajalti myös Suomi-rapissa, jossa usein ironisoidaan suomalaisen hip hopin kaukaisuutta alkulähteistään (Nieminen 2003: 176–178; Westinen 2007: 32–34).

Seuraava esimerkki kuvaa nuorten pääsyä eri nuorisokulttuureihin hiukan samaan tapaan kuin edellä käsitelty kättelyrutiinin hallitseminen. Nauhoitus on tilanteesta, jossa jo esimerkissä 3 esiintynyt poika ja Rana kuuntelevat välitunnilla rap-musiikkia ja laulavat mukana. Musiikki on peräisin Dritan muistikortista.

Esim. 7 (Ruokatunti. Rana (R), anonymi poika (p1) ja Drita (D) kuuntelevat musiikkia.)

```
1 R: ((laulaen)) [nigga west si:de]
2 p1: ((laulaen)) [nigga west si:de] (.) WA-
3 R: ((rytmikkäästi)) run nigga run a a a a run ahh ha (.) h
4 (3.0)
5 R: oh vittu tää muija on gängsta [gæŋsta] >kato mitä
6 musaa< se kuuntelee (.) ilmam mua (.) se olis jos-
7 sai
8 (1.0)
9 p1: kuuntelis jotai @dingala dingala ulilili staa@
10 D: mh mh mh
```

Ensimmäisen ja toisen rivin *nigga west side* kuuluu kuuntelussa olevaan rap-kappaleeseen. Rana ja poika laulavat sen yhteen ääneen kappaleen mukana. Sen sijaan rivillä 2 esiintyvä *WA* ei kuulu lauluun, vaan poika lisää sen säkeen perään itse. Englannin kysymyssana *what* reaalistuu hip hopin kielessä usein muodossa *wa*; tässä vaiheessa

---

¹⁵ *Nigga*- ja *nigger*-sanojen käytöstä ja merkityksistä yleisemmin löytyy laajalti tutkimusta, ks. esim. Judy (2004).

koodi vaihtuu siis hip hopiin. Rivin 3 kohdassa musiikkia ei enää kuulu, mutta on toki mahdollista ja jopa todennäköistä, että myös *run nigga run* on osa kappaleen sanoitusta. Ainakin vuoro lausutaan rytmikkäästi. Joka tapauksessa rivien 1 ja 2 säe *nigga west side* tuntuu laukaisevan hip hop -koodin.

Vaikka Ranan suusta kuultuna *gangsta* on ilman muuta kehu, arvostelevat Rana ja poika Dritan musiikkimakua samaan aikaan melko suorasanaisesti (r. 5–9). Katkelmassa esiintyvän laulunpätkän *dingala dingala ulilili staa* tulkitsin jonkinlaiseksi Bollywood-imitaatioksi; kuulin informanttien kuuntelevan myös tähän musiikkityyliin kuuluvia kappaleita. Bollywoodiin ja bhangra-musiikkiin¹⁶ viittaavat paitsi tunnistamaton kieli – jonka arvelen silkaksi siansaksaksi – sekä äänenmuodostus, joka tapahtuu suomen kielelle epätyypillisen takaisesti ja sävelkorkeudeltaan korkealta. Poika laulaa myös länsimaiselle musiikille hiukan vieraalla voimakkaalla vibratolla. Kritiikki Dritan musiikkimakua kohtaan tuntuu suodattuvan huumorin läpi. Drita ei väitä vastaan, mutta hänen hymähdyksensä ei kuulosta kovin huvittuneelta (r. 10).

Pojan ja Ranan käymästä keskustelusta on tulkittavissa, että heidän mielestään A) Dritan musiikkimaku on parantunut hänen ystäväystytyään Ranan kanssa ja että B) leimallisesti etninen, muu kuin rap- tai R'n'B-musiikki on jossain määrin epämuodikasta ja kenties noloakin. Jokainen Ranan ja pojan neljästä nauhalle tallentuneesta keskustelusta sisältää runsaasti AAVE-tyylisiä aineksia, joten arvelen niiden kuuluvan luontevana osana heidän väliseen kanssakäymiseensä.

Gangsta-kulttuuri oli minulle entuudestaan tuttua lähinnä gangsta-rapista, joka on yksi rap-musiikin alalajeista. Sille ovat tyypillisiä etenkin runsas väkivaltakuvasto ja maskuliinisuus¹⁷. Koska liitin gangsta-rapin ennen kaikkea maskuliinisuuteen ja lain

---

¹⁶ Rampton tarjoaa bhangra-musiikista Isossa-Britanniassa ja omassa aineistossaan varsin kattavan esityksen (2005: 237–263). Suomessa sanaa *bhangra* käytetään harvoin – usein kyseistä musiikkityyliä kutsutaan Bollywood-elokuvien mukaan Bollywood-musiikiksi ja tanssia Bollywood-tanssiksi bhangra-tanssin sijaan. Wikipediasta löytyy tarkempaa tietoa musiikkityylin synnystä ja kehityksestä. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Bhangra>)

¹⁷Lisää *gangsta rapista*: Westinen 2007: 30, 32. Ironisen aikalaiskuvan suomalaisesta gangsta-kulttuurista antaa Internetin Wikipediaa parodioiva Hikipedia-sivusto. Sen mukaan ”[G]angsta on rappia kuuntelevien teinien kutsumanimi. Myös 87 % Hip hopin kuuntelijoista, sekä 43 % muista juna-aseilla vetelehtivistä

rajamailla toimivan kovan kundin imagoon, tahdoin tietää, millaisia tyttö-gangstat ovat. Seuraavassa esimerkissä Rana kertoo yhdessä muiden tyttöjen kanssa näkemyksensä siitä, mitä gangsta-kulttuuri on.

Esim. 8 (Ryhmähaastattelu. Rana (R), Edona (E), Drita (D) ja Vera (V) kertovat, millaisia gangstat ovat. Tilanteessa on läsnä myös Sanni (S).)

1 R: yes?
2 E: ((Ranalle)) selitä mikä tota g- gängsta on
3 R: ahaa?
4 N: nii sä oot ollut gängsta ni sä osaat varmaan kertoo
5 [parhaite]
6 R: [mä oon] ollu vai mä oon [vielkii]
7 N: [nii] (.) ai sä oot
8 vieläki
9 R: (-) mull on tänään hame eh
((tarttuu hameenhelmaansa))
10 D: sä oot aina ollu (.) syntyny tälläseks
11 R: hä?
12 V: ((nauraa))
13 N: ɿnii (.) et ku sä sanoit et sä olit gängsta sillon
14 ni
15 R: emmä ollu
16 N: mut sä oot edelleev vai
17 R: mun su- mun veris on gängstaa hhih
18 N: mmhm?
19 V: hakkaa ihmisii[koulus]
20 R: [EI NE] OO MITÄÄN HAKKAA TYHMÄ
21 D: se [pitää aina hauskaa] ne ei koskaa itke
22 R: [NE KUUNTELEE] (.) ne kuuntelee tollast
23 räppii sit niil on nn
24 D: välil ärämbiitä
25 R: ni #nn# kyl ne ärämbiitä (.) sit ne ne roikottaa
26 (.) tai sillee mt välil jotkut roikottaa housui?
27 N: mmhm?
28 R: ja sitte
29 D: sheikkaa
30 R: vetää huumeita? paitsi emmä vedä (.) ahh HA HA
31 S: nii paljoo (.) fno eif
32 D: ne on iha hullui ne vaan nauraa ei koskaa itke
33 R: SIT NE sit ne dissaa @waidin out@

---

luusereista luulee olevansa tälläisiä – (G)angstailuun kuuluu erilaisia asioita kuten teräaseiden kantaminen mukana, vaikka kantaja ei osaisi edes linkkaria avata. Tämän lisäksi gangstakulttuurin [!] kuuluu pahennusta herättävä yltiöpäinen kiroilu – Gangstailu-kiroilu poikkeaa kuitenkin normaalista nuorison kiroilusta siinä, että se tapahtuu yleensä englanniksi tyyliin "äh, äh, uh, matofaka, nigga, nigga, yo, yo". (<http://hiki.pedia.ws/wiki/Gangsta>)

((tässä vaiheessa topiikki muuttuu, mutta hiukan myöhemmin Rana palaa aiheeseen))

34 R: sit ne kuuntelee kaka- osaa tanssii

35 N: mhmh

36 R: kaikkee you know (.) vähä niinku mä you know fno °ei°f

Katkelma peilaa kiinnostavalla tavalla *gangsta*-kulttuurin ja etnisen taustan suhdetta. Erityisen paljastavia kommentteja ovat rivien 10 ja 17 vuorot, joissa sekä Drita että Rana itse implikoivat *gangstana* olemisen olevan Ranalle jotenkin synnynnäistä. *Afroamerikkalainen* ja *gangsta* tuntuvat tässä kontekstissa olevan tytöille kutakuinkin synonyymisiä kategorioita.

Kyseisen ryhmähaastattelun litterointi oli vaikeaa, sillä usein viiden tytön ja minun välillä käytiin samanaikaisesti vähintään kahta eri keskustelua. Pällekkäispuhuntaua oli valtavasti, ja koska informanteilla ei tässä haastattelussa ollut henkilökohtaisia mikrofoneja, on äänenlaatu paikoin kehno. Tästä syystä myös tässä katkelmassa on muutamia epäselväksi jääneitä kohtia, kuten Ranan kommentti hameesta rivillä 9. On mahdollista, että Ranan lausuma kuuluu kokonaisuudessaan: *mä oon ollu vai, mä oon vielkii, siks mullon tänään hame*. On myös mahdollista, ettei kuulematta jäänyt konjunktio olekaan *siksi*, vaan esimerkiksi *vaikka*.

Yksilöhaastattelussa keskustelimme Ranan kanssa huivin ja hameen käytöstä ja niihin liittyvistä säännöistä. Rana kertoi, että hiukset peittävän huivin lisäksi hänen somalialaistaustaisena muslimina pitää käyttää pitkää hametta tai vähintään tunikaa farkkujen kanssa. Ryhmähaastattelussa Ranalla on päällään pitkä hame. Jollain tavalla hame tuntuu kuitenkin merkitykselliseltä myös *gangstauteen* liittyen – joko hameen käyttö selittyy *gangstaudella* tai sitten vielä luultavammin päinvastoin: ”vaikka minulla on hame, olen silti *gangsta*”. Koska puheena on ollut nimenomaan se, millaisia *tyttögangstat* ovat, liittyy hame selvästi tavalla tai toisella tähän. Uskonnon ja vanhempien kotimaan kulttuurin säätelemät pukeutumiskoodit saatetaan siis hyvinkin perustella henkilökohtaisina, nuorisokulttuuriin liittyvinä valintoina.

Asia tuntuu saavan lisävalotusta myöhemmin, kun keskustelussa tulee esiin housujen roikottaminen. Siihen liittyvä epäröinti (*niil on nn, ni #nn# (– –) sit ne ne – roikottaa-* sekä maiskaus riveillä 25–26) ja erityisesti tarkennus *välil jotkut roikottaa* riveillä 26–27 viittaisivat siihen, että Ranalle on tärkeää korostaa, että vaikka hän kenties kaikilta ulkoisilta ominaisuuksiltaan ei täytäkään *gangstoihin* yleensä liitettäviä

määreitä, hän kuitenkin on *gangsta* mitä suurimmassa määrin. *Gangsta*-henkiset somali-tytöt saattavat hyvinkin pukeutua roikkuviin farkkuihin, mutta tuskin vailla minkäänlaista kapinan elementtiä. Kenties Ranalle hameen käyttöön kytkeytyy tämänkaltaista kulttuurien kohtaamiseen liittyvää ristivetoa: hametta käytetään, kun on pakko, vaikka se sotisi alakulttuurin pukeutumiskoodistoa vastaan.

Katkelmassa ovat kiinnostavia myös muiden tekemät tulkinnat *gangsta*-kulttuurista. Veralle *gangstat* ovat ennen kaikkea *koviksia*, jotka hakkaavat ihmisiä koulussa. Myös Drita kertoo käsityksiään aiheesta. Hän on tytöistä Ranalle läheisin, joten hän varmaankin kokee olevansa porukasta Ranan jälkeen lähimpänä aihetta. Dritan vuorossa rivillä 21 mainitaan hauskanpito, joka tuli esiin myös muissa keskusteluissamme *gangstoista*. Drita palaa asiaan vielä rivillä 32, jolloin saa äänensä paremmin kuuluviin. Hauskanpito vaikuttaa olevan Dritan mielestä siis hyvin keskeinen *gangsta*-kulttuurin elementti. Ranalle *gangstana* olemisessa on kyse paitsi sopivasta ihonväristä, rap- ja R'n'B-musiikista ja urbaanista katukulttuurista, myös tietystä kovapintaisesta asenteesta, vaikka hän kieltääkin suoranaisen väkivallan.

Jonkinlaista *gangsta*-identiteettiä tuntuu rakentavan Ranan ilmaus *white girls*, jolla hän nimitti muutamaan otteeseen muita ryhmän tyttöjä. Kenttäpäiväkirjamerkintäni mukaan Rana totesi muille tytöille: ”te ootte niin *white girlsei* (.) te ootte niin dorkia”. Rana korosti ilmauksella olevansa ryhmästä ainoa oikeasti musta ja siten automaattisesti paremmin selvillä siitä, mikä on tavoiteltavaa tai *coolia*. Muut, valkoiset tytöt, ovat hänestä hiukan ”noloja” ja käyttäytyvät lapsellisesti. Lausahduksessa yhdistyvät herkullisesti 2000-lukulainen katu-uskottavan itähelsinkiläistytön puhetapa ja vanha stadin slangi, jossa sana *dorka* on tuttu jo 1900-luvun alusta (Paunonen & Paunonen 2000: 152).

White girls lausuttiin ilmoille myös eräässä hyvin toisenlaisessa tapauksessa, josta olen tehnyt merkinnän kenttäpäiväkirjaani. Tuolloin Rana ja eräs suomalaistyttö ajautuivat jonkinlaiseen sanaharkkaan välitunnilla. Tilanteessa esiintyi samoilla sanoilla tehty, mutta merkitykseltään hyvin erilainen viittaus toisen osapuolen ihonväriin. En nähnyt, mistä riita syntyi, mutta kuulin, kun Rana lähti tilanteesta ja totesi tytölle aggressiiviseen sävyyn, ettei tämä osaa tapella, koska on *white girl*. Ilmaus tuntui toisaalla toimivan hyvántahtoisena kiusoitteluna ystävien kehnosta katu-uskottavuudesta, toisessa hetkessä taas loukkaavaksi tarkoitettuna vähättelynä ja jopa hyökkäyksenä. Kyseises-

sä hetkessä konkretisoitui myös Ranan kovan tytön rooli – ymmärsin hänen uhkaavan toista tyttöä myös fyysisesti. Ilmauksen avulla saatettiin siis rakentaa myös kovan tytön identiteettiä.

Perinteisesti hip hop on nähty hyvin maskuliinisena, jopa yksinomaan miesten kulttuurina (Alho, suullinen tieto 9.9.2009). Suurin osa hip hop -artisteista on miehiä ja esimerkiksi levyjen soittaminen klubeilla ja graffitien maalaus on usein nähty vain miesten ja poikien temmellyskentäksi. Naisen paikka hip hopissa on ainakin kulttuurin ulkopuolisen silmin tyypillisesti melkein pä asusteenomainen: uskottavalla hiphopparilla on rahaa, autoja, naurettavan kalliita koruja – ja kauniita naisia. Kaupallisten kanavien musiikkivideoilla naiset pitävät usein huolen taustalaulusta ja -tanssista sen sijaan, että olisivat kulttuurin varsinaisia subjekteja ja toimijoita.

Kiinnostavaa Ranan kannalta on se, että juuri *gangsta rap* on usein nähty maskuliinisen hip hopin maskuliinisimpana linnakkeena. Ranan suhde maskuliiniseen kuvastoon vaikuttaa kuitenkin monin paikoin mutkattomalta. Esimerkiksi hip hop -kättely on luonteeltaan hyvinkin maskuliininen kahden miehen keskinäisen solidaarisuuden osoitus (Alho, suullinen tieto 9.9.2009), mutta Rana ei epäröi käyttää sitä tavatessaan samaan alakulttuuriin identifioituvan kaverinsa. Huomionarvoista lienee, että havaintojeni mukaan nuorisotalolla aikaansa viettävillä tytöillä oli tapana tervehtiä ystäviään – niin poikia kuin tyttöjäkin – halaamalla. Todistamani kättelyepisoodi oli ainoa laatuaan tyttöjen ja poikien välillä.

Tytöille hip hop ei siis ole lainkaan ongelmaton alakulttuuri samastuttavaksi. Passiivinen kauniin tytön osa ei tunnu sopivan varsinkaan Ranalle, joka on mielipiteissään ja puheissaan hyvinkin suorasanainen. Kenties *gangsta*-kategoria tarjoaakin paremman samastumiskohteen. Kaupallisen rap-musiikin naiskuvan sijaan *gangsta*-sana herättää mielikuvan vahvasta ja itsenäisestä yksilöstä, joka sanoo, tekee ja toimii. Maskuliinisen kuvaston hyödyntäminen toimii kenties helppona kiintopisteenä; naispuolisia esikuvia kun on varsinkaan *gangsta rapin* parista melkein pä mahdoton löytää. Rana toi useaan otteeseen esiin ihailunsa laulaja-näyttelijä Queen Latifaa kohtaan, jota voisi pitää tällaisena positiivisena hip hopin vahvan naisen esikuvana, vaikkei hän *gangsta rapia* tee-kään.

Eryteisesti Ranalle, Dritalle ja Sannille musiikki vaikutti olevan hyvin tärkeä osa elämää. He kuuntelivat jatkuvasti musiikkia kuulokkeilla tai kännykästä sekä lauloivat

itseksensä. Rana ja Drita myös harrastivat break dancea. Musiikin kuuntelun lisäksi tanssimisella oli tyttöjen keskinäisessä ajanvietossa tärkeä sija. Heti ensimmäisellä sovitulla tapaamiskerrallamme tytöt tahtoivat esiintyä minulle ja videokameralle. Ruokavälitunneilla he katosivat usein aulasta suureen, peileillä varustettuun tyttöjen vessaan *sheikkaamaan*. *Sheikkaus*¹⁸, tanssiminen hiphop- ja R'n'B-musiikin tahtiin etenkin lantiota heiluttaen ja pyörittäen, kuului vapaa-ajallakin tyttöjen vakituisiin aktiviteetteihin. Myös tämä tanssimuoto on tuttua erityisesti mustan listamusiikin musiikkivideoista.

Kuten edellisistä katkelmistakin ilmenee, oli englantia itsestään selvästi myös musiikin kieli. Tytöt kuuntelivat amerikkalaisen rap- ja R'n'B-musiikin lisäksi vain satunnaisia bhangra-kappaleita sekä arabiankielisiä pop-hittejä. Aineistossani on runsaasti musiikin avulla tilanteisiin tuotua monikielistä ainesta: tytöt lauloivat paljon sekä yhdessä musiikkia kuunnellen että itseksensä hyräillen. Joskus musiikinkuuntelu toi myös mukanaan muuta monikielistä vuorovaikutusta. Samaan ilmiöön on kiinnittänyt huomiota myös Rampton (esim. 2005: 222).

Esim. 9 (Ruokatunti. Rana (R), Sanni (S) ja anonyymi poika (p1) kuuntelevat musiikkia ja keskustelevat muistikortteille ladattua kappaleista. Tilanteessa on läsnä myös toinen poika (p2))

1 S: **fuck you?**
('haista vittu', eng.)
2 p1: onks tää (.) mikä tää on
3 R: Allu latas
4 S: **fuck you.**
('haista vittu', eng.)
5 p1: **fuck you? fuck me.**
('haista vittu. haista ite', eng.)
6 R: öhö **taqsif me**
('haista vittu', al. + eng.)
7 ((naurua))
8 R: sano viel mitä se-
9 p1: **fuck you pay me** (0.2)**fuck you** (.) **pay me** (.)
('haista vittu, maksa mulle', eng.)
10 **>money money< >zaggy zaggy<**
11 p2: Rami kertoki pahan jutun. tietsä sun täytyy-
12 S: mä en halua kuulla oo hiljaa

---

¹⁸ On mainittava, ettei *sheikkaaminen* alun perin liity rap-musiikkiin ja hip hop -kulttuuriin, vaan on tullut tunnetuksi jamaikalaisen dancehall reggaen myötä. Lisätietoa dancehallista: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dancehall>

Kyseinen katkelma seurasi välittömästi esimerkin 7 ”Bollywood-imitaation” jälkeen. Tilanteessa on läsnä useampi henkilö, ja se sisältää paljon musiikin kuuntelua ja sen mukana laulamista; hetkeä myöhemmin myös tanssia. Rana kertoo isoveljensä Allun ladanneen jonkin kappaleen muistikortille. Poika (p1) on hetkeä aiemmin hännännyt poikien suosiossa olevaa Sannia, johon arvelen Sannin vuorojen riveillä 1 ja 4 liittyvän. Poika (p1) toistaa Sannin haistattelun ja muuntelee sitä hiukan: *fuck me* (r. 5). Rana esittelee tuoreen keksintönsä *tashif me:n* (r. 6), joka kirvoittaa naurut muilta. Oletan, että rivillä 8 Rana alkaa pyytää muita suomentamaan ilmaus *taqsif sha nonen* – hän on kysynyt aiemmin nauhalla moneen kertaan, mitä se nyt oikeastaan tarkoittikaan.

Keskustelussa on läsnä runsaasti tilanteen ulkopuolisia ääniä, joilla osallistujat leikittelevät. Erityisesti riviltä 5 alkaen osallistujat tuntuvat ottavan jonkinlaisen roolin, josta käsin keskusteluun osallistuvat. Rivin 9 ilmaus ”fuck you, pay me” on tuttu monista rap-kappaleista ja sen merkitys on lähinnä ’olet velkaa minulle’ (Alho, suullinen tieto 9.9.2009). Epäselväksi jää, mitä poika rivien 9 ja 10 vuorollaan oikeastaan tekee tai haluaa sanoa. Nauhoituksiin mahtuu paljon tällaista ryhmän ulkopuoliselle käsittämättömyyden sananvaihtoa. On yhtä kaikki kiinnostavaa, että koko monikielisen vuorovaikutuksen jakso alkaa rap-kappaleesta, jonka sanoituksia ”run nigga run” lausutaan yksissä tuumin. Jakso pitää sisällään runsaasti ”fuck you, pay me”:n kaltaisia hip hop -elementtejä, jotka musiikki tuntuu osin kuljettavan puheeseen.

Suomalaista hip hopia artikkelissaan käsittelevän Matti Niemisen mukaan hip hop -kulttuurin ja -musiikin omaksumista Suomessa helpottaa huomattavasti musiikkivideoiden, TV-sarjojen ja elokuvien päivittäin välittämä ”aito” ghetto-kuvaus. (2003: 177, lainausmerkit Niemisen). Cutler (2008: 20) puolestaan toteaa, että usein nuorten kokemukset afroamerikkalaisesta kulttuurista pohjautuvat Amerikassakin stereotyyppisiin, kaupallisiin elementteihin. Tämä on otettava huomioon myös aineistoa käsiteltäessä ja lähdekirjallisuuteen viitatessa. Afroamerikkalainen tutkimus muodostaa tyystin oman tutkimuksen alan, joka keskittyy tutkimaan ”oikeaa” afroamerikkalaista kulttuuria. Informanttieni elämässä läsnä oleva hip hop ja ”afroamerikkalaisuus” on kuitenkin kaupallisuuden välittämä kuva kohteestaan. Heidän käsityksensä afroamerikkalaisten nuorten arjesta ei käsittäkseni ole sen lähempänä alkuperäistä kuin kenen tahansa muunkaan suomalaisen, joka seuraa amerikkalaisia tv-sarjoja ja kuuntelee rap-musiikkia.

Kalliokosken (2006: 299) mukaan ”[k]ieli on tärkeä väline prosessissa, jonka tuloksena ulkoa tuotu afroamerikkalainen (ja yleismaailmallinen) hiphop-kulttuuri muuntuu paikallisen nuorisokulttuurin osaksi”. Vaikka Kalliokoski viittaakin ennen kaikkea rap-sanoituksiin ja niiden lokalisointiin paikallisen kielen avulla, pätee sama myös puheeseen. Se, kuinka suomalaissyntyinen, somalialaisten vanhempien tytär muokkaa persoonaansa kohti autenttista ja katu-uskottavaa *bad girliä* suoraan *hoodeilta*, tapahtuu ennen kaikkea kielellisten käytäntöjen ja valintojen avulla.

3.1.3 Arabiankieliset ainekset

Monessa pohjoismaisessa tutkimuksessa (Kotsinas 2001: 39–49; Quist 2008: 47–48; Svendsen & Røyneland 2008: 70–71) on listattu multietnolektille tyypillisiksi leksikaalisiksi piirteiksi arabiankieliset sanat. Arabia yhdistää paitsi niitä maahanmuuttajanuoria, jotka puhuvat arabiaa äidinkielenään, myös suurinta osaa kaikista maailman muslimeista, sillä Koraanin kielenä arabia on islamin kieli (Anhava 1998: 117). Informanttijoukko onkin tältä kannalta mielenkiintoinen tutkimuskohde: kaikki neljä maahanmuuttajataustaista tyttöä ovat uskonnoltaan muslimeja, joten voisi olettaa, että heidän ryhmäpuheessaan esiintyisi myös arabiankielisiä aineksia.

Arabia tuntuukin merkitsevän tutkittaville juuri uskonnon kieltä. Kun pyysin heitä suomentamaan muutamia nauhalle tarttuneita vieraskielisiä ilmauksia, he saattoivat selittää kielen olevan ”arabiaa, kaikkien muslimien kieltä”. Ilmausten muuttaminen kirjalliseen muotoon ei läheskään aina käynyt mutkattomasti, sillä kirjoittaa he eivät arabiaa osanneet. Anhavan (1998: 117) mukaan useimmat sivistyneet muslimit osaavat jonkin verran arabiaa, joten on hyvinkin mahdollista, että tutkittavienkin perheissä arabia on ainakin jollain tavalla yksi kodin kielistä.

Quistin (2008: 47) ja Svendsenin ja Røynelandin (2008: 71) tutkimuksissa kaikkein frekventein multietnolektin leksikaalinen piirre oli *wallah*¹⁹. Se on arabiaa ja tarkoittaa kutakuinkin ’vannon Jumalan nimeen’ tai ’Jumalan kautta’. Ilmaus on tuttu

---

¹⁹ Tässä tutkimuksessa kirjoitan sanan kuten informanttini sen lausuvat. Sanan täsmällinen transkribointiasu tämä ei ole.

myös Tukholman multietnolekteistä (Kotsinas 2001: 46). Sana on Jaakko Hämeen-Anttilan (suullinen tieto 30.9.2009) mukaan islamilaisissa maissa hyvin arkipäiväinen, jopa täytesanan omainen. Vuorovaikutuksessa se toimii yleensä intensifioijana ja korostajana (Svendsen & Røyneland, mas. 71).

Wallah toistuu myös tämän tutkimuksen aineistossa taajaan. Aineistonkeruujaksolla koulussa ja nuorisotalolla kuulin myös muiden kuin tutkimukseen osallistuneiden nuorten käyttävän *wallahia* usein. Käsittääkseni sana onkin melko laajasti suomalais-taustaisten nuorten tiedossa, ainakin pääkaupunkiseudulla²⁰. Seuraava esimerkki on kotitaloustunnilta, jossa tytöt maistelevat erilaisia mausteita ja yrittävät saada toisensa maistamaan niistä tulisimpia. Rana käyttää *wallahia* yrittäessään vakuuttaa Dritan sanonsensa vilpittömyydestä.

Esim. 10 (Kotitaloustunti. Rana (R), Drita (D) ja Oona (O) maistelevat eri mausteita ja kommentoivat niiden makua. Opettaja (M) puuttuu tyttöjen kiroiluun.)

```

1 R:  hy:i ↑he:lvetti
2 M:  @Ra:na@
3 R:  kuka. anteeks ope (0.2) ope eks helveti kirosana.
4     helveti menee ihmisii ja paratiisi
5 ?:  hihi
6 M:  joo mut ei nyt käytetä sitä täällä [tunnilla      ]
7 R:                                     [okey PAratiisi]
8     nyt mä käyttän sitä sanaa
9     (0.4)
10 R:  °s'on hyvää°
11 R:  OLIKSE NEILIKKAA ((opettajalle))
12 ?:  kanelii
13     (0.2)
14 R:  °mis tääl on kanelii° ((itseksenn))
15 R:  @Dri:ta tu tänne@ (0.2) Drita Drita (.) Drita tää on
16     iha @vitsi hyvää@
17 O:  mhmh (-)
18 R:  >↑DRITA< (.) °tä on oikeesti tsilii tää on oikeesti
19     tsil(h)ii °hihi° (.) tä on tsilii° Drita tä on
20     @nii hyvää@ °hhhehehe° ↑DRITAA tuu ny nope
21 O:  ma:istoitsä sitä
22 R:  °ev vitus°
23 O:  °onks toi tsilii° (kuiskaa)
24 R:  Drita tuu tänne

```

²⁰ *Wallah* kuuluu myös Pirkanmaalla asuvan lukioikäisen veljeni kielelliseen repertoariin.

25 D: mitäh (.)
 26 R: mm mm
 27 D: onks hyvää
 28 R: @joo vit?@
 29 D: kusetat sä
 30 R: **E wollahi**
 31 (0.4)
 32 R: ÄHHÄHÄÄ TSILII (.) HÄHÄ (.) ((nauraa)) toi muija on
 33 nii tyhmä(h) ((nauraa))
 34 M: (-)
 35 R: hä
 36 D: se on tsiliä (.) vitu rana
 37 R: ope Drita sano veellä sanal alkava (.) vittu toi-
 38 M: (-)
 39 R: nii sum pitää sanoo >täst päivästä< lähtien PARATIISI

Juuri katkelmaa ennen Rana on maistanut jotakin maustetta, joka kirvoitti rivin 1 sadattelun. Opettaja toruu Ranaa kiroilusta, johon Rana vastaa kysymällä, onko *helvetti* kirosana. Ranan vuoroissa riveillä 3–4 ja 7–8 pistää silmään Ranalle epätyypillisen suuri määrä oppijansuomelle tyyppillisiä piirteitä: kopulaverbin puute lauseessa *eks helvetti kirosana*, illatiivin päätteiden puute sanoissa *helvetti* ja *paratiisi* sekä geminaatta sanassa *käyttän*. Piirteitä ei merkitä erityisesti kohosteisiksi, joten on mahdollista, että ne ovat tiedostamattomia lipsahduksiakin.

Vaikka keskustelua leimaakin huumori, on silti mahdollista, että Ranan kysymys riveillä 3–4 on jossain määrin vilpittökin: uskonnollisessa kielessähän *helvetti* toistuu taajaan. Mahdollinen selitys runsaalle määrälle oppijankielisiä piirteitä voisi olla se, että Rana asettuu tilanteessa jollain lailla kakkoskielisen puhujan positioon. Hänhän on juuri pyytänyt syntyperäistä suomenpuhujaa (ja tilanteessa muutenkin auktoriteettina esiintyvää) opettajaansa selittämään, miksi *helvetti* on suomessa kirosana, ja antanut siten opettajalle – tietoisesti tai tiedostamattomasti – jonkinlaisen suomen kielen ja kulttuurin asiantuntijan valtuudet. Kenties oppijankielen piirteet kumpuavat tästä asetelmasta. Kyse saattaa osin olla myös selviytymisstrategiasta sosiaalisesti kiperässä tilanteessa: Rana yrittää päästä pinteestä ohjaamalla opettajan huomion toisaalle.

Samaan aikaan Rana julistautuu sanavalinnoillaan suomalaisen kieliyhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi, jolle *paratiisi*-sanana käyttöalan laajentaminen kirosanaksi ei ole konsti eikä mikään. Rana tuntuu myös leikittelevän tilanteessa opettajan auktoriteetilla sarkasmin ja tyhmäksi heittäytymisen avulla. Lehtonen on kirjoittanut tyylytellystä ”huonosta suomesta” (esim. 2004: 112–115; 2009), jonka avulla voidaan muun muas-

sa pilailulla, leikitellä kielitaidottoman ja tyhmän maahanmuuttajan stereotyyppiä tai testata vastapuolen asenteita (Lehtonen 2009: 171–174). Ranan ”oppijansuomi” tässä esimerkissä saattaisi olla osa samankaltaista ilmiötä.

Keksittyään uuden kirosanan Rana etsii maustekomeroista kanelia (r. 11–14), mutta löytää ilmeisesti chiliä, jota huijaa Dritan maistamaan. Rana paljastaa juonen hiljaisella äänellä Oonalle riveillä 18–20, jota seuraa hiljainen neuvottelu tyttöjen välillä (r. 21–23). Dritan epäilykset heräävät kuitenkin rivillä 29 ja hän tarkistaa Ranalta: *kusetat sä?* Rana vastaa vannomalla Jumalan nimeen: *e, wallahi* (rivi 30). Vuoro on hyvin painokas, erityisesti kieltosana *ei (e)* vuoron alussa. Rana lausuu myös *wollahin* muuta puhetta selvästi painokkaammin.

Quistin (2008: 47–48) mukaan kööpenhaminalaismultietnolektissä *wallahista* on käytössä arabiaa ja tanskaa yhdistävä versio *wallah jeg sværger* (’wallah mä vannon’). Aineistossani suomenkielinen *mä vannon* on hyvin yleinen; kaikki informanttini Veraa lukuun ottamatta käyttivät sitä myös nauhoitustilanteissa. Sanni kertoi haastattelussa, että nuorten keskuudessa on tavallista pyytää muslimeja ”vannomaan Jumalan nimeen” vakuudeksi sanoilleen, jos on syytä epäillä tämän valehtelevan tai liioittelevan. Muiden kuin muslimien suussa sanoilla ei hänen mukaansa ole samaa todistusvoimaa, vaikka muutkin sitä käyttävät.

Wallahista on käytössä myös erilaisia laajennuksia. Sekä Quist (2008: 47–48) että Lehtonen (2004: 22) ovat maininneet muun muassa arabiankielisen ilmauksen *wallah billa*. Suomenkielisiin versioihin kuuluvat ainakin *mä vannon Jumalan nimeen* sekä *mä vannon mun mutsin pään kautta*. Molemmat ilmaukset ovat käännöksiä arabiasta. Näitä en kuullut muiden kuin Ranan käyttävän. Helsingin tapaan myös ainakin pariisilaislähiöiden monietnisisessä verlan-varieteeetissa vannotaan *sur le Koran* (Koraanin kautta) ja *sur la tête de ma mere* (äitini pään kautta) (Doran 2004: 98).

Muita laajalti Suomessakin ymmärrettyjä arabiankielisiä sanoja ja ilmauksia lienevät ainakin *jalla* (’mennään’), *inshallah* (’jos Jumala suo’) sekä *mashallah* (’mitä Jumala tahtoo’). Näistä kaikkia kuulin myös informanttieni käyttävän. Huomioita niiden käytöstä olen tehnyt kenttäpäiväkirjaani – usein esiintymät eivät tallentuneet nauhalle. Poikkeuksen tähän sääntöön tekee seuraava katkelma, jossa Vera toivoo ruuan takertuvan petollisen ystävänsä kurkkuun. Tytöt istuvat ruokalassa ja lopettelevat lounastaan.

Veralla on vielä ruoka kesken, eikä hän tahdo vielä lähteä ruokalasta. Dritan kännykkä on juuri viety. Tarkempi analyysi katkelmasta löytyy luvusta 4.1.1.

Esim. 11 (Ruokailu. Drita (D) hoputtaa Veraa (V) ja Ranaa (R). Ninni (N) antaa nauhurin Ranalle ja ohjeistaa nauhureiden palauttamisessa.)

1 D: mennää nytte
2 V: MÄÄ EN O SYÄNY
3 D: m- mul on (.) [mul on]
4 R: [MENNÄÄ]
5 D: kaikki luulee tää- tää on aipodi
6 N: otaksä Rana kans ton
7 V: **ishalla n'fyt t'met.** (.) **rit schaty** [älä jaksa]
('toivottavasti se jää sun kurkkuun. pysy siinä', ar.+al.)
8 D: [mut mä halum] mun
9 kännykän takas
10 V: ↑iha ↑sama

Seuraavassa esimerkissä Rana ja Oona keskustelevat luottamuksellisesti ja hiljaisella äänellä kotitaloustunnin loppupuolella. Samalla tytöt tyhjentävät tiskikonetta ja pohtivat, mihin mikäkin astia kuuluu. Oona on vihjannut Ranalle ihastuksestaan, mutta ei suostu kertomaan tämän henkilöllisyyttä, koska arvelee Ranan kertovan asiasta kaikille. Sama topiikki säilyy keskustelussa pitkään, katkelma on vain pieni osa siitä. Rana, jolla on tapana vitsailla ystäviensä kustannuksella, huomauttaa, ettei ole *dissannut* Oona pitkään aikaan.

Esim. 12 (Kotitaloustunti. Rana (R) tyhjentää tiskikonetta ja utelee Oonan (O) ihastuksesta.)

1 O: ku sillee sanot nää kaikki (.) sillee
2 R: **mä vanno- mä vannon jumalan nimee mä en sano** (.) ai
3 sillee et (.) joo kyl mul- kyl mä tiedän mis mul menee
4 rajat (.) mi- mihi mä nyt nää laitan
5 (0.4)
6 R: @hei (.) kato@ Oona mä en o pitkään aikaan dissannu (.)
7 huomaat sä
8 O: juu:?
9 R: <siis ↑voi ↑vitsi> mua ärsyttää nytte (.)
10 O: >no unohda koko juttu<
11 R: tietääks Sanni kuka se o
12 O: jo
13 R: °n- kerro mulleki°
14 O: et sä tiiä sitä (.) [ei Sannikaan] tiiä
15 R: [tietääk-] ei vai

16 O: e:ei mut siis mä <näytin sen sille>
 17 R: ai k- >tänään koulus<
 18 O: m
 19 R: °näytä mulleki°
 20 O: m mä nyt viitti (.) m't tietsä mitä Sanni oli vaa
 21 @hyyyi vittu@ hhi
 23 R: kauhee
 24 O: nii mt >iha- iha sama< (-)
 25 R: se on sellai- **mä vannon jumalan nimeen (.) mä**
 26 **vannoin nyt (.) mun mutsin pään nimee (.) et mä en**
 27 **sano mitää (.)** kauhee Sanni hyi vittu heti
 28 O: fiha(h) samaf (.) ei se oo Sannin asia
 29 R: nii s'on sun

Rana aloittaa vakuuttelunsa (r. 2) *mä vannon-* ja täydentää vielä *mä vannon jumalan nimeen mä en sano*. Hän sanoo tuntevansa omat rajansa (r. 3). Samaa ilmausta hän käytti haastattelussa, kun keskustelimme hänen vanhemmistaan ja siitä, ovatko he kasvattajina tiukkoja vai rentoja. Tuolloin Rana kertoi, että hänen vanhempansa ajattelevat, että nuorisotalolta oppii pahoja tapoja, *mut enhän mä tee mitään, mä tiedän mis mun rajat menee ja näi*. Heti perään kysyin, kuinka vanhemmat suhtautuisivat tytön alkoholin käyttöön. Rana vastasi: *mut enhän mä voi juoda ku mä oon muslimi. kyl mä tiedän mis mun rajat menee*. Niin juominen, ”pahojen tapojen oppiminen” kuin ystävän luottamuksen pettäminenkin näyttävän liittyvän Ranan perusarvoihin, jotka linkittyvät myös uskontoon.

Myöhemmin Rana vannoo toistamiseen Jumalan nimeen ja lisää vielä *mä vannoin nyt mun mutsin pään nimee* (r. 25–27). Oona on kuitenkin ehdoton: hän ei aio kertoa salaisuuttaan Ranalle. Kenties tästä vakaasta vastarinnasta johtuen Ranan täytyy ottaa järeämmät keinot käyttöönsä ja vannoa sanojensa vakuudeksi ei pelkästään *Jumalan* vaan vieläpä *mutsin pään nimeen*. Hän tuntuu vuorossaan vetoavaa kaikkiin käytössään oleviin keinoihin; imperfektin käyttö rivillä 26 antaa vaikutelman kaikkensa antaneesta Ranasta, joka ei enää pysty vakuuttamaan ystäväänsä muin keinoin. Näissä vannomisissa vaikuttaisi vallitsevan kaiken lisäksi kiinnostava hierarkia: äidin pään nimeen vannominen on astetta voimakkaampi ilmaus kuin Jumalan nimeen vannominen.

Rana määritti itsensä mielellään arabian osittaiseksi puhujaksi. Hän kertoi, että hänen kotimaassaan melkein kaikki osaavat arabiaa, myös hänen vanhempansa. Arabiaa puhutaankin Itä-Afrikan rannikolla monin paikoin paikallisin vaikuttein höystettynä (Anhava 1998: 117). Hämeen-Anttilan mukaan (suullinen tieto 30.9.2009) kielen varsi-

nainen osaaminen saattaa monesti olla kyseenalaista, mutta tietyt Koraanista peräisin olevat arabiankieliset ilmaukset toimivat arkipäiväisessä kielenkäytössä osana esimerkiksi somalinkielistä vuorovaikutusta. Nämä uskonnolliseen kielenkäyttöön liittyvät lainat myös tunnustetaan usein arabiankielisiksi. Vaikka Rana ei sanonut varsinaisesti osaavansa arabiaa, hän tuntui laskevan arabian yhdeksi niistä kielistä, joihin hänellä on pääsy ja oikeus. Hän myös käytti puheessaan tytöistä selvästi eniten arabiankielisiä aineksia.

Lehtosen mukaan (suullinen tieto 25.8.2009) monet helsinkiläiskouluissa taajaan toistuvat arabiankieliset ainekset liitetään oppilaiden keskuudessa juuri somalialaisten kielenkäyttöön. Onkin mahdollista, että Ranalle melko laajasti tunnetut arabiankieliset ilmaukset toimivat ikään kuin vaihtoehtoina somalinkielisille aineksille, jotka muuten loistavat tyttöjen ryhmäpuheessa poissaolollaan. Kenties ne ovat Ranalle ”hänen kiel-tään”.

Raja sen välillä, mikä ilmaus lasketaan minkäkin kielen varantoon kuuluvaksi, saattaa olla hyvinkin häilyvä. Tämä näkyy myös englannin kielestä lainattaessa: onko *skeittaaminen* suomea vai englantia? Entä *sheikkaaminen*? Sanojen lainaaminen on erityisen yleistä kaksikielisillä puhujilla – bussissa pienet suomenruotsalaiset koululaiset kysyvät toisiltaan ”koska me stīgataan av?” (< ruotsin *stiga av*) ja Yhdysvalloissa vart-tunut suomalaisnuori puhuu ”mehukannun riifillaamisesta” (< eng. *refill*) täyttämisen sijaan. Sanojen häilyminen eri kielten varantojen välillä tuntuu aineistossani korostuvan arabiankielisisissä ilmauksissa, joista monet ovat levinneet koko islamilaiseen maailmaan Koraanin välityksellä. Koraanista lähtöisin olevilla ilmauksilla saattaa kaiken lisäksi olla kussakin maassa paikalliseen kieleen mukailtu vastine – Veran ja Dritan mukaan albaniaksi vannotaan sanalla *valla*. Samoin esimerkissä 11 esiintyvän *ishallah'n* sanot-tiin olevan albaniaa, ei arabiaa.

Tyttöjen puheessa toistui hyvin taajaan interjektio *yf*, ’hyi’, jonka alkuperästä he eivät olleet aivan varmoja. Hämeen-Anttilan (suullinen tieto 30.9.2009) mukaan *uf*, ’hyi’ on arabiaa. Ranan mukaan kyse on alun perin hänen sanastaan, jonka hän on opettanut ystävilleen. Haastatteluissa kaikille tuntui joka tapauksessa olevan selvää, ettei *yf* ole suomea – ja että se kuuluu heidän ryhmäpuheeseensa. Seuraava esimerkki on vain yksi lukuisista *yfin* esiintymistä aineistossa.

Esimerkki 13 (Ruokatunti. Rana (R), Sanni (S) ja Oona (O) istuvat tietokonealuokassa tutkimassa ilmeisesti joidenkin poikien IRC-galleriaprofiileja)

```
1 R: Sanni mitä sä teet (.) Sanni? Sanni.
2 S: ha?
3 (.)
4 O: onks se toi
5 R: ei se oo toi yf se on tää
      ('hyi', ar.)
```

Rana torjuu Oonan kysymyksen ja ilmaisee inhonsa ehdotusta kohtaan rivillä 5. Pienen pieni *yf* tuntuu kantavan katkelmassa runsaasti merkitystä. Mielenkiinnon herättää myös Sannin vuoro rivillä 2, epäsuomalaiselta kuulostava *ha*. Sannin korjausaloitteet olivat tässä nauhoituksessa muotoa *ha*, ennemmin kuin *hä* tai *tä*. Tulkitsin sen tavoittelevan englanninkielistä korjausaloitetta, joka usein kirjoitetaan muodossa *huh*. Tämän korjausaloitteen avulla Sanni vaikuttaa asemoivan itsensä tiettyyn paikkaan koulun sosiaalisessa järjestyksessä; englantia kun tuntuu etenkin sellaisten oppilaiden resurssilta, jotka ovat perillä uusimmista virtauksista ja kuuluvat koulun suosittuihin oppilaisiin.

Arabiaa käytettiin usein tilanteissa, joissa tytöt asettivat toistensa käytöksen tai sen taustalla vaikuttavan moraalien tavalla tai toisella kyseenalaiseen valoon. Jonkinlaisen moraalinvartijan roolin hetkittäin ottaneen Ranan sanavarastoon kuului monenlaisia arabiankielisiä kauhisteluja ja nuhteluita, joiden avulla hän kommentoi etenkin Anisan käyttäytymistä. Anisalta joukon vanhimpana odotettiin hetkittäin muita kypsempää käytöstä ja muun muassa yläasteikäisistä pojista kiinnostuminen sai muilta osakseen ainakin näennäisen leikillisiä pedofiilivihjauksia.

Esim. 14 (Ruokatunti. Drita (D), Anisa (A) ja Rana (R) kulkevat koulun aulassa ja tervehtivät tuttuja. AR on Ranan pikkuveli, jota Anisa tervehtii halaamalla.)

```
1 R: voi vittu taas toi meni jo- AR:n luo
2 D: >↑missä ↑missä mitä.<
3 A: kukah?
4 A: ↑oh (.) oh ARR unelma (halaa) he he (.) @moi@
5 R: leeiläh Anisa rajota [sä oot] kaheksantoist vuotias tä-
      ('herranjestas', ar.)
6 D: [fleef ]
7 A: no mt
8 R: fehfh
9 (1.5)
10 S: no (.) mt- eheh
```

11 (3.0)
 12 A: mt (.) tyhmää jos sä oikeest mietit niinku fsilleef
 13 R: LÄPÄL(.) etsä oo kuullu [ikin läpäl]
 14 D: [chillaa]
 15 A: en ih hi hi ei ih hi
 16 R: (-) kuuntele läpäl
 17 A: ei ih hi hi
 18 D: chill bitch (.) chill bitch
 ('relaa, horo'. en.)
 19 R: [huomas ku]
 20 D: [°chill bitch] chill bitch°
 21 R: kuuntele tätä (.) uh (.) sano uusiks
 22 D: (lähempänä mikkiä) **chill bitch** (.) **chill bitch**
 23 R: ih hi (.) **chill it** [**chill it**]
 ('relaa', en.)
 24 A: [**chill it**]
 25 A: mennää (.) mennää meki

On epäselvää, kenestä Rana puhuu rivillä 1, Anisastako vai jostakusta muusta. Anisa joka tapauksessa halaa Ranan veljeä ja nimittää häntä ”unelmaksi”, kuten tytöt usein kiinnostavia poikia nimittivät. Tämä saa Ranan nuhtelemaan Anisaa arabiaksi (r. 5). Ranan vuorossa esiintyvä *leeiläh* vastaa kutakuinkin suomen kielen ”herranjumala”-tyyppistä ihmettelyä. Se on myös muslimien uskontunnustuksen alku.

Vuorovaikutuksen kannalta kiinnostava on Dritan vuoro *lee* rivillä 6. Retrospektiivisessä keskustelussa tytöt selittivät Dritan toistavan Ranan lausuman, mutta lyhyemmin. Tämä on ainoa kerta aineistossani, kun Drita viittaa minkäänlaiseen uskonnollisävytteiseen (tai oikeastaan muuhunkaan arabiankieliseen) sanastoon – lukuunottamatta ilmaisuja *wallah* ja sen suomennettua versiota *mä vannon*. Tälläkin kertaa Drita ikään kuin kaiuttaa Ranan sanomaa, eikä vie aktiivisesti keskustelua eteenpäin. Drita lausuu *leen* hymyilevällä äänellä, kuin sanaa maistellen, mikä ei viittaa ainakaan kovin vahvaan kritiikkiin Anisaa kohtaan.

Ranan ja Dritan yhteistyönä tuottama paheksunta riveillä 5 ja 6 aiheuttaa ongelman vuorovaikutuksen sujuvuudessa. Anisa osoittaa närkästyksensä maiskautuksella ja *no*-partikkelilla. Kolmen sekunnin mittainen tauko tyttöjen välisessä ryhmäkeskustelussa on erittäin harvinainen, mikä osaltaan kertoo jonkinlaisesta konfliktista. Tätä konfliktia tytöt lieventävät naurulla ja hymyilevällä äänellä (r. 8, 10 ja 12). Anisan vuoro rivillä 12 on myös poikkeuksellinen: informanteille oli tyypillistä hyvin suuri samanmielisyyttä, mistä kertoo muun muassa aineiston runsas päällekkäispuhunta (Tainio 1996: 88–89). Kritiikki toista ryhmän jäsentä kohtaan verhottiin lähes aina huumoriin, ja muita kriti-

soitiin, ”dissailtiin” ahkeraan leikin varjolla. Tämä oli yksi harvoista nauhalle tallentuneista keskusteluista, joissa joku tytöistä ilmaisi loukkaantuneensa toisen sanoista ja yritti tavalla tai toisella neuvotella asiasta²¹.

Orastava konflikti lyödään kuitenkin tutkittaville tyypilliseen tapaan leikiksi. Rivillä 13 Rana sanoo painokkaasti LÄPÄL, ja kuittaa sillä kritiikkinsä silkaksi huumoriksi. *Läpääl* toimi usein jännitteen laukaisijana vastaavanlaisissa tilanteissa. Sen jälkeen ei toisella osapuolella oikeastaan ollut enää mahdollista olla loukkaantunut, ellei sitten tahtonut leimautua tosikoksi. Näin käy myös tässä katkelmassa: Anisa purkaa konfliktin lopullisesti naurulla (r. 15 ja 17). *Läpääl* tuntuu täyttävän myös eräänlaisen anteeksi-pyyntöfunktion tilanteessa.

Katkelma ilmentää Dritan ystäviään kohtaan tuntemaa lojaalisuutta läpinäkyvästi. Osallistuttuaan kenties hiukan vahingossakin Anisan paheksumiseen hän yrittää keventää tilannetta vaihtamalla koodin kaikille yhteiseen ja siten harmittomaan AAVE:en: *chillaa* ja *chill bitch* (rivit 14, 18 ja 20). Tässäkin katkelmassa Rana asettuu asiantuntija-asemaan AAVE:n suhteen. Hän nostaa vuorollaan (r. 21) Dritan yllättävän ”cooliuden” keskustelun fokukseen: *kuuntele tätä, uh, sano uusiks* ja kommentoi tätä kaikkea vielä naurulla (r. 23). Anisa palaa samanmielisyyteen mukautumalla koodinvaihtoon (r. 24). Vuoro on Anisan kielelliselle variaatiolle epätyypillinen, mikä tekee siitä vielä huomionarvoisemman. Lopuksi hän vielä ehdottaa vaihtoehtoista toimintaa kinastelulle (r. 25). *Chillata* on nuorten keskuudessa varsin yleinen ilmaus ja se toistui tutkittavienkin puheessa usein; kuulin muun muassa Ranan rauhoittelevan ärtynyttä Dritaa huudahtamalla *chillaa chillaa sisko!*

Kenttäpäiväkirjaani on tallentunut myös kohtaaminen yhteiskuntaopin tunnilta, joka seurasi äskeisen katkelman sisältänyttä välituntia. Kohtauksessa Anisa tunkee pyyhkekumia nenäänsä ja käyttäytyy muutenkin riehakkaasti. Rana yhtyy nauruun muiden kanssa, mutta toteaa toistamiseen: *Anisa sä oot kaheksantoista vee, laa ilaaha illallaah*. Lause tarkoittaa kirjaimellisesti, ettei ole kuin yksi jumala, Jumala, mutta tässä se ilmeisesti toimii jonkinlaisena päivittelyn välineenä. Lause nostaa monikielisyyden ja -etnisyyden fokukseen. On mahdollista, että se tuo tilanteeseen myös muistutuksen yhteisestä uskosta, joka kenties Ranan mielestä ei hyväksyisi kyseisen kaltaista käytöstä.

---

²¹ Ks. myös esimerkki 4.

Nämä päivittelyt olivat ainoita laatuaan aineistossani ja esiintyivät molemmat tilanteessa, jossa Rana moitti Anisaa.

Wallah vaikuttaa muodostuneen muissa maissa urbaanin monietnisen nuorisokie-
len tunnistettavimmaksi merkkiksi – esimerkiksi Oslossa multietnolektiä on nimetty
muun muassa *wollah-språkiksi*²², *wollah-kieleksi*. Olen havainnut merkkejä sen leviä-
misestä Suomessa suomalaistaustaistenkin nuorten käyttöön muun muassa kentällä ol-
lessani ja satunnaisia nuorten keskusteluja kaupungilla kuunnellessani. On kiinnostavaa
pohtia, olisiko esimerkiksi juuri tällä ilmauksella edellytyksiä levitä Suomessakin paitsi
suurten kaupunkien suomalaistaustaisten nuorten käyttöön, myös kasvukeskusten ulko-
puolelle. Toistaiseksi toisen polven maahanmuuttajien kielen käyttö ja kielitaito eivät
Suomessa ole puhuttanut yhtä paljon kuin monissa muissa Euroopan maissa. Kenties
laajalle levinneen ja tunnistettavan symbolin, kuten *wallah*, muodostuminen toisi muka-
naan keskusteluakin.

3.1.4 Erilaiset suomet vuorovaikutuksessa

Vaikka tutkimukseni pääpaino onkin erilaisten monikielisten aineiden tarkastelussa,
lienee tarpeellista kiinnittää huomiota myös siihen suomen kieleen, joka informanttien
välisessä vuorovaikutuksessa on vallitsevaa.

Suomessa ei-syntyperäisten puhuma suomi on käsittääkseni usein edelleen epä-
odotuksenmukaista ja jotenkin ihmeteltävää. Vasta viime vuosikymmenten maahan-
muuton seurauksena suomalaiset ovat alkaneet kuulla myös muiden kuin ruotsinkielis-
ten puhumaa L2-suomea. Suomessa olikin pitkään vallalla yksi kansa, yksi kieli-
-tyyppinen yhden kansalliskielen idea, joka 2000-luvun kutistuvassa maailmassa ei enää
voi päteä. Näkemys siitä, ettei esimerkiksi totutusta poikkeava suomen lausuminen tar-
koita automaattisesti keinoa kielitaitoa, on vasta hiljalleen pääsemässä esiin.

---

²² *Wallahin* frekventtiydestä ja koodisananomaisuudesta kertonee jotain myös ruotsalainen humoristinen
nukkeanimaatio, joka kertoo arjesta monikulttuurisessa betonilähiössä. *Wollah wollah* -niminen sarjaa
esitettiin Suomessa FST5-kanavalla loppuvuodesta 2009.

Tutkimukseni maahanmuuttajataustaisten informanttien puhuma suomi ei eroa suomalaissyntyisten nuorten puhujien kielestä kovinkaan merkittävältä osin. Erot ovat käsittäkseni suurimmaksi osaksi tietoisia valintoja, vaikka toki osalla nuorista on myös kielen oppijuuteen liittyviä piirteitä puheessaan. Nämä eivät kuitenkaan missään havainnoimassani tilanteessa vaikuttaneet esimerkiksi ymmärrettävyyteen tai vuorovaikutuksen sujuvuuteen. Vera, Drita ja Rana ovat syntyneet ja eläneet koko elämänsä Suomessa, eikä heidän puhumaansa suomea voida mielestäni kutsua ei-natiivin puheeksi.

Anisaa lukuun ottamatta kaikki informanttini ovat siis syntyneet Suomessa ja eläneet täällä koko ikänsä. Vaikka heidän kielellisessä ympäristössään monikielisyys on enemmänkin sääntö kuin poikkeus, tapahtuu kaikki kodin ulkopuolinen vuorovaikutus pääsääntöisesti suomeksi. Suomeksi käydään koulua, harrastetaan, ”nettaillaan”, ”tekstailaan”, ”heitetään läppää”, riidellään ja ollaan samaa mieltä. Oletankin Dritan, Ranan ja Veran olevan suomen kielen puhujaryhmän täysivaltaisia jäseniä siinä missä Oonan ja Sanninkin. Suomen kieli ei ole heidän kotikielensä, mutta he kaikki ovat oppineet sen jo hyvin varhaisessa lapsuudessaan ja käyttäneet sitä paljon laajemmissa käyttöyhteyksissä kuin ensimmäistä kieltään.

Olen samaa mieltä Lehtosen (2004: 134) ja Ramptonin (1995: 336–344) kanssa siitä, että myös kakkoskieliselä puhujalla tulee olla oikeus ottaa kieli omakseen ja puhua sitä haluamallaan tavalla, aivan kuten ensikielinen puhujakin voi valita, puhuuko vaikkapa murretta vai yleiskieltä. Kun kompetenssi vieraassa kielessä on hyvin korkea, astuvat kuvaan muutkin kuin ”oikein” puhumisen vaatimukset: trendikkyys, maskuliinisuus ja feminiinisyys, etnisen taustan ilmentäminen ja tiettyihin sosiaalisiin tai kulttuurisiin ryhmiin kuuluminen. Tämä pätee itsestään selvästi tämän tutkimuksen maahanmuuttajataustaisiin informantteihin: heillehän suomi on toinen kahdesta tai yksi useammasta äidinkielestä, monelle kenties se vahvin ja laaja-alaisesti käytetyinkin.

Seuraava esimerkki tarjoaa näköalan siihen, millaisia keinoja maahanmuuttajataustainen nuori käyttää, kun vuorovaikutuksessa on ongelma. Katkelma on kotitaloustunnilta, ja siinä Rana tahtoo tietää, voisiko hän tehdä tekeillä olevasta piirakasta sydämenmuotoisen. Opettaja ei kuitenkaan kuule tai kiinnitä huomiotaan Ranaan, joten Rana joutuu toistamaan kysymyksensä yhä uudestaan ja muotoilee samalla sanomansa asteittain yleiskielisemmäksi.

Esim. 15 (Kotitaloustunti. Rana (R) yrittää saada opettajan (M) huomion kysyäkseen neuvoa leivonnaisen muotoiluun.)

1 R: voinks mä tehä täst syä- sydämemmuotose. (.)
2 [voisinko] tehä sydämemuotose.
3 ?: [hä:?]
4 R: ↑voisinko ↑tehä sydämenmuotose.
5 M: no ↑tee
6 R: °okei°
7 (0.5)
8 M: mut älä tee hirvee ohutta siitä [koska]
9 R: [joo?]
10 M: tota (.) sit se voi olla vaikee saada tota (.) avattua

Vuoro rivillä 1 *voinks mä tehä täst syä- sydämemmuotose* on kuvaava esimerkki siitä suomen kielestä, jota tutkittavat tavallisesti puhuvat. Se on täysipainoista itähelsinkiläispuhetta, jossa näkyy runsaasti pääkaupunkiseudun tyypillisiä morfologisia piirteitä, kuten *ko*-kysymysliitteen reaalistuminen *ks*-liitteenä, yksikön 1. persoonapronomini *mä*, *d*:n kato sanassa *tehä*, *ä*:n loppuheitto sanassa *tästä* sekä sanansisäisen diftongin *i:n* kato (*oi>o*) ja loppu-*n:n* kato sanassa *muotoisen* (Paunonen 2006: 37–43).

Esimerkki tarjoaa tyylipuhtaan jatkumon puhekielestä yleiskieleen:

- a) *voinks mä tehä täst syä- sydämemmuotose*
- b) *voisinko tehä sydämemuotose.*
- c) *↑voisinko ↑tehä sydämenmuotose.*

Hyödynnetyt keinot sanoman selkeyttämiseksi ovat hyvin loogiset ja suomen kielelle tyypilliset: ensin puhekielinen kysymyssana *voinks* muuttuu yleiskieliseen muotoon *voisinko* ja *mä*-pronomini katoaa (*voisinko tehä sydämemuotose*). Sen jälkeen puhekielinen verbi *tehä* muuttuu muotoon *tehä*, joka on helsinkiläispuheelle harvinainen. Kolmannella yrityksellä Rana ottaa käyttöön myös prosodiset keinot sanomaa selkeyttääkseen: *voisinko* ja *tehä* lausutaan muuta ympäristöä korkeammalta. Kohosteiset ai-nekset ovat lausuman alussa. Katkelma kertoo Ranan kielikompetenssista paljon: tällai-set asteittaiset rekisterinmuutokset edellyttävät erinomaista kielen hallintaa ja nyanssien tajuja.

Tapaus vertautuu kiinnostavalla tavalla Keimin (2007) artikkeliin saksanturkkilaisista ”Powergirleistä”. Keim kirjoittaa artikkelissaan niistä ongelmista, joita tytöt kohtasivat opetellessaan ryhmänulkoisen kommunikoinnin pelisääntöjä, erityisesti kohteliaisuutta. Ratkaiseva merkitys kohteliaisuusääntöjen oppimisessa oli nuorisotalolla, jossa

tytöt viettivät vapaa-aikaansa. Erityisesti nuori saksanturkkilainen sosiaalityöntekijä, jota tytöt pitivät isosiskohahmonaan, vaikutti suurelta osin pelisääntöjen oppimiseen. Kyseinen sosiaalityöntekijä esiintyi selkeänä auktoriteettina, mutta suhtautui silti ymmärtäväisesti tyttöihin ja saavutti näin heidän luottamuksensa. (Mas. 171–172.)

Edellinen katkelma kertoo paitsi Ranan rekisterien hallinnasta myös hänen ja opettajan välisestä suhteesta. Muuttamalla puhetaan yleiskielisempään suuntaan Rana osoittaa ymmärtävänsä tilanteen sosiaaliset raamit ja käyttäytyvänsä niiden mukaisesti. Hänhän voisi valita vaikkapa menettää malttinsa ja korottaa ääntään – mikä vaihtoehto ei teini-ikäiselle tytölle oppituntitilanteessa olisi kokemukseni mukaan lainkaan tavaton. Vaikka opettaja ei mielestäni oletakaan Ranalta tietyn rekisterin käyttöä vaan ei aidosti kuule Ranan kysymystä, valitsee Rana käyttää juuri näitä keinoja. Tämä osoittautuikin tehokkaaksi viestintästrategiaksi ja Rana saa lopulta vastauksen kysymykseensä (r. 5).

Kuten jo aiemmin totesin, myös Anisa tarjosi näytteen muodollisen rekisterin hallinnastaan haastattelutilanteissa. En ollut tavannut Anisaa haastatteluajankohtana vielä montakaan kertaa, mikä saattoi vaikuttaa hänen puheeseensa. Sanavalinnat kuten *itse asiassa* sekä *mä meen ammattikouluun, jos mä pääsen, sanotaan näin* tuntuivat jopa hyperkorrekteilta tilanteessa, joka oli kuitenkin melko epävirallinen. Anisan tilanteisen vaihtelun taju todistaa kuitenkin hänen hallitsevan virallisen ”työhaastattelu rekisterin” siinä missä epävirallisen ”haistattelu rekisterinkin”.

Viimeisenä varsinaisena nauhoituspäivänä sattui kiinnostava tapaus. Ruokatunnin lopussa Drita, Vera ja Rana keksivät soittaa pilapuheluita muutamille tuntemilleen pojille. Pilapuhelut sinänsä eivät kenties muuten tarjoaisi kovinkaan merkittävää tarkastelukulmaa työni kannalta, mutta kiinnostavan tilanteesta tekivät ne roolit, jotka tytöt puheluita soittaessaan ottivat. Puhelimessa puhuttu, nauhalle tallentunut puhe oli sitä paitsi kiitollista tulkittavaa: koska langan päässä oleva puhekumppanikaan ei voinut nähdä puhujan ilmeitä ja eleitä, ei tutkijankaan tarvinnut arvailla, millaista ei-kiellellistä vuorovaikutusta tilanteeseen liittyi. Toisaalta toisen osapuolen vuorot jäivät suurimmaksi osaksi arvailujen varaan, joten vuorovaikutuksen kannalta keskustelusta on mahdoton muodostaa kattavaa kuvaa.

Puheluiden ideana oli esiintyä jonakuna muuna ja sopia poikien kanssa tapaaminen. Pitkällisen suunnittelun jälkeen tytöt päättivät esiintyä ”Annina” ja ”Jessikana”. Puhelua edeltää runsas määrä suunnittelua ja uusien henkilöisyyksien testaamista.

Ymmärtääkseni he eivät viitanneet nimillä kehenkään todelliseen henkilöön, siis matki-
neet ketään, vaan keksivät nimet tilanteessa. Huomionarvoisaa on kuitenkin se, etteivät
he esittäytyneet puhelun alussa vaikkapa Habibaksi ja Fatmireksi, vaan nimenomaan
suomalaisiksi tytöiksi.

Omaksuttuun rooliin kuului myös olennaisena osana puheäänien muutos – osin
tietysti siksikin, etteivät pojat tunnista tyttöjä. Uusia henkilöllisyyksiään harjoittelles-
saan ja ainoan onnistuneen puhelun aikana kaikki kolme tyttöä puhuivat normaalia
pehmeämmällä, melkein pä hunajaisella äänellä. Kun poika ihmetteli, kuka puhelun toi-
sessa päässä oikeastaan oli, tarkensi Rana-Jessika henkilöyttään sanomalla ”Jessika, yks
kaunis blondi”.

Esim. 16 (Ruokavälitunti. Rana (R) soittaa Veran (V) ja Dritan
(D) kanssa pilapuheluita pojille ja tekeytyy "Jessikaksi".)

```
1 R: >mä puhum mä sano< eka @moi täs Jessikah@
2 V: joo mä [jatkan
3 D: [>Jessika Jessika joo<
4 V: joo >ei vaa [↑Julia<]
5 D: [shh shh]
6 R: ja sit mä annan teille okei
7 V: mulle (.) mulle annat
8 R: #halooh# (.) fehɦf ((nauraa hiljaa))
9 ((poika vastaa puhelimeen))
10 R: @moi? (.) mis sä oot?@
11 ?: (-)
12 R: @eihä (.) monelt sä pääset?@
13 ?: (-)
14 R: @monelt sä pääset@
15 ?: (-)
16 R: @e:ihä okei #mt# pystyt sä puhuu nyt?@
17 ?: (-)
18 R: pystytkö @puhuu nytte@
19 ?: (-)
20 R: @oke: (.) hei ↑millom me voidaa nähä.@
21 ?: (-)
22 R: viidem mais (.) missä
23 ?: (-)
24 R: @stadis (.) okei? (.) ai stadis viidem mais oot sä
25 ↑varma et sä tuut?@
26 ?: (-)
27 R: oot sä varma et sä tuut
28 ?: (-)
29 R: ↓älä: ny
30 ?: (-)
31 R: okei m't hä?
32 ?: (-)
33 R: mmm (.) mt sä et ees tiedä kenen kaa sä puhut fah
34 hihɦ
```

35 ?: (-)
 36 R: sä et ees tiedä kenen kaa sä puhut
 37 ?: (-)
 38 V: @Jessikaᵗ kaa@
 39 ?: (-)
 40 R: mitäh?
 41 ?: (-)
 42 R: >ai mitäh?<
 43 ?: (-)
 44 R: no es- Jessika
 45 ?: (-)
 46 R: Jessika?
 47 ?: (-)
 48 R: no yks kaunis blondi?
 49 ?: (-)
 50 R: yks kaunis blondi ((nauraa))
 51 ?: (-)
 52 R: yksi kaunis blondi (.) vittu:
 53 ?: (-)
 54 D: (nauraa)
 55 R: no vittu Jessika blondi
 55 ((kaikki nauravat, puhelu loppuu))

Rana omaksuu puhelussa käyttöönsä sellaisia kielellisiä ja prosodisia elementtejä, joita en kuullut hänen käyttävän kertaakaan muulloin. Erityisesti *eihä* (rivit 12 ja 16) ja *älä ny* (rivi 29) kuulostavat Ranan suussa teennäisiltä, sillä ne lausutaan korostetun mai-reaan sävyyn. Erityisesti hyvin pehmeä, nasaali äänenlaatu (r. 1, 10–25) sekä runsaat sananloppuiset uloshengitykset (r. 1 ja 8) erottavat katkelman puheen Ranan rutiinipu-heeta. Sanassa *stadis* (r. 24) sihahtavat myös hyvin terävät, usein nimenomaan helsin-kiäispuheeseen assosioidut *s*-äänteet. Juuri ”stadi-*s*” ja nenään puhuminen on liitetty helsinkiläistyttöjen puheeseen (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 239; 241–242).

Keskustelu etenee ilmeisen sujuvasti puhelun alussa. Pilan kohteeksi joutunut poika joutuu hankaluuksiin vasta, kun Rana toteaa, ettei tämä edes tiedä, kenen kanssa puhuu (r. 33, 35). Rana joutuu toistamaan valehenkilöllisyytensä useampaan kertaan joko kuulemisiongelmiä tai vielä luultavammin pojan hämmennyksen takia. Myös Vera antaa oman näytteensä ”Jessikasta”: vuoro *Jessikaᵗ kaa* rivillä 37 sanotaan äänenlaatua selvästi muuttaen. Veran vuorossa pyrkimys ei tosin ole uskottavaan *jessikauteen* vaan äänenlaatu on parodinen ja liioiteltu. Roolissa pysyminen vaikeutuu, kun Rana ärsyynty toistelusta (r. 44–52). Rivillä 51 äänenlaatu on palautunut jo melkein normaaliksi ja sanottua tehostaa *vittu*.

Tapaus toimii mielestäni mielenkiintoisena laboratoriokokeena siitä, millaisia maahanmuuttajataustaiset informanttini ajattelevat stereotyyppisten suomalaistyttöjen olevan. Suomalaistytöt ovat puheluiden perusteella söpöjä, kauniita ja ennen kaikkea

blondeja – ja mikä ettei myös hanakoita sopimaan treffejä (maahanmuuttajataustaisten) poikien kanssa. Kenties pilapuheluita soitelleen ryhmän kokoonpano vaikutti myös lopputulokseen: en tiedä, olisivatko tytöt valinneet valehenkilöydekseen nimenomaan suomalaistytöjä, jos Oona ja Sanni olisivat olleet mukana.

Kaunis blondi tuntuu toimivan myös jonkinlaisena kulttuurisena kiteytymänä ja toisaalta etäännyttäjänä. Anni ja Jessika edustivat tilanteessa jotakin sellaista, jota Rana, Vera ja Drita omasta mielestään eivät edusta. Puheluiden avulla he ottivat etäisyyttä söpöihin ja tavallisiin suomalaistytöihin, jotka eivät tekisi jäyniä tuntemilleen pojille ja nauraisi päälle, kuten he. Puhelun loputtua Drita toteaa kuin loppukaneettina: *vittu me soitetaan liikaa pilareita, mä vannon*. Vuoro palauttaa tytöt takaisin Dritaksi, Veraksi ja Ranaksi, jotka vannovat, nauravat ja kiroilevat estoitta.

Lingvistiksi tarkasteltuna pilapuhelut kommentoivat oivallisesti myös kysymystä tyttöjen oikeudesta natiivipuhujan titteliin. Puhelujen vastaanottajat eivät tuntuneet epäilevän soittajien etnistä taustaa – informanttini pystyvät siis halutessaan kuulostamaan myös täysin suomalaisilta. Toisena henkilönä esiintymisessä onnistuminen kertoo myös paljon heidän kielitajustaan ja rekisterien hallinnastaan. *Stadilaisena pissiksenä* Jessikana esiintyminen onnistuu kutakuinkin yhtä hyvin kuin *itähelsinkiläisenä gangstana* esiintyminen.

3.2 Yhteenvetoa kielellisistä resursseista

Monikielisissä ympäristöissä elävät suomalaisnuoret ovat tekemisissä hyvinkin erilaisien varianttien ja varieteettien kanssa. Osa tässäkin luvussa esitellyistä multietnolektiä muistuttavista kielenpiirteistä on jo – ainakin pääkaupunkiseudulla – laajasti käytössä monissa kouluissa. Paljon on silti myös paikallisia aineksia, jotka määräytyvät ainakin osin sen mukaan, minkä kielten puhujia kussakin koulussa sekä koulun oppilaiden muissa sosiaalisissa verkostoissa on. Esimerkiksi Lehtosen (2004) aineistossa yleinen somalin *waryaa* ('kuule') esiintyi aineistossani vain kerran. Alueellisia eroja on siis varmaankin löydettävissä myös helsinkiläisnuorten puheesta.

Suomessa ei – ainakaan vielä – voida puhua itsenäisestä varieteetista, multietnolektista, mutta aineistoni perusteella näyttää siltä, että kielen *multietnolektaalinen* käyttö

on arkipäivää monelle suomalaisnuorelle. Tarkoitan tällä sellaisia monikielisiä resursseja, joita monietnisten nuorisoryhmien sisäisessä vuorovaikutuksessa esiintyy taajaan ja joilla on erilaisia sosiaalisia funktioita. Monikieliset resurssit ilmenevät aineistossani ainakin kaksi- ja monikielisenä koodinvaihtona, arabian kielen sekä afroamerikkalaisen vernakulaarin käyttönä ja kielenylityksinä ystävän kotikieleen. Tutkimassani monikielissä ystäväporukassa näyttäisikin vallitsevan jonkinlainen sosiaalinen orientaatio monikielisyteen.

Koulu on tutkimuskohteena kiinnostava myös muusta kuin didaktiikan näkökulmasta – siellähän nuoret viettävät leijonanosan ajastaan, ja koulussa syntyneet kontaktit kantavat usein koulun ovien ulkopuolelle ja koulun jälkeiseen elämään. Koulu on kiinnostava myös nuorten ja aikuisten kohtaamispaikkana ja joskus taistelutantereenaakin. Vaikka koulu varmasti edustaakin monille nuorille aikuisten määräysvaltaa ja nuorten alistumista osaksi systeemin rattaita, on koulussa tilaa myös nuorten keskinäiselle sosiaaliselle kanssakäymiselle, jota aikuisten määräykset eivät mainittavasti säätele. Etenkin koulussa, josta aineistoni keräsin, muodostivat ruokavälitunnit nuorten ”oman elämän” saarekkeen, jossa vallitsivat heidän lakinsa ja hupinsa – myös kielenkäytön suhteen.

Tutkittavien nuorten monikielisen variaation lähtökohdat vaikuttaisivat olevan ennen kaikkea kielen leksikaalisissa aineksissa. Tyylittely tai koodinvaihdos tehtiin yleensä yhden tai korkeintaan muutaman sanan mittaisilla jaksoilla. Keskeinen merkitys oli tietyillä ryhmäpuheeseen kuuluvilla ”koodisanoilla” tai -ilmauksilla, kuten *bitch*, *horo*, *chillaa* sekä *taqsif sha nonen*. Tarkempi tarkastelu saattaisi tosin paljastaa kiinnostavia tuloksia myös muilta kielen osa-alueilta – esimerkiksi prosodialla vaikutti olevan tehtävänsä monikielisten resurssien hyödyntämisessä.

Kiroilulla oli ilmeinen rooli ryhmän sisäistä koheesiota muokkaavana elementtinä. Kiroilu tapahtui usein informanttien äidinkielillä ja muilla maahanmuuttajakielillä. Muiden kielten kuin suomen käytöllä rakennettiin erilaisia identiteettiä ja rooleja puhe-tilanteissa.

4 MONIKIELISTEN AINESTEN VUOROVAIKUTUSFUNKTIOT

Luvussa 3 käsittelin niitä monikielisiä resursseja, joita tutkittavat ryhmäpuheessaan hyödyntävät. Maahanmuuttajakielten ja englannin käyttäminen tuntui täyttävän monenlaisia tehtäviä vuorovaikutuksessa. Osin näitä monikielisten ainesten vuorovaikutusfunktioita sivuttiin jo luvussa 3, mutta tässä luvussa keskityn tarkastelemaan niitä vielä yksityiskohtaisemmin. Esittelen erilaisia ilmiöitä ja tilanteita, jotka tuntuvat houkuttavan esiin tai jopa edellyttävän monikielisten ainesten käyttöä. Pohdin myös sitä, miten eri kielten käyttöalat eroavat toisistaan – miksi tietyissä tilanteissa valitaan juuri tietty kieli?

4.1 Osallistumiskehikko ja monikielinen vuorovaikutus

Tässä luvussa pohdin, kuinka monikielisillä valinnoilla voidaan rajata sitä puhujien joukkoa, joka vuorovaikutukseen lasketaan kuuluvaksi. Käytän tarkastelussa apuna *osallistumiskehikon* käsitettä, joka Seppäsen (1997a) mukaan muodostuu keskustelun osallistujien erilaisista, vaihtelevista rooleista puhetilanteessa. Seppänen soveltaa artikkelissaan Goffmanin (1981) ajatuksia aiheesta. Osallistujakehikkoon liittyy olennaisena osana ajatus sen jatkuvasta muutoksesta puhetilanteessa. Samoin ajatellaan kaikkien puhujien yhdessä osallistuvan keskustelukontekstin luomiseen, vaikka joku puhujista olisikin äänessä toista enemmän. (Seppänen, mas. 157, 160.)

Goffman (1981) tarkoittaa osallistumiskehikolla ennen kaikkea kuulijoiden joukon vaihtelevuutta ja moninaisuutta yksittäisen passiivisen kuulijan sijaan. Tässä tutkimuksessa osallistumiskehikolla viitataan kuitenkin kaikkien puhetilanteeseen osallistuvien joukkoon. Myös kulloinkin äänessä olevan puhujan ajatellaan siis kuuluvan osallistumiskehikkoon. Osallistumiskehikon sisällä läsnäolijoille lankeaa ja he myös itse ottavat tiettyjä osallistujarooleja. (Seppänen 1997a: 157–162.)

4.1.1 Koodinvaihto kahden kielen välillä –kahden kesken ryhmässä

Puhtaasti kaksikielistä koodinvaihtoa esiintyy aineistossani jonkin verran. Toisin kuin monikielisen vuorovaikutuksen, kaksikielisen koodinvaihdon käyttöala on varsin tiukasti rajautunut tietynlaisiin vuorovaikutustehtäviin ja tilanteisiin. Myös sen käyttäjät ovat aineistossani aina samat kaksi puhujaa: Vera ja Drita. On todennäköistä, että myös muilla monikielisillä informanteillani kaksikielinen koodinvaihto toimii osana esimerkiksi perheensisäistä vuorovaikutusta. Se ei kuitenkaan kuulu niihin kielellisiin resursseihin, joita Anisa ja Rana ystäväporukassa – tämän tutkimuksen kohteessa – aineistoni perusteella käyttävät. Suurin syy tähän on tietysti samankielisten ryhmänjäsenten puute.

Näistä syistä johtuen tämän alaluvun fokus on Verassa, jonka monikielisyys toteutuu ennen kaikkea kahden kielen käyttönä ja melko tyylipuhtaina kaksikielisinä koodinvaihdoiksi, kun taas Dritalla on havaittavissa enemmän myös muiden kielten käyttöä. Veralla vuorovaikutus ystävien kanssa rajoittuu suomeen ja albaniaan, joskin myös hänen puheestaan on löydettävissä englanninkielisiä resursseja. Varsinaisia monikielisiä aineksia ja esimerkiksi kielenylityksiä ei Veran puheessa ole oikeastaan ollenkaan muutamaa tyttöjen ryhmäpuheelle kaikkein tavanomaisinta ilmausta lukuun ottamatta. Dritan kanssa käytyjen albaniankielisten keskustelujen lisäksi Vera myös opettaa muunkielisille ystävilleen albaniankielisiä ilmauksia usein.

Veran käytännön kaksikielisyys asettuu kiinnostavasti vastavaloon hänen kieli-identiteettinsä kanssa. Kun ryhmähaastattelussa kysyin, kokevatko informanttini olevansa yksi-, kaksi- vai monikielisiä, Vera vastasi ykskantaan olevansa monikielinen. Tämä on merkillepantavaa, sillä muut tutkittavat Anisaa lukuunottamatta sanoivat olevansa joko kaksi- tai yksikielisiä, eivätkä oikein tuntuneet tavoittavan termin *monikielinen* merkitystä. Vera kuitenkin ymmärsi heti, mitä sanalla tarkoitin. Hän perusteli monikielisyyttään sillä, että hän käyttää arjessaan jatkuvasti suomen ja albanian lisäksi myös turkkia. Veran vanhemmat puhuvat toisena kielenään turkkia, ja Veran isän suvussa on myös kokonaan turkinkielisiä jäseniä. Vaikka Vera kokee olevansa myös turkinkielinen, on turkin käyttöala ilmeisesti rajattu kodin piiriin ja tiettyihin ihmissuhteisiin. Kuulin Veran käyttävän turkkia vain muutaman kerran: nuorisotalolla aikaa viettävän sukulaistyttönsä kanssa sekä joskus vitsailumielessä Dritan kanssa. Veralla eri kiel-

ten käyttöalat ovat siis hyvin selkeästi rajautuneet; koulussa hän puhuu ”vain” suomea, albaniaa ja englantia.

Seuraava katkelma on hyvin tavanomainen esimerkki Veran ja Dritan välisestä suomi–albania-koodinvaihdosta. Anisa, Drita ja Vera istuvat ruokalassa ja yrittävät saada toisiaan hakemaan seurueelle lisää näkkileipää.

Esim. 17 (Ruokailu. Vera (V) yrittää saada Anisaa (A) ja Dritaa (D) hakemaan kanssaan lisää näkkileipää.)

1 V: haetaaks näkkärii
2 A: hä?
3 V: näkkärii
4 A: haluutteks te [näkkärii]
5 V: [Drita a po] vjen
(‘Drita, tuletko sä’, al.)
6 A: näkkärii
7 D: ↑hae mulle
8 V: **qyshhh** no [ei]
(‘mitäh’, al.)
9 D: [okei] mä lähen hakee
10 V: tu- tuu hakee

Esimerkin alussa Veran ehdotus ei kohdistu ainakaan pelkän ääninauhalta tehdyn kielellisen analyysin perusteella sen kummemmin Dritalle kuin Anisallekaan (r. 1); katseet tosin saattaisivat todistaa toisin. Anisa tuntuu tulkitsevan vuoron olleen osoitettu myös hänelle: hänhän tekee korjausaloitteen (r. 2). On myös mahdollista, että Vera suuntaa sanansa jo tässä Dritalle, mutta Anisa pyrkii korjausaloitteen avulla kuulijan rooliin.

Katkelma on osallistumiskehikon rakentumisen kannalta kiinnostava. Veran tavoite (r. 1, 5 ja 8) näyttää olevan saada Drita seurakseen leivänhakumatkalle ja hän suuntaa siten sanansa tälle eri tavoin. Anisa sen sijaan yrittää moneen otteeseen osallistua keskusteluun (r. 2, 4 ja 6), mutta Vera sulkee hänet osallistumiskehikon ulkopuolelle albaniankielisen koodinvaihdon avulla (r. 5 ja 8). Toisaalta rivillä 6 Anisa ottaa edelleen aktiivisen puhujan roolin, eikä siten käsittele Veran koodinvaihtoa häntä automaattisesti ulos sulkevana. Veran vuoronsisäinen koodinvaihto rivillä 8 on kiinnostava, sillä Vera tuntuu tekevän sen aikana *asennonvaihdon*²³, jonkinlaisen muutoksen osallistumiskehi-

---

²³ Ks. Goffman 1981: 128.

kossa ja tarjoavan suomenkielisellä lopetuksellaan kuulijan roolia myös Anisalle. Drita puolestaan ei missään vaiheessa mukaudu koodinvaihtoon (r. 7 ja 9) ja pitää siten Anisan jollain lailla perillä keskustelun kulusta.

Tässä katkelmassa osallistumiskehikkoa rakennetaan koodinvaihdon lisäksi verbi-
en persoonamuodoilla. Veran verbimuodot ovat useimmiten yksikön toisessa persoo-
nassa (*tuletko* r. 5, ja *tuu* r. 10), kun taas Anisan vuorossa rivillä 4 sanat osoitetaan ni-
menomaan Veralle ja Dritalle: *haluutteks te*. Aina ensimmäisestä vuorosta alkaen kes-
kustelussa muokataan rajoja mukaan ottamisen ja ulos sulkemisen välillä: Anisa tulkit-
see Veran passiivimuotoisen kysymyksen (r. 1) kattavan myös hänet, mutta Vera tahtoi-
si hakea leipää juuri Dritan kanssa. Dritan vuoro rivillä 9 on yksikön ensimmäisessä
persoonassa (*mä lähen hakee*), jolla hän luultavasti ilmaisee suostuvansa Veran alkupe-
räiseen pyyntöön. Toisaalta Drita saattaa tarkoittaa myös lähtevänsä hakemaan leipää
yksin.

Tulkitsen Veran vuoron (r. 8) teeskentelevän tyrmistystä; Veran alkuperäinen eh-
dotus oli, että leipää haettaisiin yhdessä, ja nyt Drita yrittääkin saada palvelua osakseen.
Vera ja Drita pääsevät yhteisymmärrykseen riveillä 9–10, kun Drita lopulta suostuu
näkkileivänhakuun – joskin neuvottelua aiheen tiimoilta jatketaan vielä pitkään suo-
meksi. Katkelmassa tunnutaan neuvottelevan paitsi konkreettisesta toiminnosta, näkki-
leivän hausta, myös sosiaalisesta asemasta ryhmässä. Tilanne on varsin arkipäiväinen:
kaikkia laiskottaa ja silti leipää tekisi mieli. Keskiöön nouseekin kysymys siitä, kuka
onnistuu suostuttelemaan tehtävään jonkun muun.

Usein albaniankieliset koodinvaihdot ovat aineistossa nimenomaan Veran aloit-
tamia ja niissä oli havaittavissa jopa melko selkeä kaava. Jakso alkaa usein sillä, että
Vera kutsuu Dritan mukaan koodinvaihtoon albaniankielisellä aloituksella *oj Drit*, 'hei
Drita' (ks. esimerkki 2). Vera käyttää siis koodinvaihtoa suunnatakseen sanansa tietylle
kuulijalle (ks. Auer 1995: 120; Gumpertz 1982: 77). Usein Drita ei mukaudu koodin-
vaihtoon, vaan vastaa Veralle suomeksi. Vera saattaa tämänkin jälkeen jatkaa albanian
puhumista muutaman vuoron ajan, mutta usein kieli vaihtuu suomeksi Dritan innotto-
muuden myötä.

Jo luvussa 3.1.3 esitelty katkelma 11 tarjoaa oivallisen esimerkin osallistumiske-
hikon rakentumisesta tutkittavien keskusteluissa.

Esim. 11 (Ruokailu. Drita (D) hoputtaa Veraa (V) ja Ranaa (R). Ninni (N) antaa nauhurin Ranalle ja ohjeistaa nauhureiden palauttamisessa.)

1 D: mennää nytte
2 V: MÄÄ EN O SYÄNY
3 D: m- mul on (.) [mul on]
4 R: [MENNÄÄ]
5 D: kaikki luulee tää- tää on aipodi
6 N: otaksä Rana kans ton
7 V: ishalla n'fyt t'met. (.) rit schaty [älä jaksä]
('toivottavasti se jää sun kurkkuun. pysy siinä', ar. +
al.)
8 D: [mut mä halum] mun
9 kännykän takas
10 V: [↑iha ↑sama]
11 N: [<tota>] tuokaa ne hei mulle sit ennen ku välkkä
12 loppuu
13 D: okei

Katkelma on aivan kyseisen päivän nauhoituksen alusta, ja siinä tapahtuu paljon asioita: nauhureita ja mikrofoneja asetellaan paikoilleen, lounasta lopetellaan, muita hoputetaan, puhelinta kaivataan takaisin ja käytännön asioista sovitaan. Muiden hoputtaminen ruokalassa oli ohjelmanumero, joka tuntui kuuluvan lähes jokaiseen ruokailuhetkeen.

Dritan vuoro rivillä 1 saa Veralta ärtyneen vastaanoton; hän sanoo normaalia kovemmalla äänellä *mää en o syäny*. Drita vaihtaa topiikkia kommentoimalla mp3-soitinta muistuttavaa nauhuria (r. 3 ja 5) ja jättää siten Veran huolen huomiotta. Rana jatkaa Dritan aloittamaa hoputtamista (r. 4), mikä aiheuttaa Veran albaniankielisen purkauksen (r. 7). Tässä vaiheessa koodi vaihtuu, ja rivien välissä sijaitseva liioittelun keinoin humoristiseksi muokattu syyllistys ystävän hylkäämisestä osoitetaan vain Dritalle. Veran suomennoksen mukaan lausuma tarkoittaa: ”toivottavasti se (ruoka) jää sun kurkkuun”. Puhelimen katoaminen erään koulukaverin taskuun aiheuttaa Dritassa malttamattomuutta (r. 1 ja 8–9), minkä Drita tuntuukin tarjoavan selitykseksi hoputukselleen (r. 8–9). Tässä esimerkissä Veran täytyy pinnistellä tullakseen kuulluksi. Hän jää aluksi osallistumiskehikon ulkopuolelle: hänen protestinsa (r. 2) jää huomiotta ja vasta albaniankielinen, selkeästi Dritalle suunnattu vuoro saa vastauksen (r. 7–9).

Kaksikielinen vuorovaikutus tuo tulkintani mukaan ryhmän ryhmän sisälle. Vera, joka ei kuulu ryhmän johtohahmoihin, hakee kenties albanian puhumisella turvaa vanhasta ystävästään Dritasta. Veran ja porukan jonkinlaisena pomona toimivan Ranan välillä on tuon tuostakin verbaalista kannausta ja etenkin Ranan puolelta loukkaavaakin suunsoittoa. Kireähköjen välien taustalla saattaa olla kilpailu Dritan ystävyystyö: Vera

on ollut Dritan ystävä jo vuosia, kun taas Dritasta ja Ranasta on tullut parhaat ystävät vasta kuluvan lukuvuoden aikana. Drita ei osallistu Ranan ja Veran välisiin konflikteihin eikä puolusta Veraa, mutta yrittää selvästi olla lojaali kumpaakin ystävänsä kohtaan.

Vera käyttää aineistossa albaniaa suhteessa huomattavasti enemmän kuin muut informantit omaa äidinkieltään. Paitsi että hän puhuu äidinkieltään Dritan kanssa, saattoi hän muun muassa puolustautua konfliktitilanteessa ei-albaniankielisen Ranan kanssa albaniaksi joko huomaamattaan tai tarkoituksella. Tällainen tapaus sattui ryhmähaastattelussa, jossa Ranan ja Veran välille kehkeytyi kina.

Esim. 18 (Ryhmähaastattelu. Vera (V), Sanni (S), Drita (D), Rana (R), Edona (E) ja haastattelija (N) keskustelevat pissiksistä. Edona tietää muiden mielestä asiasta epäilyttävän paljon.)

```
1 R: Edona kyl tietää kaikkii
2 S: nii Edona ↑on sellane
3 E: ((äänettömästi)) haista vittu
4 R: Edona mitä sä teet siellä keskustas koulus24
5 ((nauraa))
6 V: fkeskustas kou(h)lus?f
7 E: f<leikin apinaa>f he he(.) mä oon apina oikeesti
8 E: ((viittoilee Veran suuntaan nauraen))
9 V: mäkin oon apina ja tuollakin on apina ((viittaa
10 kädellä Dritaani)) (.) me ollaan apinoita?
11 R: ((tuijottaa Veraa)) what the fuck
12 V: kysy tolta (-) apinaks
13 R: ((D:lle)) oot sä apina
14 D: e.
15 R: [mitä vittuu sä oikee ] (-)
16 V: ((katsoo Dritaani)) [ha ha sähän sanoit ] itte
17 @mä oon ↓apina@
18 R: sä oot gorilla
19 V: ade more
('hei mee ny', al.)
20 R: heh he nyt se lo- (.) hi hi (.) (-) gorilla
21 V: ((nauraa))
```

Vera käskee vapaasti suomennettuna häntä pilkanneen Ranan painua hiiteen (r. 19). Retrospektiivisessä keskustelussa paljastui, ettei Vera ollut lainkaan varma, ymmärsikö Rana kyseisen ilmauksen. Oikeastaan on jopa luultavaa, ettei Rana ymmärtänyt

---

²⁴ Tämä viittaus Edonan koulun nimeen on muutettu anonymiteetin säilymiseksi.

lausahdusta, sillä hänen albanian sanavarastoonsa tuntui koostuvan yksinomaan tietoisesti opetetusta ja opetellusta kirosanastosta.

Tässä esimerkissä kahdenkeskisyys ja kielen valinnalla ulkopuolelle sulkeminen asettuvat kiinnostavaan valoon: Veran vuoro rivillä 19 on vuorovaikutuksen kannalta tarkasteltuna jälkijäsen Ranan solvaukseen. Puolustautuminen kielellä, jota vastapuoli ei ymmärrä, on kuitenkin keskustelussa melko epätavallinen ratkaisu, ainakin vuorovaikutuksen etenemisen kannalta tarkasteltuna. Vastaamalla Ranalle vieraalla kielellä Vera päättää keskustelun lyhyeen; Ranallahan ei ole kovinkaan hyviä mahdollisuuksia vastata vuoroon, jonka sisältöä ei ymmärrä. Vuoron voi ajatella myös olevan merkki osallistumiskehikon muutoksesta: kenties vuoro onkin tarkoitettu ennen kaikkea Dritan ja Edonan korville.

Seuraavassa koodinvaihtoa havainnollistavassa esimerkissä osallistumiskehikon rakentuminen ei ole aivan yksiselitteistä. Kyseessä on katkelma ensimmäisestä ruokautintinauhoituksesta, jossa tutkittavat ovat vielä hiukan epävarmoja siitä, kuinka heidän tulisi käyttäytyä ”tarkkailun alaisina”. Katkelmassa he neuvottelevat siitä, kuinka paljon nauhoitustilanteen tulisi vaikuttaa heidän kielenkäyttöönsä. Vera on juuri huomauttanut muille kiroilusta nauhoittamisen aikana. Muiden mielestä on ”ihan sama”, kiroilevatko he vai eivät. Hetkeä myöhemmin Vera on omaksunut muiden kannan ja esittelee nauhuriaan Oonalle, joka ei vielä ollut osallistunut nauhoituksiin.

Esim. 19 (Ruokavälitunti nauhoitusten ensimmäisenä päivänä. Vera (V) esittelee Oonalle (O) nauhuriaan.)

```
1 V: Oona kato mitä se anto (.) kuuntelujuttuu
2 O: oi teill on noi mi [krofoonit] (-)
3 V: [joo joo ] sit se sanoo laita tää
4 >mä (-) miks sano siks< m- n- nyt se kuulee kaiken
5 mitä me puhutaa.
6 O: fhää::f
7 V: fhaista paska ja kaikkeef (.) °ma hanksh mutin bitch°
      ('syö mun paskat, bitch', al.
      + en.)
8 O: ei mut oikeesti (.) mikrofooni fvähä perseestäf mieta
9 oikeesti (.) ONNEKS MÄ KARKASIN SIELTÄ (.) HAASTATTELUS-
10 TA ((lähellä mikroфонia)) ha ha ha
11 V: @°hiljaa°@
12 O: mitä hiljaa (.) oikeest (-)
```

Katkelma valottaa hupaisasti kenttätyön arkea: Vera purnaa nauhoittamisen riesasta vahingoniloiselle ystävälleen, joka puolestaan kiittää onneaan, ettei joutunut itse osallistumaan tutkimukseen²⁵. Sitten lähetetään terveisiä tutkijalle ja kommentoidaan sitä, mentiinkö hassuttelussa jo liian pitkälle. Vaikka tytöt kokevat nauhoittamisen ainakin näennäisesti ikäväksi ja omaksuvat hällä väliä -asenteen esimerkiksi kiroiluun, vaihtuu Veran rehvakas kiroilu nopeasti hyssyttelyyn (r. 11).

On kyseenalaista, kenelle Vera suuntaa sanansa rivillä 7, jos kenellekään. Oona on Dritan ja Veran pitkäaikainen ystävä, ja hänen kerrotaan ymmärtävän albaniaa jonkin verran, mutta on epäselvää, ymmärtääkö hän tätä lausetta. Lause *ma hanksh mutin* on ainoa laatuaan aineistossani, eikä siis kuulu ryhmän taajakäyttöisimpään monikieliseen sana- ja lausumavarastoon. Vera sanoo lausuman ympäröivää puhetta hiljaisemmalla äänenvoimakkuudella, melkein kuin itselleen, ja jättää siis Oonan tavallaan osallistumiskehikon ulkopuolelle. Voi myös olla, että äänenvoimakkuus hiljenee häveliäisyys-syistä: Veralle ei ole luonteenomaista kiroilla kovaan ääneen.

Ilmaus *haista paska ja kaikkee* (r. 7) toimii Veran vuorossa luultavasti esimerkkinä kiroilusta, ei niinkään suoraan kenellekään suunnattuna haistatteluna. Koska käytöissäni on vain tutkittavien omat suomennokset albaniankielisistä lauseista, on mahdotonta sanoa, kuinka suora käänös *ma hanksh mutin* on suomen ilmauksesta *haista paska*. Toisto on yksi Gumpertzin (1982: 78–79) esittelemistä koodinvaihdon funktioista keskustelussa, mikä saattaisi osaltaan selittää albaniankielen ilmaantumista vuoroon. Lausumanloppuinen *bitch* viittaisi vuoron kuitenkin olevan osoitettu jollekulle tietylle kuulijalle. Koodinvaihto tässä tilanteessa tuntuu joka tapauksessa palvelevan jonkinlaista salakielen tarkoitusta: albanian turvin voi vaikkapa kiroilla ja haistatella muiden ymmärtämättä.

Kysyin Veralta, käyttävätkö he koskaan albaniaa salakielenä ryhmässä ollessaan. Muille läsnäolijoille tuntemattoman kielen puhuminenhan mahdollistaisi monenmoisen läsnäolijoiden ominaispiirteiden kommentoinnin ja heidän kustannuksellaan pilailun. Vera oli kuitenkin sitä mieltä, etteivät he Dritan kanssa niinkään puhu muista läsnä ole-

---

²⁵ Myöhemmin Oona tuli katumapäälle ja pyytäessäni häntä mukaan tutkimukseen, hän suostui mielihyvin.

vista ihmisistä, kuin omista asioistaan. Veralle suomi–albania-koodinvaihdon keskeinen tarkoitus on siis muodostaa ryhmän sisälle hänen ja Dritan välinen kahdenkeskinen tila.

Siinä missä Anisaa Veran ja Dritan albanian puhuminen ei häirinnyt lainkaan, kertoivat Oona ja Sanni joskus ärsyyntyvänsä tilanteissa, joissa he eivät ymmärrä, mitä muut puhuvat. Tämä onkin ymmärrettävää, sillä Sannilla ja Oonalla ei muiden tapaan ole käytössään kieltä, jonka suojiin halutessaan hakeutua. Sanni myös kertoi tilanteesta, jossa Vera oli kesken albaniankielisen keskustelun paljastanut hänelle Dritan puhuvan parhaillaan hänestä, joten kenties Oonalla ja Sannilla oli syytäkin ärsyyntyä salakielen käyttämisestä.

4.1.2 Vuorovaikutus vastakkaisen sukupuolen kanssa

Kuten Lehtonen toteaa, maahanmuuttajataustaisten nuorten kielen variaatiota selittää osin ”sosiaalinen orientaatio suhteessa valtaväestöön ja omaan vähemmistökulttuuriin” (2004: tiivistelmä). Tulkitsemisen sosiaalisen orientaation omaan vähemmistökulttuuriin viittaavan ilmiöön, johon muun muassa norjalaistutkijat Svendsen ja Røyneland viittaavat (2008: 77–79). He nimittävät tätä jonkinlaiseksi etniseksi erilaisuudeksi tai toiseudeksi, joka reaalistuu oman vähemmistöstatuksen ilmi tuomisena kielellisten valintojen avulla. Tämä yhdistää multietnolektin puhujia etnisestä taustasta riippumatta: valtaväestöön kuuluvat voivat kielellisillä valinnoillaan ilmentää lojaalisuuttaan ja sosiaalista orientaatiotaan monietniseen nuorisoryhmään.

Vastakkaisen sukupuolen kanssa kommunikoitaessa tätä vähemmistöstatusta on mahdollista tuoda esiin yhteisen maaperän löytämiseksi. Esimerkiksi kielenylitys puhuttavan kieleen voi toimia merkinä romanttisesta kiinnostuksesta (ks. Rampton 2005: 187–189). Lehtonen (2004) kirjoittaa tällaisista tilanteista muun muassa kuvaten, kuinka somalinkielinen poika tervehti hiukan flirttaillen venäläistyttöä kysymällä tältä venäjäksi, mitä kuuluu. Lehtosen informantit myös mainitsivat itse romanttissävytteiset tilanteet yhdeksi monikielisten resurssien käyttötilanteiksi. Lehtosen mukaan ”[v]astakkaiseen sukupuoleen tutustuminen näyttääkin olevan yksi kielenylityksen keskeisiä funktioita”. (Mts. 122.)

Esimerkiksi siitä, miten monikielisiä aineksia käytettiin tyttöjen ja poikien välisessä kanssakäymisessä, sopivat myös aiemmin esitellyt Ranan ja anonyymien pojan (p1)

väliset keskustelut (ks. esimerkit 3, 7 ja 9). Niissä pääpaino on AAVE:n käytöllä. Kyseinen poika oli ainoa selkeästi hip hop -henkisesti pukeutuva poika tutkittavien ystäväpiirissä. Aineistoni perusteella poika ja Rana jakavat kiinnostuksen hip hop -kulttuuriin ja tekevät kahden kesken ollessaan runsaasti tätä kiinnostusta ilmentäviä kielellisiä valintoja. Kysellessäni pojasta Ranalta ilmeni, etteivät he oikeastaan tunteneet toisiaan kovinkaan hyvin, joten kyseessä saattoi olla tutustumistilanne, jossa yhteinen maaperä löytyi hip hopista.

Monikieliset ainekset tuntuivat usein kimputtuvan tilanteisiin, joissa oli läsnä poikia ja tyttöjä, ja joissa ”heitettiin läppää” rennossa tunnelmassa. Tällainen tilanne on esimerkiksi seuraavassa, jossa albaniankielinen vuoro saa aikaan lumipallomaisesti vyöryvän monikielisyysjakson. Puhujat koettavat pistää muita paremmaksi ja ottavat käyttöönsä lähes tulkoon kaiken kielenylitysmateriaalin ja myös omankieliset hävyttömyydet, jotka vain suinkin puhetilanteen tuoksinnassa muistavat.

Esim. 20 (Ruokailu. Anisa (V), Drita (D), Vera (V) ja Rana (R) juttelevat syödessään. Samassa pöydässä istuvat anonyymi poika (p3) ja tyttö (t1), jotka osallistuvat keskusteluun.)

1 R: ↑tuu
 2 A: Dri:ta istu
 3 V: Drit jää
 4 A: istu
 5 D: mä jään treffeille teijän kaa
 6 A: @eu::@
 7 V: **hajf shko ma anejna**
 ('mee sinne päin', al.)
 8 p3: ↑mmm
 9 D: **taqsif sha nonen (-)**
 ('nussi äitiäs', al.)
 10 V: **e qifsh vet**
 ('nussi ite', al.)
 11 A: **ta qifsha rropt (.) mahantskaren**
 ('mä nussin sun sukua', al.) ('anna munaa'((?)), al.((?)))
 12 D: i kart-
 13 A: ei- mitä se tarkoittaa
 14 D: se on jakaa (.) munaa
 15 t1: (eihän se oo suomee?)
 16 A: no miten nii ei oo (.) mut silti to- **mahantska:ren** he he
 17 t1: (ei se oo)
 18 p3: **sakbab**
 19 D: **ta ha piqken**
 ('mä syön sun pillun', al.)
 20 V: (nauraa)
 21 A: no älä (.) **sakbab**
 ('faijas on koira', ku.)
 22 t1: mitä s' tarkoittaa
 23 A: faijas on koira

24 (0.3)
25 p3: ei mut se on hyvä- kiva sana
26 A: mm

Drita vastaa Veran albaniankieliseen pyyntöön (r. 7) samalla kielellä esitetyllä solvauksella (r. 9), jonka pöydässä olijoista ainakin Anisa tunnistaa. Vera vastaa albaniaksi: *nussi ite* (r. 10). Tässä vaiheessa Anisa osallistuu albaniankielisellä kielenlylyksellä: *mä nussin sun sukua* ja *anna munaa* (r. 11). Drita alkaa sanoa jotain, mutta ruokalan hälyn ja ympärillä käytävien keskustelujen vuoksi hän keskeyttää ja vastaa Anisan kysymykseen (r. 12–14). Drita vie tässä vaiheessa jutun vieläkin pidemmälle: *mä syön sun pillun* (r. 19).

Tämä oli ainoa kerta, kun kuulin tätä ilmausta käytettävän. Ilmeisesti se on tyttöjen keskinäisessä kielenkäytössäkin liian roisi: Vera purskahtaa nauruun sen kuullessaan. Yleensä vieraskielisten kirousten suomentaminen retrospektiivisissä keskusteluissa sujui tutkittavilta melko mutkattomasti ja vailla sen suurempaa häveliäisyyttä. Kun myöhemmin kuuntelutin tätä katkelmaa tytöille saivat *ta ha piqken* ja pyyntö suomentaa se Dritan nauramaan hieman järkyttyneenä omasta kielenkäytöstään. Hiukan myöhemmin haastatteluun myöhässä saapunut Vera lennätti kätensä suunsa eteen ja osoitteli ainakin näennäisen kauhistuneena käännöksen sisältänyttä paperia muille.

Tässä esimerkissä Anisan kielenkäyttö ja etenkin siinä esiintyvät runsaat kielenlylykset ovat keskeisessä roolissa. Anisan vuoro *mä nussin sun sukua* (r. 11) on erityisen taitava kielenlylytykset: Anisahan selvästi ymmärtää Dritan vuoron (r. 9) ja alkaa varioida sitä. Tuntemattoman pojan ja tytön äänet kuuluvat nauhalla huonosti, mistä syystä vuorovaikutuksen kulkua on vaikeaa arvioida luotettavasti. Se, vastaako Anisa rivin 16 vuorollaan Dritalle vai tytölle (t1), jää epäselväksi. En usko, että Anisa tai sen paremmin läsnä olevat tyttö ja poika ymmärtävät lauseen *ta ha piqken* merkitystä. Ilmeisesti ainakin poika (p3) kuitenkin arvaa aihepiirin, jossa liikutaan; niin sujuvasti hän (r. 18) jatkaa solvausketjua kurdinkielisellä ilmauksella, jonka merkitys on tutkittavien kertoman mukaan 'isäs on koira'. Anisa kommentoi pojan keskusteluun tarjoamaa aineesta ja toistaa sen (r. 21). Lopussa myös poika kommentoi sanailua ja erityisesti hänen ja Anisan yhteisymmärrystä *sakbab*-sanasta evaluoivalla vuorollaan: *ei mut se on hyvä-kiva sana* (r. 25).

Tässä esimerkissä osallistumiskehikkoa rakennetaan taas ennen kaikkea monikielisten resurssien keinoin. Monikielisten vuorojen ketju alkaa Veran Dritalle suuntaamalla vuorolla (r. 7). Dritan vastaus (r. 9) tarjoaa kuulijan roolia myös muille läsnäolijoille tai ainakin niille, jotka lauseen ymmärtävät. Veran vastaus (r. 10) on vielä niin sanottu aito vastaus Dritan solvaukseen – se ei tapahdu kaikkien tuntemalla ilmauksella vaan ”salakielialbaniaksi”. Darinkielinen Anisa ja suomenkielinen poika (p3) ovat mukana juonessa ja jatkavat ketjua (r. 11, 16, 18 ja 21), mutta tyttö (t1) jää auttamatta osallistumiskehikon ulkopuolelle. Hänen käytössään olevat resurssit ovat ainakin tässä katkelmassa pelkästään suomenkielisiä.

Dritan vuoro rivillä 19 tarjoaa kuulijan paikkaa vain Veralle, sillä hän on käsittääkseni ainoa, joka ilmauksen ymmärtää. Vera on myös ainoa, joka reagoi (r. 20) Dritan vuoroon. Myös muille lienee kuitenkin selvää, että kyse on jonkinlaisesta ronskista solvauksesta. Katkelmassa vaikuttaa oikeastaan olevan käynnissä kaksi jossain määrin erillistä keskustelua: toinen, joka käydään Dritan ja Veran välillä sekä Anisan, pojan ja tytön välinen keskustelu, joista viime mainitulle ei juuri kuulijan paikkaa tarjota. Katkelmaan tiivistyy puhujien välinen hyvä henki ja onnistuneen vitsailun riemu.

Melkeinpä päinvastaisen esimerkin tarjoaa tilanne, jossa Anisa siirtyy ruokavälitunnilla koulun aulasta tietokoneluokkaan (esim. 21). Matkalla hän törmää luokkatoverinsa pikkueljeen, jota tervehtii farsiksi. Persia eli farsi on Anisan toinen kieli ja Anisan mukaan tervehdityn pojan ensimmäinen kieli.

Esim. 21 (Ruokavälitunnilla, matkalla aulasta tietokoneluokkaan.
Anisa tervehtii tuttua poikaa (p4) farsiksi.)

1 A: ↑ah (.) mitä kuuluu?
2 p4: hyvää
3 A: **chetori**
(‘mitä kuuluu’, fa.)
4 p4: ä?
5 A: heh

Kyseisessä tilanteessa voidaan puhua melko yksiselitteisestä koodinvaihdosta, sillä farsi on puhujien yhteinen kieli. Tervehdyksen vastaanotto paljastaa kuitenkin, ettei koodinvaihto ole tällaisessa vuorovaikutustilanteessa näiden ihmisten välillä laisinkaan odotuksenmukaista. Pojan vuoro ä? (r. 4) saattaa toki kieliä myös kuulemisiongelma-

mutta selvästi hän ei odota kuulevansa persiankielistä – jos minkään kielistä – tervehdystä juuri Anisan suusta.

Anisan ja pojan välinen sananvaihto oli todella näin niukkasanainen ja lyhyt, joten sen perusteella on hankalaa tehdä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä koodinvaihdon funktioista. Auerin (1995: 120) listaamista koodinvaihdon funktioista puhutellun yksilöiminen (*addressee selection*) vaikuttaa todennäköisimmältä syyllä koodinvaihtoon. Katkelma toimiikin ennen kaikkea esimerkkinä tilanteesta, jossa yhteistä maaperää ei ole, eikä sitä myöskään synny monikielisten resurssien hyödyntämisestä huolimatta. Pojan hämmästykseen saattaa tilanteessa vaikuttaa puhujien välinen suhde: Anisa on yhdeksäsluokkalainen ja sen lisäksi useamman vuoden poikaa vanhempi. Näin tuttavallinen tervehdys selvästi vanhemmalta suositulta tytöltä saattaa ujostuttaa poikaa.

4.2 Liiottelujaksot ja kielelliset kaksinkamppailut

Alaluvussa 4.1.2 analysoimani ruokalassa nauhoitettu esimerkki 20 oli kiinnostava paitsi molempien sukupuolten läsnäolon kannalta, myös vuorovaikutuksen kulun kannalta. Kyseisessä esimerkissä monikieliset ainekset ketjuuntuivat ja tuntuivat eskaloivan huumoria (ks. Seppänen 1997a: 167–168). Mirja Saaren suomenruotsalaisen nuorisoryhmän koodin vaihtelua käsittelevässä artikkelissa (2006: 153–154) on havaintoja aineistossani esiintyviä liioittelujaksoja vastaavista vuorovaikutusjaksoista. Saari nimittää niitä kannanoton kehittelyiksi. Kannanotoille ylipäänsä on ”tyypillistä, että jäljempänä tuleva arviointi on edellistä voimakkaampi” (mas. 154). Myös Keim (2007) mainitsee loukkausten ja karskin kielenkäytön kasaantumisen vuorovaikutuksessa (mas. 166–167) ja Deppermannin kuvaa niin sanottuja leikillisiä arviointeja (*playfull assessments*, mas. 339–348), jotka vaikuttavat myös käyttäytyvän jonkinlaisen verbaalisen kilpailun tapaan. Deppermannin mukaan koodinvaihto tuo tällaisessa tilanteessa esteettistä lisäarvoa sanottuun (mas. 341).

Aineistossani esiintyvissä liioittelujaksoissa tuntuu olevan kyse ennen kaikkea paremmaksi pistämisestä, jonkinlaisesta verbaalisesta mittelöstä tai kaksinkamppailusta. Voittaja tässä mittelössä on se, joka sanoo sukkelimmin tai uskaltaa mennä kaikkein pisimmälle topiikin kehittäessä. Sitä, kuinka pitkälle on mahdollista mennä, tuntuvat

säätävän jonkinlaiset sosiaalisen kontrollin rajat. Esimerkissä 20 Drita ylittää nämä rajat (*ta ha piqken*, 'mä syön sun pillun'), joskin tilanteessa vain Vera ainoana lausuman ymmärtäneenä kykenee tekemään tästä arvion.

Verbal duelling, verbaalinen kaksinkamppailu, liittyy vahvasti myös hip hopiin. Rap-artisteilla on muun muassa tapana mitellä verbaalisia voimiaan niin sanotuissa *batleissa*, kisoissa. Tällöin puhutaan *freestylingista*, eräänlaisesta improvisoinnista, jossa toisen räppäykseen reagoidaan ja yritetään laulaa toinen suohon. Keskeinen väline näissä mitteloissa on *dissaus*, toisen vähättely ja panettelu, sekä oman paremmuuden korostaminen, *boustaus*. Hip hopin uhoon ja kilpailuhenkisyys viittaa muun muassa Kalliokoski (mas. 306). Myös Kotsinas on maininnut verbaaliset kaksinkamppailut osana Ruotsiin maahanmuuttajien myötä syntyneitä uusia puhetyylejä, jotka muistuttavat paitsi turkkilaisia puhetyylejä, myös mustien englantia Yhdysvalloissa (Kotsinas 2000: 186).

Seuraava esimerkki tuntuu kommentoivan jonkinlaista etnistä ei-suomalaisuutta ja ottavan uusiokäyttöön potentiaalisesti loukkaavaa sanastoa. Katkelma ilmentää hyvin myös liioittelujaksojen logiikkaa: joku sanoo tahallaan tai vahingossa jotain hassua, joka saa aikaan leikkimielisen kilpailun siitä, kuka keksii vielä paremman sutkauksen. Tässä puhujayhteisössä lisäarvoa tuntuu saavan se, joka onnistuu tekemään tämän jollain muulla kielellä kuin suomeksi.

Esim. 22 (Ruokatunti. Drita (D) selaa puhelintaan yhdessä Ranan (R) kanssa. Tarkoitus on kuunnella musiikkia Dritan muistikortilta Ranan puhelimella.)

1 D: °tossa° (.) **pakolainen**
2 (.)
3 R: KIITOS (.) <**suomalainen**> (.) oho mä sanoin tähän
4 vahingos mikkiin (.)
5 D: °he hee° ai niij [joo]
6 R: [SORI] NINNI mä sanoin vahingos
7 **suomalaine**
8 D: ((nauraa))

Rana ja Drita ottavat katkelmassa potentiaalisesti loukkaavan sanan *pakolainen*²⁶ (r. 1) sisäpiirin käyttöön hiukan samaan tapaan, kuin sana *nigga* on käytössä afroame-rikkalaisessa kulttuurissa. Rana vastaa humoristiseen loukkaukseen nimittämällä Dritaa hidastetusti ja matalalta *suomalaiseksi* (r. 3). Rivillä 5 Rana muistaa nauhurin olemassa olon ja pyytää anteeksi lipsahdustaan. Anteeksipyyntö kohdistuu nimenomaan suoma-lainen-sanan käyttämiseen loukkaavassa merkityksessä ja on suunnattu aineiston kerää-jälle. Rana tuntuu varmistavan sen avulla väärinymmärryksen mahdollisuuden, näin etniseltä taustaltaan suomalainen tutkija ei voisi loukkaantua sanan käytöstä.

Ranan minulle suuntaaman vuoron jälkeen tilanne kehittyy yhä enemmän liioitte-lujakson suuntaan. Drita tuntuu keksivän, että nauhurin kautta on mahdollista lähettää minulle ”terveysiä”. Tässä vaiheessa molemmat nauravat jo, ja Drita lisää vettä myllyyn kertomalla nauhuriinsa rakastavansa minua.

Esim. 22 (jatkuu)

```

7 R:  SORI NINNI mä sanoin vahingos suomalaisine
8 D:  (nauraa)
9 D:  fah Ninni mä rakastan sua (.) °ah°f
10 R:  ah Ninni @I'm a [l:esbian@] ahha ha
      ('olen lesbo', en.)
11 D:  [Ninni ]
12 V:  (nauraa)
13 D:  Ninni mä rakastan sua ah hi hii (.) Ninni sä oot ihana
14 [oh@]
15 R:  [oh ] eh he he hee läpäl (.) Drita [sheikkaa samall]
16 D:  [no (.) noh ]
17 R:  ja sanoo et Ninni mä rakastan sua
18 D:  fNinni mä rakastan suaf
19 V:  shuj o budall a e din qe e ni:n
      ('hiljaa tyhmä, et sä tienny et se kuulee', al.)
20 R:  @hottottottottoo@

```

---

²⁶ Pakolainen-sana toistuu taajaan myös Asematunnelissa aikaansa viettäviä maahanmuuttajanuoria käsittelevässä lehtiartikkelissa (HS 5.12.2004). Artikkelin nimikin on Ihan sikana pakolaisia. Toimittajan mukaan kaikki artikkelissa esiintyneet nuoret eivät silti ole ”oikeita pakolaisia: sanaa heitetään kevyesti, yhteisön merkinä.” Liisa Raevaara on tarkastellut helsinkiläisen nuorisotalon kielellisiä käytäntöjä ja niiden osana muun muassa etnistä kategorisointia (Raevaara 2008).

Rivillä 15 Rana kokee tarpeelliseksi korostaa, että keskustelu käydään *läpäl*, huumorimoodissa (vrt. Hagman 2009). Dritan vuoro rivillä 16 näyttää tavoittelevan vielä jotakin, jota heittää soppaan. Vaikka Drita on vitsin alullepanija, ei hän tunnu onnistuvan yrityksessään tuottaa liioitteluvuoroa. Rana asettaa riman turhan korkealle *I'm a lesbian* -vuorollaan. Englannin käyttö tuntuu etäännyttävän Ranan sanomastaan ja toisaalta myös alleviivaavan sanotun vitsikkyyttä. Drita sen sijaan ei hyödynnä katkelmassaan muiden kielten resursseja, eikä kenties siksi uskalla mennä pidemmälle kilpaulannassa. Tilanne päättyy, kun paikalle saapunut Vera kommentaa Dritaa salakielialbaniaksi (r. 19). Oletan vuoron liittyvän nauhoittamiseen: Vera muistuttaa Dritaa, että kaikki tämän sanoma tallentuu nauhalle minun kuultavakseni.

Vera nostaa albaniankielisellä vuorollaan (r. 19) osallistumiskehikon valokeilaan. Veralle on tilanteessa ilmeisen tärkeää, ettei tytöistä juuri Drita nolaa itseään. Salakieli-albania sulkee myös tutkijan ulkopuolelle, joten sen avulla voi kätevästi kommentoida nauhoittamista. Tutkijan positio asettuu katkelmassa muutenkin kiinnostavaan valoon: fyysisesti olen puhehetkellä toisella puolella aulaa, enkä siten voi kuulla käytyä keskustelua. Osallistumiskehikon kannalta olen kuitenkin läsnä, sillä sanat osoitetaan eksplisiittisesti juuri minulle. Tytöt tuntuvat katkelmassa paitsi karnevalisoivan seksuaalisuutta myös kyseenalaistavan tutkimukseen osallistumistaan²⁷.

Susanna Hagmanin (2009) slangitutkimuksessa esitellään esimerkikikatkelma, joka muistuttaa ilmiöltään monia minun aineistoni esimerkkejä. Hagman esittelee (mts. 49) keskustelun, jossa puhujat kirjoittajan mukaan leikkimielisesti kilpailevat siitä, kuinka monella eri tavalla saman asian voi ilmaista. Hagman nimittää ilmiötä kielellä leikittelyksi (mts. 51). Huumori tuntuu yleisemminkin kasaantuvan keskustelutilanteisiin juuri tällä tavoin; keskustelijat ikään kuin yksi kerrallaan astuvat huumorimoodiin ja koettavat päihittää edellisen puhujan verbaalisella kekseliäisyydellään. Hagman toteaa vitsailun funktion olevan esimerkissä puhujien samanmielisyyden ja yhteishengen korostamisen (mts. 51). Myöhemmin Hagman käsittelee samanmielisyyttä keskustelus-

---

²⁷ Mia Halonen (2009: 342–348) on kirjoittanut monikielisten koululaisten protestivastauksista kirjoitelmissaan. Koululaiset protestoivat tehtävää, tutkimusta tai koulunkäyntiä yleisemminkin rajuilla aiheilla sekä puhekielisten varianttien runsaalla käytöllä. Hiukan samankaltaisesta ilmiöstä tuntuu olevan kyse tässäkin.

sa ja käyttää taas esimerkkinään liioittelujaksomaisia katkelmia aineistostaan. Hänen mukaansa slangisanojen käyttö yhdistää tällaisissa jaksoissa puhujia entisestään. (mts. 79–81.)

Samantyyppisistä kielellisistä kilpailuista on kirjoittanut Deppermann (2007), jonka aineistossa saksalaiset pojat tyyllittelevät tietyllä varieteetilla ja sanavalinnoilla rakentaen jonkinlaista jaettua vitsimoodia. Deppermannin aineistossa tyyllittely tehdään *Kanaksprak*-varieteetilla, jonka avulla rakennetaan stereotyyppistä kuvaa yksinkertaisesta saksanturkkilaisesta. Deppermannin mukaan näissä jaksoissa kilpaillaan kulttuurisen pääoman hallinnasta. Huumori on keskeinen pääoman ainesosa: kisan voittaja saa maineen lahjakkaana viihdyttäjänä. Toisaalta kyse on myös yhdessä toteutetusta leikistä. (Mas. 339–348.)

Musiikilla on selkeä sijansa näissä liioittelujaksoilla. Tästä käy esimerkiksi jo useampaan kertaan mainittu Ranan ja anonyymien pojan (p1) vuorovaikutus, mutta myös muita vastaavia tilanteita tallentui nauhalle. Erään ruokatuntinauhoituksen jälkeen olin jo lähdössä koululta, kun huomasin informanttieni istuvan koulun tyhjässä aulaassa ja laulavan kovaan ääneen arabiankielistä kappaletta. Laulajat taputtivat tahtia, ja Sanni kuvasi esitystä kännykkäkamerallaan. Tilanne oli kaikessa epäsuomalaisuudessaan hätkähdyttävä ja samaan aikaan riemastuttava esimerkki erilaisten kulttuuritaustojen läsnäolosta koulussa. Toisaalta se, että esitys ikuistettiin kännykkäkameralla, kertoi siitä, että myös laulajat itse olivat tietoisia tilanteen performanssiluonteesta. Tytöt tuntuivat tarkoituksellisesti tuovan palan vanhempiansa kotimaita itähelsinkiläiskoulun käytävälle.

On mahdollista, että aulaassa laulettu kappale on toinen seuraavan esimerkin kappaleista. Ystävänäpäivätervehdysten (esim. 3) kirjoittamista seuranneessa esimerkissä sekoittuu kaksi kappaletta, joista ensimmäinen on vuonna 2008 ilmestyneestä *Racenimisestä* elokuvasta. Zara Zara Touch me²⁸ -nimisen kappaleen kertosäkeessä hindin-

---

²⁸ Kappaleen musiikkivideo löytyy osoitteesta http://www.youtube.com/watch?v=L9WtLHf8whY&feature=video_response. Internetistä löytämäni sanoituksen mukaan kertosäkeessä lauletaan:

Bin Tere Sanam Is Jahan Mein
Beqkaar Hum
Dum Da Dum Da Dum

kielinen osuus vuorottelee englannin kielen kanssa. Litteraatti on tehty sen mukaan, mitä Drita mielestäni nauhalla laulaa. Retrospektiivisessä haastattelussa Drita kertoi, ettei tiedä, mitä laulussa oikeastaan lauletaan. Anisa sen sijaan osasi suomentaa hindin-kieliset ainekset. Laulettu kohdat on lihavoitu litteraatissa.

Esim. 23 (Ruokatunti. Tytöt puhuvat ystävänpäivätervehdyksistä, Drita (D) ja Anisa (A) alkavat laulaa. Tilanteessa on läsnä myös tuntematon poika (?))

```
1 D: °<inte resnamin istja>° [ha:lali: ]
2 ?: [ei se mitää]
3 ?: [Oona kuinka moni on kirjottanu sulle (.) ] miks Ellan
4 nimee ei oo
5 D: [biika raa DAM DA DAM DA DAM ]
6 A: [olihan]
7 D: [hei hei Ani- Ani- Ani kuuntele (.) kato (.) @tätä@
8 in te ressalan istja ho:nomi
9 A: [inta hajjati ] (.) inta h:a [bi:bi:]:ö:
10 D: [biika raa dam] da dam da dam (.) [bi:ibi]
11 D: hei inta hajeeti inta habiibi
12 A: taqsif sha nonen [o:::]
13 D: [o:: ]
14 A: SAQBAB (.) oo:
15 D: oo taqsif sha nonen (.) mahantskaren maimuno
```

Drita virittelee laulua itseksensä jo rivillä 1, mutta kukaan ei kiinnitä häneen huomiota. Muut puhetilanteeseen osallistujat puhuvat vielä edellisestä topiikista, ystävänpäivätervehdyksistä. Drita jatkaa laulamistaan (r. 5), kunnes rivillä 7 yrittää kiinnittää Anisan huomion itseensä (r. 7–8). Drita ikään kuin esittelee taitojaan Anisalle käyttämällä kieltä, jonka puhujiin hän ei varsinaisesti kuulu. Kyseessä on oppikirjaesimerkki kielenlityksestä, etenkin kun Drita eksplisiittisesti suuntaa sanansa Anisalle, joka puolestaan kuuluu kyseisen kielen puhujiin.

Anisa ei jatka saman laulun laulamista, vaan vaihtaa kielen arabiaan (r. 9). Näillä hakusanoilla löytyy Internetistä Wikipedia-artikkeli Libanonista lapsena Kanadaan muuttaneesta artistista Massarista (<http://en.wikipedia.org/wiki/Massar>). Anisan laulama kappale saattaisi olla Massarin kappale Inta Hayati, Inta Habibi. Rivillä 11 Drita

vihdoin vaihtaa kappaleen Anisan laulamaan lauluun. Seuraavaksi Anisa ottaa käyttöönsä muut ryhmänsisäiset kielenylitysresurssit: *taqsif sha nonen* ja *saqbab* (r. 12 ja 14). Rivin 15 vuorossaan Drita tuntuu laulaen luettelevan erilaisia albaniankielisiä kirouksia, jotka tietää myös Anisan tunnustavan. Albanian kielen sana *maimun*, 'apina', tuli esiin jo tekemässäni ensimmäisessä ryhmähaastattelussa, jossa ryhmän ei-albaniankieliset jäsenet listasivat osaamiaan toistensa äidinkiellisiä sanoja.

Esimerkki on kiehtova esitys monikielisten tyttöjen suhtautumisesta vieraiden kielten käyttöön ja osoitus musiikin merkityksestä tässä yhtälössä. Drita ei tunnu ujoastelevan hindin käyttöä lainkaan, vaikka hän ei käsittäkseni osannut kieltä tätä laulukatkelmaa enempää. Päinvastoin – hindinkielisen kappaleen sattuessa mieleen hän ensin laulaa sitä itsekseen, mutta pyytää pian yleisöä esitykselleen. Laulu tuntuu olevan osoitettu ja omistettu nimenomaan Anisalle ja ilmaisevan jaettua kokemusmaailmaa.

Vaikka Drita alussa esittelee laulutopiikin, vie Anisa sen jälkeen tilannetta eteenpäin Dritan seuratessa perässä. Kun Anisa esittelee *inta hajjati* -topiikin rivillä 9, Drita jatkaa hetken edellistä topiikkia (r. 10), mutta hyväksyy Anisan esittelemän uuden topiikin toistamalla uuden laulun sanoja rivillä 11. Kun Anisa siirtyy yleiseen vieraalla kielellä kiroiluun rivillä 12, Drita seuraa yhtymällä lauluun rivillä 13 ja esittelemällä oman versionsa kiroiluimprovisaatiosta (r. 15).

Tietyn sanaston, varieteetin tai kielen valinta sekä yhden keskustelijan tarjoaman teeman kehittäminen tuntuu myös minun aineistossani palvelevan Hagmanin (2009) ja Deppermannin (2007) mainitsemia tarkoituksia. Edellinen esimerkki (esim. 23) tuntuu kertovan paljon siitä, että ryhmänsisäistä kiinteyttä ja moniethnistä identiteettiä muokkaavissa kielenkäyttötilanteissa ei niinkään ole olennaista se, *mitä* sanotaan, vaan se, *millä kielellä* tai *mitä koodia käyttäen* se sanotaan. Dritan nonsense-vuorolla (esim. 23, rivi 15) tuntuu olevan vain yksi päämäärä: ystävyyden ja Anisan kanssa jaetun aaltopi-tuuden ilmentäminen. Esimerkissä myös vieraskielinen kiroilu nousee keskiöön. Seuraavassa alaluvussa pohdin, millaisia funktioita sillä on aineistossa.

4.3 Kiroilu ja perinteisen tyttöyden kritiikki

Lehtonen kirjoittaa hyväntahtoisten solvausten keskeisestä roolista ystäväysten ja siten samaan kielelliseen sisäpiiriin kuuluvien nuorten välillä (ks. esim. 2004: 148). Maa-hanmuuttajataustaisille informanteilleni, muslimityöille, kiroilu vieraalla kielellä tuntui tarjoavan jonkinlaisen suojan, jonka turvin kokeilla verbaalisia rajoja ryhmässä. Kuten jo luvussa 3 totesin, on vieraskielinen kiroilu yksi ryhmän koheesiota lisäävä kielellinen keino.

Kiroiluun vaikuttaa liittyvän myös jonkinlainen kiltin tytön roolin rajojen koettelu. Keim (2007) on käsitellyt artikkelissaan saksanturkkilaisten teinityttöjen käyttämiä turkinkielisiä karkeuksia ja todennut ne tutkimuksen kohteena olevan ryhmän tyyllillisiksi markkereiksi. Hänen mukaansa kiroilu on tytöille keino vastustaa heille varattua perinteisen nuoren turkkilaisnaisen mallia. Muita keinoja tämän vastustuksen ilmentämiseen olivat muun muassa vanhempien vastustaminen, muodikkaisiin vaatteisiin pukeutuminen, treffeillä käyminen, villi käyttäytyminen ja karski kielenkäyttö. (Mas. 164–170.)

Samankaltaisesta kiltin tytön roolin vastustuksesta kertoo mielestäni jo edellä esitelty esimerkki, jossa tytöt panevat toden teolla uusiksi stereotyyppiat hartaista ja kilteistä muslimityöistä.

Esim. 22 (Ruokatunti. Drita (D) selaa puhelintaan yhdessä Ranan (R) kanssa. Tarkoitus on kuunnella musiikkia Dritan muistikortilta Ranan puhelimella.)

```
1 D: °tossa° (.) pakolainen
2 (.)
3 R: KIIITOS (.) <suomalainen> (.) oho mä sanoin tähän
4 vahingos mikkiin (.)
5 D: °he hee° ai niij [joo ]
6 R: [SORI] NINNI mä sanoin vahingos
7 suomalaine
8 D: ((nauraa))
9 D: fah Ninni mä rakastan sua (.) °ah°f
10 R: ah Ninni @I'm a [l:esbian@] ahha ha
('olen lesbo', en.)
11 D: [Ninni ]
12 V: (nauraa)
13 D: Ninni mä rakastan sua ah hi hii (.) Ninni sä oot ihana
[@oh@]
15 R: [oh ] eh he he hee läpäl (.) Drita [sheikkaa samal]
16 D: [no (.) noh ]
17 R: ja sanoo et Ninni mä rakastan sua
18 D: fNinni mä rakastan sua
19 V: shuj o budall a e din qe e ni:n
('hiljaa tyhmä, et sä tienny et se kuulee', al.)
20 R: @hottottottottoo@
```


Katkelmassa uudelleenmääritellään niin etnisiä kategorioita (*suomalainen, pakolainen*) kuin seksuaalisuuttakin (*I'm a lesbian, Ninni mä rakastan sua*).

Ruumiillisuus ja seksuaalisuus olivat muutenkin ryhmän vitsien kestoaiheita. Aiemmin esitellyn näkkileipäneuvottelun (esim. 17) jälkeen Anisa muun muassa yritti vaihtaa *tissinsä* näkkileipään: *mene kulta nyt [hakemaan näkkileipää], mä annan sit mun tissit sulle jos meet* ja nauhalla muun muassa pohditaan, käyttääkö Sanni stringalushousuja vai ei. Toisten rintojen kommentointi ja lesboperformanssit tuntuivat väylältä käsitellä seksuaalisuutta turvallisesti. Tällainen vitsailu ei aineistossani koskaan kohdistunut poikiin vaan ainoastaan toisiin ryhmän jäseniin. Edellisessä esimerkissä (esim. 22) mahdollisesti ongelmalliset vuorot merkitään hymyilevällä äänellä (r. 9 ja 18) naurulla (r. 10, 13 ja 15) ja äänenlaadun muutoksella (r. 10 ja 14). Kyseisessä katkelmassa vitsimoodia suorastaan alleviivataan, sillä onnistuneet vitsit palkitaan johdonmukaisesti naurulla.

Tutkittavat selvästi pitävät ronskeja puheitaan ryhmän sisäisenä vuorovaikutukseen liittyvänä piirteenä; en kuullut heidän esimerkiksi sadattelevan opettajien kuullen tarkoituksellisesti. Ranan kiroilu kotitaloustunnilla (esim. 10) on harvinaisuudestaan johtuen kutkuttava esimerkki auktoriteettien vastustamisesta sosiaalisesti hyväksytyin keinoin. Ranan jää katkelmassa kiroilusta kiinni, mutta kääntää keskustelun saivarteluksi helveti-sanan merkityksestä. Hän ei loppukatkelmassa tarkkaan ottaen kiroile sanoessaan *paratiisi*, vaikka toki kiroileekin. Kyseessä tuntuu olevan samankaltainen ilmiö kuin vieraskielisiä kiro sanoja käytettäessä: ainahan voi väittää, että *taqsif sha nomen* tarkoittaa vaikkapa 'hyvää ystävänpäivää'.

On kiinnostavaa, että Keim (2007) listaa tutkimiansa saksanturkkilaisten tyttöjen kielenkäytön käytäntöihin myös piittaamattomuuden keskustelun vuoronvaihdon säännöistä sekä runsaan päällekkäispuhunnan. Vaikka kyseiset keinot ovat varmaankin käytössä laajalti suomalaistaustaisen nuorisonkin parissa, oli päällekkäin puhuminen erityisen luonteenomaista myös tämän tutkimuksen informanttien kielellisille käytännöille.

Keim (2007: 165–167) kirjoittaa myös rituaalisista loukkauksista, joista tuntuisi olevan kyse joissakin aineistossani esiintyvissä ilmauksissa. Esimerkiksi luvussa 3 esitellyt *bitch* ja *horo* tuntuivat kantavan lähinnä ryhmäkoheesiota lisääviä merkityksiä. Myös yksittäistä sanaa laajemmat kiroukset ja solvaukset toistuvat niin taajaan, että niitä on mahdoton tulkita epäsovun tai suuttumuksen merkeiksi. Päinvastoin, usein *taq-*

sif sha nonenin kaltaiset ilmaukset ilmestyivät keskusteluihin silloin, kun tytöillä oli hauskaa keskenään, kuten esimerkissä 23. Loukkauksiin ei myöskään yleensä reagoitu pahastumalla vaan pistämällä paremmaksi. Ne olivat siis leikkilisiä ryhmäpuheen piirteitä.

Keimin (2007) tutkimilla tytöillä rajankäynti perinteisen turkkilaisen naisen mallin sekä modernin, länsimaisen saksalais-turkkilaisen naisen mallin välillä ei ole teini-ikästä aikuisuuteen siirtyville tytöille helppo – kumpaakaan tarjolla olevista malleista ei vaikuta olevan mahdollista toteuttaa. Turkkilaisen perinteen mukainen alistuva ja muita palveleva nainen vaikuttaa Saksassa kasvaneista itsenäisistä tytöistä naurettavalta. Toisaalta he eivät ole valmiita luopumaan vähemmistöstatuksestaan, äidinkielestään ja kasvatuksestaan muuttuakseen täysin saksalaisiksi. Ratkaisuksi ongelmaan saksan-turkkilaiset ”powergirl”-tytöt luovat itselleen täysin uudenlaisen kategorian: perinteitä ja tabuja vastustavan, itsenäisen ja modernin naisen, jonka keskeisenä piirteenä on saksan ja turkin sekakoodi, jota tytöt käyttävät ryhmässä toimiessaan. Vartuttuaan ja kouluttauduttuaan standardisaksan käyttäminen onnistuu heiltä vaivatta, mutta sekakoodi säilyttää paikkansa ryhmän sisäisenä koodina. (Keim ma.)

On kiinnostavaa pohtia, tavoittelevatko myös tämän tutkimuksen nuoret tällaista hybridi-identiteettiä, joka voisi yhdistää halutut puolet vanhempien kotimaan kulttuurista suomalaisuuteen. Aineistoni perusteella ainakaan konventionaalisen tytön rooli ei istu heille kovinkaan hyvin. Tämän he tuovat esiin ronskilla kielenkäytöllään ja tekemällä pilaa seksuaalisuudesta.

4.4 Solidaarisuus kielellisten valintojen selittäjänä

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kesken näyttää vallitsevan keskinäinen solidaarisuus. Lojaaluis samankaltaisesta taustasta lähtöisin olevia ikätovereita kohtaan näkyi muun muassa siinä, että tutkittavat, jotka muuten rikkoivat tabuja epäröimättä, suhtautuivat korostetun sensitiivisesti rasismiin ja muiden etnisestä taustasta vitsailuun. Toisten äidinkielellä tai aksentilla pilailu ei tullut kuuloonkaan – ei ainakaan ulkopuolisten kuullen. Haastatteluissa he kielsivät ykskantaan matkivansa koskaan esimerkiksi soma-

lian- tai venäjänkielisten puhumaa suomea. Veran mielestä ”se olis loukkaavaa”. Tästä huolimatta olin havaitsevinani muutamia matkimistilanteita aineistossani.

Luvussa 4.1.1 totesin, että ryhmän muunkieliset jäsenet oli mahdollista sulkea vuorovaikutuksen ulkopuolelle käyttämällä äidinkieltä salakielenä. Joskus mittakaava ulkopuolelle sulkemisessa oli hyvinkin laaja, jopa monisatapäinen kouluyhteisö. Tästä esimerkiksi käy mainiosti ystävänpäiväepisodi, jossa ryhmä piti hauskaa koko muun koulun kustannuksella. Kielellisiä valintoja määrääväksi seikaksi tapauksessa nousi nimenomaan tyttöjen ryhmäidentiteetti ystäväporukassa, sillä välitunnin aikana Vera huijasi vuotta nuorempien maahanmuuttajataustaisten tyttöjen porukkaa siinä missä suomalaistaustaisia oppilaitakin.

Jo aiemmin käsitelty esimerkki (esim. 2), jossa Karim-niminen poika nappaa Dritan puhelimen ruokalassa, käy mainiosti esimerkiksi tyttöjen välisen solidaarisuuden esittämisestä.

Esim. 24 (Ruokailu. Rana (R), Vera (V) ja Drita (D) istuvat syö-
mässä ja juttelemassa, samalla kun Ninni (N) neuvo Veralle mik-
rofonin paikkaa. Karim-niminen poika on juuri vienyt Dritan kän-
nykän.)

```
1 R: hei ta- toi Karim vei puhelimen
2 D: NINPÄ (.) vitu homo
3 ? : ai mitä
    (--)
4 R: @Karim taqsif me@
    ('haista vittu', al. + engl.)
5 ((V ja D nauravat))
6 D: >se tarkoittaa fuck me< ehe (.) ups (.)
    ('haista vittu', en.)
7 iha sama no vittu voiks tää a- anta takas vittu
8 N: tossa [jossain se on ihan hyvä]
9 D: [joo mun puhelin (.) joo] mee hakee se
10 N: ton voi laittaa taskuun
11 R: Karim you fucking taqsif me
    ('sä vitun- haista vittu', en. + al.)
```

Tässä esimerkissä Ranan vuoroissa on näkyvissä solidaarisuus muita ryhmän jäseniä kohtaan. Hän huomaa kännykkävarkauden (r. 1) ja huomauttaa siitä Dritalle. Heti sen jälkeen Rana tekee kielenylityksen ystävänsä kieleen (r. 4) ja toistaa sen hiukan muun-
neltuna vielä rivillä 11. Nauhoituksesta on pääteltävissä, että kännykkävarkaus on luon-
teeltaan leikkimielinen, niin ponnettomasti tutkittavat yrittävät saada puhelinta takaisin.
Rana tuntuu osoittavan kielenylityksen juuri muille ryhmän jäsenille Karimin sijaan,

sillä hän ei korota ääntään (r. 4 ja 11), vaikka Karim ei käsittäkseni olekaan enää tilanteessa läsnä.

Joissain tilanteissa – joskin selvästi harvemmin – ystäväporukkaa tärkeämpää oli osoittaa kuuluvansa johonkin hiukan abstraktimpaan ja häilyvärajaisempaan ryhmään, kuten urbaaneihin ja katu-uskottaviin hiphoppareihin. Tästä tuntui olevan kyse erityisesti niissä tilanteissa, joissa Rana ja anonyymi poika kuuntelivat rap-musiikkia ja puhuivat runsain AAVE-elementein höystettyä slangia.

Esim. 7 (Ruokatunti. Rana (R), anonyymi poika (p1) ja Drita (D) kuuntelevat musiikkia.)

```
1 R: ((laulaen)) [nigga west si:de]
2 p1: ((laulaen)) [nigga west si:de] (.) WA-
3 R: ((rytmikkäästi)) run nigga run a a a a run ahh ha (.) h
4 (3.0)
5 R: oh vittu tää muija on gängsta [gæŋsta] >kato mitä
6 musaa< se kuuntelee (.) ilmam mua (.) se olis jos-
7 sai
8 (1.0)
9 p1: kuuntelis jotai @dingala dingala ulilili staa@
10 D: mh mh mh
```

Tässä katkelmassa identifioituminen hip hop -yhteisöön nousee ystäväporukkaan kuulumista tärkeämmäksi. Rana tekee vuorollaan (r. 5–7) pesäeroa ystävänsä Dritaan ja antaa ymmärtää olevansa häntä huomattavasti paremmin perillä hyvästä musiikista. Vaikka Ranalle slangin ja englannin käyttö oli tyypillistä, tuntuu tilanteisiin hänen ja kyseisen pojan välillä tiivistyvän lähes yksinomaan afroamerikkalaista identiteettiä muokkaavia kielellisiä valintoja²⁹.

Katkelma on kiinnostava myös sukupuolen näkökulmasta. Yhä useammassa tutkimuksessa on todettu, ettei (biologinen) sukupuoli useinkaan riitä selittämään kielen käytön eroja. Sen sijaan varsinkin nuorilla sukupuolta määräävämpiä seikkoja variaatioissa ovat sosiaaliset kytkökset ja orientaatiot. (Swann 1992: 23–26). Tämä pätee hyvin myös tähän tutkimukseen: yksilöllinen variaatio ja toisaalta sosiaalinen orientaatio nousivat tuon tuostakin sukupuolta tai etnistä taustaa merkittävämmäksi seikaksi. Kiinnostavaa on, että Ranan ja edellisen katkelma hiphopparipojan variaatiot muistuttivat (aina-

---

²⁹ Katso myös esimerkit 3 ja 9.

kin kahdenkeskisissä keskusteluissa) enemmän toisiaan kuin esimerkiksi Ranan ja Veran.

Monikielisten ainesten käyttö salakielen ominaisuudessa on toki funktioista kenties ilmeisin. Yllättävää oli kuitenkin se, etteivät informantit itse mieltäneet tätä käyttöä kovinkaan keskeiseksi, vaan haastatteluissa käydyissä keskusteluissa keskeisemmiksi monikielisten ainesten käyttötarkoitukseksi nousivat nimenomaan tiettyyn ryhmään kuulumisen teemat. Yleensä informantit kertoivat käyttävänsä muun kuin suomenkielisiä aineksia *läpällä*, siis huumorimoodissa.

Doranin (2004) tutkimuksessa haastatellut nuoret korostivat, että heille monietnisen verlan-varieteetin käyttö oli väline solidaarisuuden ja keskinäisen ymmärryksen ilmentämiseen sekä muista erottautumiseen. Heille verlan oli mitä suurimmassa määrin ryhmäpuhekieli: he rajasivat sen käytön vain läheisimpien ystävien seuraan. (Mts. 105.) Myös kielenlylystä on kuvattu ennen kaikkea solidaarisuuden ilmentämisen kautta (Rampton 2005: 146–220). Sekä monietnisen kielimuodon käyttö että kielenlylykset itselle läheisen ihmisen kieleen ovat siis ”act of identity”, identiteetin näkyväksi tekevää toimintaa Le Pagen ja Tabouret-Kellerin tarkoittamassa mielessä (1985).

Solidaarisuus muita maahanmuuttajataustaisia nuoria kohtaan on noussut esiin luultavasti kaikissa multietnolekteistä tehdyissä tutkimuksissa (esim. Kotsinas 2000: 71–71; Lehtonen 2004; Svendsen & Røyneland 2008). Vaikuttaa siltä, että vähemmistöön kuuluville nuorille oman ”kielen” ja äänen löytäminen on perustavanlaatuisen, jopa universaalikin kokemus. Seuraavassa luvussa pohdin tarkemmin niitä etnisyyteen ja kielelliseen identiteettiin liittyviä kysymyksiä, joita 2000-luvun nuoret kohtaavat länsimaissa.

4.5 Uudet etnisyydet ja kielelliset identiteetit

Huomionarvoista luvussa 4.2 esitellyissä lauluesimerkeissä (esim. 23) on se, ettei niitä ole tehneet tunnetuiksi ”alkuperäiset” intilaiset tai libanonilaiset artistit. Molemmat artistit ovat pohjoisamerikkalaisen tai kanadalaisen levy-yhtiön julkaisemia monikansallisia tuotteita. Molemmissa kappaleissa englanninkielinen kappale sisältää jollakin toisella kielellä laulettua kertosaakea. Samoin kuin englanninkielisissä aineksissa, on myös

tässä tapauksessa kaupallisen kulttuurin ja median tuotteiden vaikutus nuorten käyttämiin monikielisiin aineksiin ilmeinen. Niiden kautta suomalaisten maahanmuuttajataustaisten nuorten tyyllisten käytäntöjen raaka-aineeksi suodattuu neutraali ja tiettyyn etnisyyteen vain löyhästi viittaava ”etninen toiseus” tai oikeastaan ”toisenlainen etnisyyt”. Tätä nuorten on mahdollista hyödyntää kulttuurisena viittauskohteena.

Informanttien kosketus omaan taustaansa ja etniseen ei-suomalaisuuteen näkyy aineistossani yleisinä ”epäsuomalaisina” kielenaineiksina ja kulttuurisina viitteinä. En kuullut informanttien esimerkiksi laulavan perinteisiä kosovolaisia tai afganistanilaisia kansanlauluja tai viittaavan keskusteluissa vanhempinsa synnyinmaiden tapoihin – yhtään sen useammin kuin 15-vuotiaat suomalaisnuoret viittaavat Kalevalaan tai ilmaantuvat kouluun kansallispuvussa. Uskonto tuntui muodostavan muslimityöille jonkinlaisen yhteisen kulttuurisen maaperän, mutta muuten etniseen taustaan viitattiin ei-suomalaisuutena yksittäisten etnisyyksien sijaan.

Roxy Harrisin (2006) käyttämä termi *uusi etnisyyt* kuvaa sitä moninaisuutta, jolla globalisoituneen maailman nuoret asukkaat määrittelevät etnisen taustansa. Lontoolaisnuorten etnisyyksiä ja kielellisiä identiteettejä tutkinut Harris ehdottaa, että tutkijoiden pitäisi silmiensä sijaan ajatella korvillaan (mts. 91). Ymmärrän ehdotuksen niin, ettei esimerkiksi maahanmuuttajatausta sinällään määrittele puhujan kielellisiä käytäntöjä: etnisestä taustasta riippumatta samat resurssit ovat kaikkien nuorten saatavilla ja käytävissä. Kurditaustainen lontoolaispoika voi identifioitua ennen kaikkea jamaikalaiseen kieleen ja kulttuuriin harrastustensa kautta (mts. 56–61), aivan kuten itähelsinkiläinen somalivanhempien tytär voi määritellä etnisyytensä afroamerikkalaisuudeksi.

Cutlerin (2008: 10, 14) mainitsema etnisen taustan häivyttäminen hip hop -markkereiden avulla ja hip hop -kulttuuriin samastumalla vaikuttaa Ranan kohdalla mahdolliselta tulkinnalta. Afrikkalaisuuteen ja Afrikasta kotoisin oleviin maahanmuuttajiin liitetyt stereotypiat tuntuvat kenties vähemmän vetovoimaisilta kuin afroamerikkalaiseen nuorisokulttuuriin ja hip hopiin liitetyt stereotypiat. Ranalle sen paremmin afrikkalaisuus, somalialaisuus, maahanmuuttajuus kuin suomalaisuuskaan eivät vaikuta houkuttelevilta vaihtoehdoilta identiteettiä rakennettaessa.

Hip hop- ja *gangsta*-kulttuuriin liitettiin aineistossani sen luonnollisuus tummaihoisille, väkivalta, hauskanpito, rap- ja R’n’B-musiikin kuuntelu, tietynlainen pukeutuminen, *sheikkaaminen*, huumeet, *dissaaminen* ja tanssiminen yleisemminkin. Ur-

baani amerikkalainen katukulttuuri tuntuu tarjoavan etenkin tummaihoiselle maahanmuuttajataustaiselle nuorelle positiivisen *mustuuden* mallin, jonka kanssa kouluttamattoman afrikkalaisen maahanmuuttajan stereotypian on vaikea kilpailla. Paikkaansa suomalaisen yhteiskunnan ja vanhempien kotimaan välillä etsivät toisen polven maahanmuuttajanuoret löytävät hip hopista selvästi valmiin sabluunan, joka vapauttaa heidät tekemästä selkeää valintaa vanhan ja uuden kotimaansa välillä.

Suomalaisessa mediassa esiintyvät hahmot ovat edelleen pääosin etnisesti suomalaisia ja syntyjään suomenkielisiä. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suomalaiset mediapersoonat muusikoista tv-juontajiin ja näyttelijöihin ovat lisäksi yksinomaan valkoihoisia. Suomessa varttuville toisen polven maahanmuuttajille omaa taustaa vastaavat julkiset esikuvat ovatkin harvassa. Lähimmät samastumiskohteet tuntuvat löytyvän maantieteellisesti varsin kaukaa – Yhdysvalloista. Vaikka amerikkalaisen nuorisokulttuurin vaikutus näkyy kutakuinkin kaikkialla maailmassa, on kiinnostavaa, kuinka itsestään selvästi se tuntuu tarjoavan identiteetin rakennusaineita maahanmuuttajataustaiselle suomalaisnuorelle.

2000-luvun nuorilla on ainakin pääkaupunkiseudulla harvoin etnisesti täysin yhtenäisiä ystäväporukoita, eivätkä elämänpoliittiset valinnat ja siten kielelliset käytännöt-kään ole yhdessä ystäväpiirissä läheskään aina samansuuntaisia. Toisin kuin vielä omassa teini-iässäni 1990-luvulla, hiphopparit eivät aina liiku hiphoppareiden kanssa, vaan tiiviisiinkin ystäväporukoihin mahtuu niin *pissiksiä*, *gangstoja* kuin *taviksiakin*. Vaikuttaa siltä, että sosiaaliset suhteet – ja yksinkertaisimmillaan ystävyys – merkitsevät nuorille enemmän kuin tiettyyn alakulttuuriin kuuluminen ja samankaltaisuus muiden kanssa.

Kuten jo totesin, vaikuttaa maahanmuuttajataustaisten, etenkin tummaihoisten nuorten pääsy hip hop -kulttuuriin varsin mutkattomalta ja jopa luonnolliselta. Sen sijaan heidän pääsyt muihin nuorisokulttuureihin ei vaikuta laisinkaan yhtä itsestään selvältä. Informanttieni koulussa, jossa joka viidennellä oppilaalla oli tutkimusajankohdanta maahanmuuttajatausta, en törmännyt yhteenkään maahanmuuttajataustaiseen metallifaniin, goottiin tai lolitaan. Maahanmuuttajataustaisille nuorille vaikutti olevan tarjolla vain kaksi mahdollista kategoriaa: hip hop tai ”tavis/pissis”.

Michael Clynen mukaan englanti on joidenkin kielenkäyttöalojen – kuten tiede, kansainväliset yritykset ja rock – lingua franca (2000: 84). Käsittääkseni myös nuorison

populaari ja kaupallinen kulttuuri kuuluvat näihin aloihin. Merkillepantavaa ja monikielisyyden näkökulmasta ilahduttavaakin tosin on, ettei englanti suinkaan ole ainoa kieli, jota mediasta opitaan. Tästä käy esimerkiksi espanjalaisen saippuaopperan Serranon perheen suursuosio suomalaisnuorten keskuudessa. Myös tämän tutkimuksen informanttit kertoivat seuraavansa kyseistä sarjaa; sarjan avulla opitaan heidän mukaansa myös espanjan kieltä.

Vaikka Serranon perheestä opittavat ilmaukset olisivatkin tervehdysten ja *¿Que pasa?* -toistelun kaltaisia harmittomuuksia, voidaan ohjelman suosiosta kenties päätellä jotain syvällisempääkin nuorten suhtautumisesta vieraisiin kieliin. Informanttieni kaltaiset nuoret elävät jatkuvasti lukuisten kielten ympäröiminä, eikä heille vieraskielisten ilmausten ja sanojen opettelu ole sen kummempaa kuin hyvän laulun sanojen ulkoaopettelu. Ystävien äidinkielestä – tai jostakin heille läheisestä kielestä, kuten Ranan tapauksessa – on melkeinpä välttämätöntä hallita joitakin käyttökelpoisia sanoja ja fraaseja.

Maahanmuuttajanuorten joustavasta suhtautumisesta etnisyyteen, kotimaahan ja myös uusien kielten opetteluun raportoitiin lokakuussa 2009 suomalaistutkimuksessa (Maahanmuuttajanuoret Suomessa 2009, http://www.tat.fi/tat/fi/www/etusivu/?__EVIA__WYSIWYG_FILE=12237&name=file), jossa kartoitettiin maahanmuuttajataustaisten nuorten tulevaisuuden suunnitelmia ja haaveita. Ne olivat hyvin yhteneväiset suomalaisnuorten haaveiden kanssa: tulevaisuuden toiveissa siinsivät koulutus, mukava työ, tasa-arvo ja turvallisuus. Selkeä ero suomalaisiin nuoriin näkyi kuitenkin valmiudessa muuttaa ulkomaille, jos työtä tai arvostusta ei Suomesta löytyisikään. Etenkin haastatellut somalinuoret näkivät ulkomaille muuton mahdolliseksi, ja he myös kokivat Suomen ennakkoluuloiseksi maaksi. (HS 14.10.2009.)

Tutkimukset suomalaisten suhtautumisesta eri maahanmuuttajaryhmiin ovat osoittaneet, että maahanmuuttajaryhmien kohtaamisessa vallitsee Suomessa selkeä etninen hierarkia. Kaikkein torjuvimmin suomalaiset suhtautuvat ”[a]lunperin turvapaikanhakijoina ja perheenyhdistämisen vuoksi tulleiden somalialaisten maahanmuuttoon” (Jaakkola 2009: 52). Somalit ja arabit olivat toisen tutkimuksen mukaan joutuneet muita ryhmiä huomattavasti useammin rasistisen rikoksen uhriksi (Jasinskaja-Lahti ym. 2002: 90–91). Vaikka Suomessa syntyneet ja suomea sujuvasti puhuvat toisen polven maahanmuuttajat ovat hyvin erilaisessa asemassa kuin aikuisina maahan muuttaneet ja suomen kielen opetelleet vanhempansa, ei vanhempien mahdollisesti kokema rasismi var-

maankaan voi olla vaikuttamatta myös nuorten käsitykseen siitä, kuinka toivottuja asukkaita he Suomessa ovat. Hyvän kielitaidon ei myöskään ole todettu automaattisesti vähentävän syrjinnän kohtaamista (Jasinskaja-Lahti ym. 2002: 129–130).

Monet Maahanmuuttajanuoret Suomessa 2009 -tutkimuksen haastattelemista nuorista kokivat itsensä ennen kaikkea maailmankansalaisiksi, eivät niinkään suomalaisiksi tai vanhempiensa kotimaan kansalaisiksi. Jo varhaisessa vaiheessa elämäänsä yhden tai useampiakin vieraita kieliä opetelleelle nuorelle alusta aloittaminen uudessa maassa ei lähtökohtaisesti ole vieras tai pelottava ajatus, vaan mahdollisuus. Suomesta muuton mutkattomuutta lisäävät monipuolisen kielitaidon lisäksi eri maihin levittäytyneet sukulaiset ja tuttavat, joiden myötä nuorilla on verkostoja lukuisiin maihin. (Maahanmuuttajanuoret Suomessa 2009; HS 14.10.2009)

Myös tämän tutkimuksen informantit toivat tutkimuksen tulosten suuntaisia teemoja esiin haastatteluissa. Kun kyselin heidän tulevaisuudensuunnitelmiaan, Drita kertoi haaveilevansa Sveitsiin muutosta. Syyksi hän sanoi mieltymyksensä ranskan kieleen, joka on myös hänen lempiaineensa koulussa. Ranan haaveena on muutto Yhdysvaltoihin ja bisneksen perustaminen siellä. Kukaan informanteistani ei kokenut itseään suomalaiseksi.

5 KESKUSTELUA

Helsingissä asuvien maahanmuuttajataustaisten nuorten kielen tarkastelu on kiinnostava ja hyvin laaja tutkimuskenttä. Alkuun suppeana pitämäni aineisto olisi riittänyt muutamaankin pro gradu -työhön – esimerkiksi tyttöjen haastattelujen yksityiskohtainen käsittely ei tämän tutkimuksen puitteissa ollut mahdollista, vaikka niistäkin nousi esiin lukuisia kiinnostavia teemoja.

Tarkastelemani informanttiryhmä hyödynsi vuorovaikutuksessaan helsinkiläisnuorille tyypillisen puhekielen piirteitä, englannin, omien ja ystäviensä äidinkielten sekä uskonnon kielenä toimivan arabian resursseja hedelmällisesti ja kekseliäästi. Nuoret käyttivät innokkaasti sellaistenkin kielten resursseja, joiden puhujia he eivät varsinaisesti olleet. Monikielisyys näytti tässä ystäväpiirissä keskeiseltä keinolta rakentaa samamielisyyttä, solidaarisuutta ja me-henkeä. Monikielisten valintojen avulla voitiin ottaa mukaan ja sulkea ulkopuolelle, ilmentää ystävyyttä ja pilailua ulkopuolisten kustannuksella. Toisaalta slangisanojen ja helsinkiläispuhekielelle tyypillisten piirteiden avulla ankkuroiduttiin nimenomaan pääkaupunkiseudulle.

On kiinnostavaa huomata, kuinka samankaltaisia toisen polven maahanmuuttajien identiteettiin ja monikielisyyteen liittyvät ilmiöt ovat eri maissa. Esimerkiksi voimaantumisen teemat kielen ja kulttuurin kautta toistuvat lähes kaikissa monietnisten asuinalueiden nuorten kielestä tehdyissä tutkimuksissa, joihin tutustuin. Kielen ja laajemmin tiettyyn puhujaryhmään kuulumisen avulla on mahdollista kääntää mahdollinen haitta – maahanmuuttajuus – rikkaudeksi ja tavoittelemisen arvoiseksi asiaksi. Amerikkalainen hip hop -kulttuuri tarjoaa tähän ainakin Suomessa valmiita kulttuurisia stereotyyppioita, joihin samastua. Sen avulla on myös mahdollista ohittaa kysymys etnisestä taustasta ja välttää täsmällinen määrittäminen sen paremmin somalialaisiksi, kosovolaisiksi, afganistanilaisiksi kuin suomalaisiksikaan.

Kielelliset valinnat rakensivat aineistossa erilaisia tarinoita informanttien etnisestä alkuperästä. Kaksikielinen koodinvaihto demonstroi näkyvästi nuorten kaksikielisyyttä; sitä ei peitelty, hävetty tai häivytetty, vaan se oli luonteva osa arkipäivän kielellisiä käytäntöjä. Runsas afroamerikkalaisten lainasanojen käyttö puolestaan rakensi kuvaa ur-

baanista ja katu-uskottavasta kovistytöstä, joka ei anna kenenkään astua varpailleen. Arabiankielisillä ilmauksilla muistutettiin yhteisestä uskonnosta ja sen asettamista rajoista sosiaalisessa elämässä.

Ryhmässä ei ollut painetta samankaltaisuuteen tyyllisten valintojen suhteen, vaan informantit hyödynsivät yksilöllisesti eri kielten resursseja. Kenties ilahduttavin piirre aineistossa olikin juuri tämä: teini-ikäisillä itähelsinkiläistyöillä on suurempi vapaus olla omia itsejään ja valita omat kulttuuriset viitekehyksensä, kuin voisi olettaa. Tämä vapaus näkyy heidän kielenkäytössään, joka ilmentää paitsi kuulumista tiettyyn ystäväpiiriin myös henkilökohtaisia mieltymyksiä ja valintoja musiikin, tyylin, uskonnon ja pukeutumisen suhteen. Myytti laumasieluisista teini-ikäisistä sai siis kolauksen. Toisaalta nimenomaan kuuluminen ja sisäänpäisy ystäväpiiriin, globaaliin nuorisokulttuuriin tai tiettyyn etnisyyteen vaikuttivat informanttien elämässä tärkeältä.

Monikielisten resurssien käytöllä tuotiin näkyväksi kuuluminen monietnisten nuorten ryhmään. Tähän ryhmään voivat identifioitua myös valtakielen puhujiin kuuluvat nuoret. Minun aineistossani esimerkkinä tästä olivat Oona ja Sanni, joiden ystävät ovat pääosin maahanmuuttajataustaisia. He myös kertoivat pitävänsä eniten ei-suomalaisista pojista. Solidaarisuutta ilmennettiin informanttiryhmässä paitsi monikielillä valinnoilla, myös sisäpiirivitseillä ja koodisanoilla. Liioittelujaksot olivat tiivistyneen yhteisymmärryksen ilmentymiä: niissä oli tapana ”heittää läppää” isolla porukalla, kuunnella musiikkia ja laulaa mukana, tanssia, vitsailla ja kiroilla vierailta kielillä. Usein näissä tilanteissa oli läsnä sekä poikia että tyttöjä. Tulkitseen niiden olleen parhaimmillaan sitä hauskanpitoa, johon informanttini usein viittasivat.

Maahanmuuttajataustaisten nuorten monikielisyyttä, kielellisiä valintoja ja puheen variaatiota on yhtä haastavaa kuvata yhden tutkimuksen puitteissa kuin suomalaistaustaisten nuortenkin. Maahanmuuttajatausta sinänsä ei vielä määrää nuorten kielellisiä valintoja suuntaan tai toiseen. Enemmän vaikuttaa se, millaisiin sosiaalisiin verkostoihin tutkittavat kuuluvat ja millaista identiteettiä missäkin tilanteessa ilmentävät.

Tässä tutkimuksessa moneen kertaan käsitelty Inken Keimin (2007) tutkimus seurasi informanttiansa elämää useamman vuoden ajan. Tutkimus mahdollisti informanttien kielellisten käytäntöjen muutoksen tarkkailun: kenttäjakson alussa tytöt olivat teini-ikäisiä, ja tutkimuksen aikana he varttuivat nuoriksi aikuisiksi ja päätyivät yliopistopiskelijoiksi, opettajiksi ja sosiaalityöntekijöiksi. Vuosien kuluessa heidän tyyllinen

repertuaarinsa laajeni ja he oppivat käyttämään yhteiskunnan hyväksymiä rekistereitä ryhmänulkoisissa tilanteissa. Ryhmänsisäisissä käytännöissä saksan ja turkin sekakoodi, kiroilu ja rituaaliset loukkaukset säilyttivät silti asemansa tyttöjen aikuistuttuakin. (Mas. 179.)

Tällainen pitkittäistutkimus olisi kiinnostavaa toteuttaa Suomessakin: mitä maahanmuuttajataustaisten ja monietnisisissä verkostoissa varttuneiden nuorten variaatiolle tapahtuu heidän varttuessaan nuoriksi aikuisiksi? Säilyykö monikielisten resurssien hyödyntäminen olennaisena osana heidän kielellistä repertoariaan vai katoavatko ne valtavirtaisempien ja yhteiskunnassa hyväksytympien kielellisten käytäntöjen tieltä? Aiheuttaako tietty varieteetti tai mahdollisesti esimerkiksi aksentti syrjäytymisvaaran? Onko tiettyjen kielellisten käytäntöjen ja rekisterien hallinta välttämätöntä työn saamisessa ja yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi sosiaalistumisessa?

Aineistostani nousseet sukupuolisuuden, etnisyyden ja uskonnon teemat ansaitsivat tarkempaa selvitystä. Jo nyt muutamassa tutkimuksessa on viitattu somalittyttöjen huivin käyttöön (mm. Halonen 2009: 345) ja siihen liittyviin kapinan ja toisaalta sosiaalisen paineenkin elementteihin. Kahden kulttuurin välinen hankaus tuntuu monin paikoin osuvan eniten juuri muslimityttöihin. Monitieteinen lähestymistapa tuottanee parhaan tuloksen tällaisissa selvityksissä, niin moneen suuntaan se kurottaa.

Toisaalta puhtaasti lingvistinen tutkimuskin saisi varmasti kiinnostavia keskustelunavauksia aikaan. Esimerkiksi monikielisten nuorten eri rekisterien hallinta ja niiden välinen tilanteinen työnjako sekä tyttöjen ja poikien kielen käytön erot olisivat kiinnostavia näkökulmia tulevalle tutkimukselle. Tärkeää olisi myös selvittää asian yhteiskunnallisia ulottuvuuksia, esimerkiksi Suomessa syntyneiden ja suomea erinomaisesti puhuvien nuorten sijoittumista jatko-opintoihin ja työelämään. Suhtaudutaanko heihin suomalaisina suomalaisten joukossa vai rajaako syntyperä, ihonväri tai kenties vieras – mahdollisesti tietoinenkin – aksentti heidän mahdollisuuksiaan?

Pirkko Nuolijärven mukaan kielikontaktit eivät koskaan katoa jälkiä jättämättä (Nuolijärvi 2006: 332). On kiinnostavaa seurata, milloin maahanmuuttajakielten vaikutus ulottuu suomalaisnuorten puhumaan suomen kieleen toden teolla. Tukholmassa on jo merkkejä multietnolektin prestiisistä myös etniseltä taustaltaan ruotsalaisnuorten keskuudessa. Multietnolekti tuntuu laajemmaltikin kantavan monissa paikoissa mukanaan muodikkaan katukielen imagoa. Se, kertooko tämä enemmän kielellisistä mieltymyksis-

tä ja mielikuvista vai multietnolektin prototyyppeihin puhujiin liitettyistä ajatuksista, jää tulevan tutkimuksen selvitettäväksi.

LÄHTEET:

- ALIM, SAMY H. 2009: Straight outta Compton, straight *aus München*: global linguistic flows, identities, and the politics of language in a global hip hop nation. Teoksessa Alim, Samy H. – Awad Ibrahim – Alastair Pennycook (toim.) *Global linguistic flows. Hip hop cultures, youth identities, and the politics of language* s. 1–22. New York: Routledge.
- ANDROUTSOPOULOS, JANNIS 2007: Style online: Doing hip-hop on the German-speaking web. Teoksessa Auer, Peter: (toim.): *Style and social identities. Alternative approaches to linguistic heterogeneity* s. 279–317. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ANHAVA, JAAKKO 1998: Maaillman kielet ja kielikunnat. Tampere: Gaudeamus.
- ASIKAINEN, IRMA 2008: Tekstin aloittaminen ja aloitusten tekstityypit suomi toisena kielenä -ylioppilasaineissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden laitos.
- AUER, PETER 1995: The pragmatics of code-switching: a sequential approach. Teoksessa Milroy, Leslie & Peter Muysken (toim.): *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching* s. 115–135. Cambridge: Cambridge university press.
- 2007: Introduction. Teoksessa Auer, Peter (toim.): *Style and social identities – Alternative approaches to linguistic heterogeneity* s. 1–21. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BUCHOLTZ, MARY – KIRA HALL (toim.) 1995: *Gender articulated*. New York: Routledge.
- – LENA SKAPOULLI 2009: Introduction: Youth language at the intersection: From migration to globalization. – *Pragmatics*. Volume 19 Number 1 s. 1–16.
- CHAMBERS, J. K. 2009: *Sociolinguistic theory – Linguistic variation and its social significance*. Toinen, uudistettu painos. UK: Wiley-Blackwell.
- CLYNE, MICHAEL 2000: Lingua Franca and ethnolects in Europe and beyond – Ammon, Ulrich (ym.): *Sociolinguistica 14. Die Zukunft der europäischen Soziolinguistik* s. 83–89. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

- CUTLER, CECELIA 2008: Brooklyn style: Hip-hop markers and racial affiliation among European immigrants in New York City. – *International Journal of Bilingualism*. Volume 12 Number 1&2 2008 s. 7– 24.
- CVETANOVIĆ, DRAGANA 2003: ”Riimivirta loputon, taatusti voittamaton, joo!” Suomalaisen rap-lyriikan riimistä ja runomitasta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- DEPPERMAN, ARNULF 2007: Playing with the voice of the other. Teoksessa Auer, Peter (toim.): *Style and social identities – Alternative approaches to linguistic heterogeneity* s. 325–360. Berlin: Mouton de Gruyter.
- DORAN, MEREDITH 2004: Negotiating between Bourge and Racaille: Verlan as youth identity practice in suburban Paris. Teoksessa Pavlenko, Anita & Adrian Blackledge (toim.) *Negotiation of identities in multilingual contexts*. Clevedon: Multilingual Matters.
- ECKERT, PENELOPE 2000: *Linguistic variation as social practise*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- & SALLY McCONNELL-GINET 2003: *Language and gender*. Cambridge: Cambridge university press.
- 2008: Where do ethnolects stop? – *International Journal of Bilingualism*. Volume 12 Number 1&2 2008 s. 25–42.
- Ethnologue, Language name index, L = http://www.ethnologue.com/language_index.asp?letter=L
- Ethnologue, Languages of Somalia = http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=SO
- FORMAN, MURRAY – MARK ANTHONY NEAL (toim.) 2004: *That’s the joint! – The hip-hop studies reader*. New York: Routledge.
- GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- GUMPERTZ, JOHN J. 1982: *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge university press.
- HAGMAN, SUSANNA 2009: *Pari bissee ja taksimatka himaan – Slangin esiintyminen erään sosiaalisen ryhmän arkikeskusteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- HAKONEN, KATI 2008: Minä ja nolla: yksikön ensimmäisen persoonan ja nolli-

soonan tarkastelua suomi toisena kielenä -ylioppilasaineissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

HAKULINEN, AULI 1997: *Johdanto*. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 13–17. Tampere: Vastapaino.

HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

HALONEN, MIA 2009: Puhutun kielen variantit resurssina monikielisten koululaisten kirjoitelmissa. – *Virittäjä* 113 s. 329–355.

HARRIS, ROXY 2006: *New ethnicities and language use*. New York: Palgrave Macmillan.

HASSINEN, SIRJE 2002: *Simultaaniin kaksikielisyyteen kasvaminen*. Oulu: Oulun yliopisto.

Opetusvirasto lukuina 2008 = http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/716379804a36d021a2caeec230444d78/Opetusvirasto+lukuina+2008_fin_21.4.09.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=716379804a36d021a2caeec230444d78

Helsingin peruskouluissa enimmillään yli puolet on maahanmuuttajia. Helsingin Sanomat 28.11.2009

HTK 2009 = Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsingin tila ja kehitys 2009 http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/pdf/09_02_05_Helsingin_tila_ja_kehitys.pdf

”Helsinki yrittää hillitä koulujen jakautumista hyviin ja huonoihin” ja ”Seitsemän, öö, seitsemän jotain”. Helsingin Sanomat 27.10.2009

HIRVENSALO, JOHANNA 2008: Sanat luokassa: sanaston opettamisesta suomi toisena kielenä -opetuksessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

”Ihan sairaasti pakolaisia”. Helsingin Sanomat 5.12.2004

ISKANIUS, SANNA 2002: Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa – Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti. Teoksessa Laihiala-Kankainen, Sirkka – Hannele Dufva – Sari Pietikäinen (toim.): *Moniääninen Suomi – Kieli, kulttuuri ja identiteetti* s. 200–218. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.

JAAKKOLA, MAGDALENA 2009: *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta* –

- Asennemuutokset 1987–2007*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisu 1/2009. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- JASINSKAJA-LAHTI, INGA – KARMELA LIEBKIND – TIINA VESALA 2002: *Rasismi ja syrjintä Suomessa: maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- JUDY, R.A.T. 2004: On the question of nigga authenticity. Teoksessa *That's the joint! – The hip-hop studies reader* s. 105–117. New York: Routledge.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2009a: Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki – Lari Kotilainen – Päivi Pahta: *Kielet kohtaavat* s. 9–22. Tietolipas 227. Helsinki: SKS.
- 2009b: Koulun suomen kielen opetus mutkistuvassa ja monikielisessä maailmassa. – *Virittäjä* 113 s. 435–443.
- 2006: ”Omaa panosta omasta vokabulaaristosta.” Rap-tekstit Stadin slangin kuvina. Teoksessa Kaisu Juusela – Katariina Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä* s. 299–317. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KEIM, INKEN & WERNER KALLMEYER 2003: Linguistic variation and the construction of social identity in a German-Turkish setting: A case study of an immigrant youth group in Mannheim, Germany. Teoksessa Androustopoulos, Jannis K. & Alexandra Georgakopoulou (toim.) *Discourse constructions of youth identities* s. 29–46. Amsterdam: John Benjamins.
- 2007: Socio-cultural identity, communicative style, and their change over time: A case study of a group of German-Turkish girls in Mannheim/Germany. Teoksessa Peter Auer (toim.): *Style and Social Identities – Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity* s. 155–186. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ”Kirjava kaveriporukka on kasvanut yhteen”, Helsingin Sanomat 28.10.2009.
- KOTSINAS, ULLA-BRIT 2000: Rinkebysvenskan – en dialekt? Teoksessa Gunnarsson, Brit-Luise – Staffan Hellberg – Christine Svartholm (toim.) *Kontakt, variation och förändring – studier I stockholmspråk. Ett urval uppsatser av Ulla-Brit Kotsinas* s. 59–72. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. New series 22.

- 2001: Språkkontakt och slangspråk i Stockholm. Teoksessa Stenström, Anna-Brita – Ulla-Britt Kotsinas – Eli-Marie Drange (toim.): *Ungdommers språkmøter* s. 19–60. Nord 2000: 26. København: Nordisk Ministerråd.
- LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. Oxford: Basil Blackwell.
- LAIHIALA-KANKAINEN, SIRKKA – HANNELE DUFVA – SARI PIETIKÄINEN 2002: Kieli, kulttuuri ja identiteetti – Ääniä Suomenniemeltä. Teoksessa Laihiala-Kankainen, Sirkka, Hannele Dufva & Sari Pietikäinen (toim.): *Moniääninen Suomi – Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. s. 9–18. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- LANKINEN, NINNI 2005: A-loppuisten vokaaliyhtymien variaatio neljän maahanmuuttajataustaisen helsinkiläisnuoren puheessa. Pro seminaari -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot – Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: SKS.
- LAPPALAINEN, SIRPA 2007: Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen – Pirkko Hynninen – Tarja Kankkunen – Elina Lahelma – Tarja Tolonen (toim.) *Etnografia metodologiana* s. 9–14. Tampere: Vastapaino.
- LEHTINEN, TUIJA 2002: *Oppia kieli kaikki – Maahanmuuttajalasten suomen kielen kehitys ja kaksikielisyys peruskoulun ensimmäisellä luokalla*. Turku: Turun yliopisto.
- LEHTONEN, HEINI 2004: Maahanmuuttajataustaisten helsinkiläisnuorten puheen variaatio ja monikielisyys. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- 2008: Maahanmuuttajataustaisten koululaisten monet kielet. Teoksessa Routarinne, Sara – Tuula Uusi-Hallila (toim.) *Nuoret kielikuvasa – Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*. s. 103–124. Tietolipas 220. Helsinki: SKS.
- 2009: Maahanmuuttajataustaisten helsinkiläisnuorten monikielisyiden ilmiöitä. Teoksessa Kalliokoski, Jyrki – Lari Kotilainen – Päivi Pah-

- ta (toim.): *Kielet kohtaavat*. s. 161–190. Tietolipas 227. Helsinki: SKS.
- LE PAGE, R. B. & ANDRÉE TABOURET-KELLER 1985: *Acts of identity – Creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LEPOLA, OUTI 2000: *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansallisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: SKS.
- LIESAHO, JAN 2002: *Welcome to the real world? – Hip hop och politik i Finland*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitos.
- LÄHTEENMAA, JAANA 1991: Näkyvä nuorisokulttuuri – 50-luvulta tämän päivän ilmiöihin. Teoksessa Lähteenmaa, Jaana & Lasse Siurala (toim.) *Nuoret ja muutos* s. 93–103. Helsinki: Tilastokeskus. Tutkimuksia 177.
- Maahanmuuttajanuoret Suomessa 2009*. 15/30 Research, Taloudellinen tiedotustoimisto ja SEK PRO. http://www.tat.fi/tat/fi/www/etusivu/?__EVIA_WYSIWYG_FILE=12237&name=file.
- MANTILA, HARRI 2008: Variaatiosta identiteettiin. Teoksessa Routarinne, Sara – Tuula Uusi-Hallila (toim.) *Nuoret kielikuvassa – Kouluikäisten kieli 2000-luvulla* s. 63–80. Tietolipas 220. Helsinki: SKS.
- MARTIN, MAISA 2002: Suomen kielen oppijasta sen käyttäjäksi. Teoksessa Laihiala-Kankainen, Sirkka, Hannele Dufva & Sari Pietikäinen (toim.): *Moniääninen Suomi – Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. s. 39–53. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- ”Mikä ihmeen pissis?” Helsingin Sanomat 21.11.2004
- MILROY, LESLEY 1987: *Observing & analysing natural language. A critical account of sociolinguistic method*. Oxford: Basil Blackwell.
- NIEMINEN, MATTI 2003: Ei ghettoja, ei ees kunnon katuja. – Hiphop suomalaisessa kontekstissa. Teoksessa Saaristo, Kimmo (toim.): *Hyvää paha rock’n’roll. – Sosiologiaa kirjoituksia rockista ja rockkulttuurista*. Tietolipas 194 s. 168–190. Helsinki: SKS.
- NORTIER, JACOMINE 2008: Introduction – Ethnolects? The emerge of new varieties among adolescents. – *International Journal of Bilingualism*. Volume 12

Number 1&2 2008 s. 1–5.

- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2006: Helsingin kieliolot 2000-luvun alussa. Teoksessa Juusela, Kaisu – Katariina Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä* s. 318–335. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- NURMI, ANNA-MARIA 2008: Populaarikulttuuri koulussa: hip hop sillanrakentajana nuorten kokemusmaailmaan. Teoksessa Lanas, Maija – Hanna Niinistö – Juha Suoranta (toim.) *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä 2*. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitos.
- ORGMETS, REENA 2006: Metaforat suomi toisena kielenä -ylioppilasaineissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PAUNONEN, HEIKKI 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. Teoksessa Juusela, Kaisu – Katariina Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä* s. 13–99. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- & PAUNONEN, MARJATTA 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.
- QUIST, PIA 2008: Sociolinguistic approaches to multiethnolect: Language variety and stylistic practice. – *International Journal of Bilingualism*. Volume 12 Number 1&2 2008 s. 43– 61.
- RAEVAARA, LIISA 2008: Youth centre as a multilingual community of practise. Julkaisematon esitelmä konferenssissa Mediating multilingualism: Meanings and modalities, Jyväskylän yliopisto 4.6.2008.
- RAITANEN, MARKO 2001: Aikuistuminen. Teoksessa Sankari, Anne – Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa* s. 187–224. Tampere: Vastapaino.
- RAMPTON, BEN 1990: Displacing the ”native speaker” – Expertise, affiliation and inheritance. Teoksessa Harris, Roxy & Ben Rampton 2003: *The language, ethnicity and race reader* s. 107–111. London: Routledge.
- 1995: *Crossing: language & ethnicity among adolescents*. Real Language Series. London: Longman.
- 2005: *Crossing: language & ethnicity among adolescents*. 2. painos. Manchester: St. Jerome.
- 2006: *Language in late modernity. Interaction in an urban school*.

- Cambridge: Cambridge university press.
- RASTAS, ANNA 2007: *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampere: University press.
- ROMAINE, SUZANNE 1995: *Bilingualism*. 2. painos. Oxford: Blackwell.
- ROUTARINNE, SARA & TUULA UUSI-HALLILA 2008: Kouluikäisten monet kielet 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Routarinne, Sara – Tuula Uusi-Hallila (toim.) *Nuoret kielikuvassa – Kouluikäisten kieli 2000-luvulla* s. 9–52. Tietolipas 220. Helsinki: SKS.
- SAARI, MIRJA 2006: Stadin ruotsi. Huomioita erään nuorisoryhmän koodin vaihtelusta. Teoksessa Juusela, Kaisu & Katariina Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä* s. 142–161. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997a: Osallistumiskehikko. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 156–176. Tampere: Vastapaino.
- 1997b: Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.
- SKUTNABB-KANGAS, TOVE 1988: *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus.
- SUORANTA, JUHA 2005: Poliittinen kasvatus, suomi-rap ja maailman epäpuhtaus. Teoksessa Laine, Jyrki – Tommi Hoikkala – Laine Sofia (toim.) *Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä* s. 183–203. Helsinki: Loki.
- SWANN, JOAN 1992: *Girls, boys and language*. Oxford: Blackwell.
- SVENDSEN, BENTE AILIN & UNN RØYNELAND 2008: Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway – *International Journal of Bilingualism*. Volume 12 Number 1&2 2008 s. 63–83.
- TAINIO, LIISA 1996: Kannanotoista arkikeskusteluissa. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10 s. 81–108. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1997: Alkusanat. Teoksessa Liisa Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 9–11. Tampere: Vastapaino.
- 2001: *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. Helsinki: SKS.

Taskutieto 2009 = [http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/home.nsf/files/Taskutieto_2009/\\$file/Taskutieto_2009.pdf](http://www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/home.nsf/files/Taskutieto_2009/$file/Taskutieto_2009.pdf)

TIERMAS, ANNE 2008: Vokaalien kvantiteettiopposition omaksuminen kielenopiskelun alkuvaiheessa. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

Tilastokeskus, Suomen kansalaisuuden saaneiden määrä kasvoi selvästi vuonna 2008 = http://www.stat.fi/til/kans/2008/kans_2008_2009-05-27_tie_001_fi.html

TOLONEN, TARJA 2001: *Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Helsinki: Gaudeamus.

”Täyslaidallinen teinityylejä”, Helsingin Sanomat 12.8.2007

VAATTOVAARA, JOHANNA – HENNA SOININEN-STOJANOV 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. Teoksessa Juusela, Kaisu – Katariina Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä* s. 223–254. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden laitos.

----- 2009 *Meän tapa puhua – Tornionlaakso pellolaisuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: SKS.

WESTINEN, ELINA 2007: *"Buuzzia, budia ja hyvää ghettobootya"* – The construction of hip hop identities in Finnish rap lyrics through English and language mixing. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200801251100>.

“18-vuotias Fardowsa unelmoi johtajuudesta ja muutosta Miamiin.” Helsingin Sanomat 14.10.2009.

Internet-lähteet:

www.pissismi.org

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bhangra>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Dancehall>

<http://hiki.pedia.ws/wiki/Gangsta>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Massari>

http://www.youtube.com/watch?v=L9WtLHf8whY&feature=video_response (Zara Touch me)

<http://www.youtube.com/watch?v=Ueeb3qT5jPo> (Keltaisen pörssin mainos)

Suulliset lähteet:

Alho, Tuomas 9.9.2009

Hämeen-Anttila, Jaakko 30.9.2009

Lehtonen, Heini 25.8.2009

Liite 1

LITTERAATIOMERKIT

1. Sävelkulku

prosodisen kokonaisuuden lopussa:

. laskeva intonaatio
? nouseva intonaatio

prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

↑ (tai /) seuraava sana lausuttu ympäristöä
korkeammalta
↓ (tai \) seuraava sana lausuttu ympäristöä
matalammalta
just painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla
kuin sanan lopussa

2. Päällekkäisyydet ja tauot

[päällekkäispuhunnan alku
] päällekkäispuhunnan loppu
(.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5) mikrotaukoa pidempi tauko; pituus
ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
= kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. Puhenopeus ja äänen voimakkuus

>joo< (sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu
jakso
<joo> (ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu
jakso
e::i (kaksoispisteet) äänten venytys
°joo° (tai *joo*) ympäristöä vaimeampaa puhetta
JOO (kapiteelit) äänen voimistaminen

4. Hengitys

.hhh sisäänhengitys; yksi h-kirjain on 0.1 sekuntia
hhh uloshengitys
.joo (piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen

5. Nauru

he he naurua
j(h)oo suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä,
useimmiten kyse on nauraen lausutusta sanasta
£joo£ hymyillen sanottu sana tai jakso

6. Muuta

#joo# nariseva ääni
@joo@ äänen laadun muutos
jo- (tavuviiva) sana jää kesken
t'ota (rivinylinen pilkku) vokaalin kato
katos (lihavointi) voimakkaasti äännetty
klusiili
(joo) sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso
tai puhuja
(-) sana, josta ei ole saatu selvää
(--) pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
((itkee)) kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja
selityksiä tilanteesta

Liite 2

Käytettyjen kielten lyhenteet:

al. albania
ar. arabia
en. englanti
fa. farsi
ku. kurdi
su. suomi